

'999

Trinkov koledar

kulturno društvo
IVAN TRINKO
Čedad

5561/0567

TRINKOV KOLEDAR za leto 1999

Izdalo kulturno društvo "Ivan Trinko" - Čedad

Založila Zadruga Lipa s.r.l. - Špeter

Uredili: Živa Gruđen, Iole Namor, Lucia Trusgnach, Marino Vertovec

Slika na platnici: Luisa Tomasetig - Senza titolo / Brez naslova, 1994

Likovni vložek: Luisa Tomasetig - Dvanajst risb / Pavel Petričič - Ilustratorica Luisa Tomasetig

Tisk: Jullagraf (Premariacco - UD) 1998

Izdajo je omogočilo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije

Kulturno društvo
IVAN TRINKO
Čedad

Trinkov koledar '999

Zadruga LIPA - Špeter

POMEN JEZIKA ZA OBSTOJ NARODA

Beneška Slovenija je tisti del slovenskega ozemlja, ki je v zgodovinskem in kulturnem razvoju ostal ločen od slovenske narodne celote. Potisnjen je bil na skrajno severozahodno mejo in skozi obdobja menjal različne oblasti.

S plebiscitom leta 1866 so se ljudje v Benečiji zaradi groženj in prizvgojenega nasprotja do Avstrije odločili za združitev z Italijo. Tako so postali italijanski državljani in pričelo se je potujčevanje. Brez slovenskih šol in časopisov so mogli ohraniti samo svoje katekizme in molitvenike, njihov jezik je ostal posebno slovensko narečje, ki je zanimalo predvsem jezikoslovne učenjake že v tistem obdobju.

Živel smo v skupnem prostoru, čeprav nas je v preteklosti bolj al manj trdo ločevala meja, ki pa ni mogla preprečiti osebnega prijateljstva, sorodstvenih vezi in družabnih stikov med ljudmi enega naroda na dveh straneh meje. To ne bi bilo možno, če se ne bi med sabo razumeli, če ne bi bila zavest ljudi močnejša od državnih paragrafov in mejnikov.

Osnova narodove ohranitve in obstoja je njegov jezik in ljudsko izročilo. Že Ivan Trinko se je tega zavedal in glavni nosilci ohranjanja slovenskega jezika v Benečiji so bili duhovniki. "Sam Bog nam daj takega župnika, da bi

si k srcu vzel zanemarjeno in pešajočo slovenščino in slovenske interese nasploh", je zapisal v časopisu "Slovenski narod" leta 1889. Srečni so bili tisti Benečani, ki so v svojih farah imeli takšne duhovnike.

Ne glede na težavne razmere v preteklosti se je slovenska beseda v našem prostoru ohranila, k čemur je ogromno pripomogla prav tiskana beseda. In prav to pomembno poslanstvo nosi v sebi Trinkov koledar.

Z novo lokalno samoupravo v Sloveniji smo se bolj zblížali in možnosti za utrjevanje kulturnih in gospodarskih stikov so se še povečale. Prizadevamo si za dobro sodelovanje z obmejnimi občinami Terskih in Nadiških dolin. Ljudje, ki živimo v tem prostoru, ustvarjamo pogoje za bivanje še naprej, ne glede na stran meje.

Slovenski narod je tisočletja živel in preživel v tem prostoru, zato sem trdno prepričan, da se bomo še naprej uspešno razvijali in napredovali tudi v združenji Evropi, ki je garancija za večjo stopnjo demokracije in kvalitetnejše življenje.

Pavel Gregorčič

Župan občine Kobarid

VOŠČILO

Z veseljem sprejemam vabilo uredništva Trinkovega koledarja, da pospre-
mim letošnje izdajo s pozdravom in voščili.

Ob tem želim poudariti - če je to sploh potrebno - sorodnost naših ljudi z
drugimi Benečani in sosednjim prebivalstvom Slovenije, saj nas veže sku-
pno kulturno izročilo in jezik, ne glede na razlike med posameznimi govo-
ri.

Našim otrokom nudimo možnost, da ohranjajo pri življenju jezik in kulturo
naših očetov, z organiziranjem popoldanskih dejavnosti, ki potekajo ob so-
delovanju Zavoda za slovensko izobraževanje iz Špetra, tesne prijateljske
odnose pa gojimo z upravitelji in kulturnimi delavci Nadiških dolin ter s so-
sedi čez mejo, s katerimi razvijamo različne dejavnosti.

Večkrat v letu se srečujemo, srečanje šoloobveznih otrok ob prvem maju
"Taipana gioca" je postalo že tradicionalno in prav tako tisto ob prazniku
svetih treh kraljev; ob skupnih vežbanjih si izkušnje izmenjujejo prostovolj-
ni gasilci in pripadniki civilne zaščite z obeh strani meje; skupaj prirejamo
izlete v planine in v načrtu imamo tudi poletni naravoslovni tabor, kjer bo-
do otroci in odrasli lahko bolje spoznali naš teritorij, njegovo floro in favno;
stalne so tudi medsebojne izmenjave in sodelovanje pri verskih, kulturnih,
športnih in prazničnih prireditvah, ki se odvijajo v posameznih krajih.

Avgusta 1998 nas je posebno razveselilo sodelovanje zbora "Planinska
roža" iz Kobarida in predstavnikov kulturnega društva "Stol" iz Breginja ob

otvoritvi športnega igrišča v Viškorši in njegovega poimenovanja po Ileani Carloni, "viškorški tigrici", ustanoviteljici ženske ekipe vlačjenja vrvi.

Pogosto se tudi zberemo z uradnimi predstavniki krajevnih skupnosti, da skupaj razpravljamo o problematikah našega območja, po katerem teče meja, ki je našim ljudem vedno prinašala škodo, a nikoli ni pretrgala vezi prijateljstva in simpatije.

Prepričana sem, da se bodo te vezi ohranile in okrepile tudi v bodoče tja v tretje tisočletje, in to je hkrati tudi moje srčno voščilo k novemu letu.

Marisa Filippig

Župan občine Tipana

trinkov
koledar

koledar
leto 1999
ljudska modrost

EMIL CENCIG

Januar

1	P	Mati Božja Marija - Novo leto	
2	S	Bazilij	○
3	N	Presveto Jezusovo ime - Genovefa	
4	P	Angela Folinjska	
5	T	Telesfor - Simeon	
6	S	Sveti trije kralji	
7	Č	Rajmund - Lucijan	
8	P	Severin	
9	S	Julijan - Hadrijan	☾
10	N	Jezusov krst - Aldo	
11	P	Pavlin Oglejski, apostol Slovencev	
12	T	Tatjana	
13	S	Hilarij - Veronika	
14	Č	Feliks - Odorik iz Pordenona	
15	P	Pavel Puščavnik - Maver	
16	S	Marcel - Tician	
17	N	2. nav. nedelja - Anton Puščavnik	●
18	P	Priska	
19	T	Knut - Marij	
20	S	Fabijan - Sebastijan	
21	Č	Neža (Jana) - Epifanij	
22	P	Vincencij	
23	S	Hildefonz	
24	N	3. nav. nedelja - Francišek Sal.	☾
25	P	Spreobrnitev sv. Pavla	
26	T	Tit - Timotej	
27	S	Angela Merici	
28	Č	Tomaž Akvinski	
29	P	Konstanc	
30	S	Hijacinta - Martina	
31	N	4. nav. nedelja - Janez Bosco	○

Februar

1	P	Brigita Irska	
2	T	Svečnica - Darovanje Jezusa	
3	S	Blaž - Oskar	
4	Č	Andrej Corsini	
5	P	Agata	
6	S	Pavel Miki in tov.	
7	N	5. nav. nedelja - Rihard - Koleta	
8	P	Hieronim Emiliani	☾
9	T	Sholastika - Viljem Vel.	
10	S	Apolonija	
11	Č	Lurška Mati Božja - Eloisa	
12	P	Eulalija	
13	S	Katarina Ricci	
14	N	6. nav. nedelja - Valentin (Zdravko)	
15	P	Georgija	
16	T	Onezim	●
17	S	Silvin - Amedeo	
18	Č	Simeon Jeruz. - Flavijan	
19	P	Konrad	
20	S	Ulrih - Elevterij	
21	N	1. postna nedelja - Peter Damiani	
22	P	Sedež ap. Petra	
23	T	Polikarp - Romana	☾
24	S	Lucij - Sergij	
25	Č	Tarac - Cesarij	
26	P	Matilda - Aleksander	
27	S	Gabrijel	
28	N	2. post. nedelja - kvatrnica	

Marec

1	P	Svibert - Albin	
2	T	Simplicijan - Henrik	○
3	S	Marin	
4	Č	Kazimir - Lucij	
5	P	Janez od Križa	
6	S	Fridolin	
7	N	3. post. nedelja - Felicita in Perpetua	
8	P	Janez od Boga	
9	T	Frančiška Rimska	
10	S	40 mučencev iz Sebaste	☾
11	Č	Sofronij - Evlogij	
12	P	Maksimilijan	
13	S	Nikefor	
14	N	4. post. nedelja - Matilda - Florentina	
15	P	Klemen - Luisa	
16	T	Hilarij in Tacijan	
17	S	Jedert - Patricij	●
18	Č	Ciril Jeruzalemski	
19	P	Sveti Jožef, mož Device Marije	
20	S	Klavdija - Martin iz Prage	
21	N	5. post. nedelja - Nikola iz Flue - tiha nedelja	
22	P	Katarina Gen. - Lea	
23	T	Turibij iz Mongr. - Frumencij	
24	S	Dionizij - Sever	☾
25	Č	Gospodovo oznanjenje	
26	P	Emanuel - Evgenija	
27	S	Rupert - Aimone	
28	N	Cvetna (oljna) nedelja - Sikst III.	
29	P	Sekund - Bertold	
30	T	Amedej Savojski	
31	S	Modest - Benjamin	

April

1	Č	Veliki četrtek	○
2	P	Veliki petek	
3	S	Velika sobota	
4	N	Velika noč	
5	P	Velikonočni ponedeljek	
6	T	Marcelin - Irenej Sirminski	
7	S	Janez de la Salle	
8	Č	Tomaž Tolentinski	
9	P	Demetrij	☾
10	S	Ezekijel prerok	
11	N	2. velik. nedelja - bela nedelja - Stanislav	
12	P	Julij	
13	T	Martin - Hermenegild	
14	S	Valerijan - Lidvina	
15	Č	Anastazija - Damijan	
16	P	Bernadeta S. - Kontard	●
17	S	Anicet - Vendone	
18	N	3. velik. nedelja - Cir	
19	P	Teotim - Ema	
20	T	Sara	
21	S	Anzelm - Simon	
22	Č	Leonid - Teodor	☾
23	P	Jurij	
24	S	Fidelis iz Sigmaringena	
25	N	4. velik. nedelja - Marko Evangelist - dan osvoboditve	
26	P	Marija, Mati Dobrega Sveta	
27	T	Cita - Hozana	
28	S	Peter Chanel	
29	Č	Katarina Sienska	
30	P	Jožef Cottolengo - Pij V.	○

Maj

1	S	Jožef delavec - praznik dela	
2	N	5. velik. nedelja - Atanzij	
3	P	Filip in Jakob apostola	
4	T	Florijan (Cvetko)	
5	S	Gotard	
6	Č	Dominik Savio - Benedikta	
7	P	Flavij in Gušto	
8	S	Ida - Viktor	☾
9	N	6. velik. nedelja - Pahomij	
10	P	Antonin - Katald	
11	T	Mamert	
12	S	Leopold Mandič	
13	Č	Fatimska Mati Božja - Servacij	
14	P	Matija ap. - Lin	
15	S	Zofija (Sonia)	●
16	N	Vnebohod - Velik križ - Janez Nepomuk	
17	P	Pashal Baylon	
18	T	Janez I.	
19	S	Ivo - Peter Celestin	
20	Č	Bernardin Sienski	
21	P	Evtihij	
22	S	Rita da Cascia	☾
23	N	Majenca - Janez R.	
24	P	Marija pomočnica Kristijanov	
25	T	Urban - Beda	
26	S	Filip Neri	
27	Č	Avguštin Cant.	
28	P	Emilij - German	
29	S	Maksimil Emonski	
30	N	Presveta Trojica - kvatarnica	○
31	P	Marijino obiskanje - Kancij in tov.	

Junij

1	T	Justin - Klavdij	
2	S	Marčelin - Peter in Erazem	
3	Č	Karel Lwanga in tov. - Klotilda	
4	P	Kvirin - Frančišek Car.	
5	S	Bonifacij - Sancij	
6	N	Presveto Rešnje telo	
7	P	Robert	☾
8	T	Medard - Viljem	
9	S	Efrem - Primož in Felicijan	
10	Č	Bogumil - Jolanda	
11	P	Barnaba sodelavec apostolov - Presveto Jezusovo sarce	
12	S	Onofrij - Edoardo Poppe - Marijino Brezmadežno Srce	
13	N	11. nav. nedelja - Anton Padovanski	●
14	P	Elizej prerok	
15	T	Vid - Germana	
16	S	Avrelijan - Lutgarda	
17	Č	Ranierij - Imerij	
18	P	Marina	
19	S	Gervazij in Protazij	
20	N	12. nav. nedelja - Mihelina	☾
21	P	Alojzij Gonzaga	
22	T	Pavlin iz Nole - Tomaž Moro	
23	S	Jožef Cafasso	
24	Č	Rojstvo Janeza Krstnika	
25	P	Viljem	
26	S	Vigilij - Janez in Pavel	
27	N	13. nav. nedelja - Hema Krška - Ciril Aleks.	
28	P	Irenej - Adelja	○
29	T	Peter in Pavel ap.	
30	S	Prvi rimski mučenci	

Julij

1	Č	Estera - Teobald	
2	P	Oton - Adeodat	
3	S	Tomaž ap. - Heliodor	
4	N	14. nav. nedelja - Elizabeta Port. - Urh	
5	P	Ciril in Metod	
6	T	Marija Goretti	☾
7	S	Izaija prerok - Vilibald	
8	Č	Hadrijan	
9	P	Veronika Giuliani	
10	S	Amalija (Alma - Ljuba)	
11	N	15. nav. nedelja - Benedikt	
12	P	Mohor in Fortunat	
13	T	Henrik - Joel in Ezra	●
14	S	Kamil de Lellis	
15	Č	Bonaventura (Bogdan) - Vladimir	
16	P	Karmelska Mati božja	
17	S	Aleš - Klavdija	
18	N	16. nav. nedelja - Fridrik	
19	P	Aurea (Zlatka) - Arsenij	
20	T	Marjeta - Elija prerok	☾
21	S	Lovrenc iz Brind.	
22	Č	Marija Magdalena	
23	P	Brigita	
24	S	Kristina	
25	N	17. nav. nedelja - Jakob Starejši ap.	
26	P	Joahim in Ana	
27	T	Gorazd in Kliment	
28	S	Viktor I. - Nazarij in Celzij	○
29	Č	Marta	
30	P	Peter Krizolog - Angelina	
31	S	Ignacij Lojolski - Fabio	

Av gust

1	N	18. nav. nedelja - Alfonz M. de Liguori	
2	P	Evzebij iz Vercellija	
3	T	Lidija	
4	S	Janez M. Vianney	☾
5	Č	Marija Snežnica (Nives)	
6	P	Jezusovo spremenjenje na gori Tabor	
7	S	Kajetan	
8	N	19. nav. nedelja - Dominik	
9	P	Fermo - Romano	
10	T	Lovrenc	
11	S	Klara (Jasna) - Suzana	●
12	Č	Inocenc	
13	P	Poncijan in Hipolit	
14	S	Maksimilijan Kolbe - Alfred	
15	N	20. nav. nedelja - Marijino Vnebovzetje - rožinca	
16	P	Rok - Štefan Ogrski	
17	T	Hijacint	
18	S	Helena	
19	Č	Janez Eudes - Marijan	☾
20	P	Bernard	
21	S	Pij X.	
22	N	21. nav. nedelja - Devica Marija Kraljica	
23	P	Roža iz Lime	
24	T	Jernej ap. (Bartolomej)	
25	S	Ludvik IX. - Patricija	
26	Č	Genezij	
27	P	Monika	○
28	S	Avguštin	
29	N	22. nav. nedelja - Janez Glavosek - Sabina	
30	P	Feliks (Srečko)	
31	T	Rajmund (Rajko)	

September

1	S	Egidij (Tilh) - Verena	
2	Č	Licinij	
3	P	Gregor Veliki	☾
4	S	Rozalija (Zalka)	
5	N	23. nav. nedelja - Lovrenc Giustiniani	
6	P	Eva - Zaharija prerok	
7	T	Regina	
8	S	Rojstvo Device Marije (Bandimica) - Sergij	
9	Č	Peter Klaver	
10	P	Nikolaj Tol.	●
11	S	Emilijan (Milko)	
12	N	24. nav. nedelja - Marijino ime	
13	P	Janez Križ. Zlatoust	
14	T	Povišanje svetega Križa	
15	S	Žalostna Mati Božja (Dolores)	
16	Č	Kornelij in Ciprijan - Ludmila	
17	P	Robert Bellarmino	☾
18	S	Jožef Kupertinski	
19	N	25. nav. nedelja - Januarij - kvatrnica	
20	P	Korejski mučenci - Suzana	
21	T	Matej (Matevž) ap. in ev.	
22	S	Mavricij	
23	Č	Lin - Tekla	
24	P	Marija rešiteljica jetnikov - Štefanija	
25	S	Avrelija (Zlatka)	○
26	N	26. nav. nedelja - Kozma in Damijan	
27	P	Vincencij Pavelski	
28	T	Venčeslav	
29	S	Mihael, Gabrijel, Rafael nad.	
30	Č	Hieronim	

Oktober

1	P	Terezija Deteta Jezusa	
2	S	Angeli Varuhi	☾
3	N	27. nav. nedelja - Evald	
4	P	Frančišek Asiški	
5	T	Placid - Justina	
6	S	Bruno	
7	Č	Rožarska Devica Marija	
8	P	Simeon - Sergej	
9	S	Dionizij - Janez Leonardi	●
10	N	28. nav. nedelja - Frančišek Borgia	
11	P	Placida - Aleksander Savli	
12	T	Maksimilijan	
13	S	Edvard - Gerard	
14	Č	Kalist I.	
15	P	Terezija Velika, Avilska	
16	S	Hedvika	
17	N	29. nav. nedelja - Ignacij Antiohijski	☾
18	P	Luka evangelist	
19	T	Izak Jogues - Laura	
20	S	Vendelin - Bertilla	
21	Č	Uršula - Celina	
22	P	Marija Saloma	
23	S	Janez Kapistran	
24	N	30. nav. nedelja - Anton M. Claret - misijonska	○
25	P	Krizant in Darija	
26	T	Evarist - Demetrij	
27	S	Frumencij	
28	Č	Simon in Juda Tadej ap.	
29	P	Narcis - Hermelinda	
30	S	Alfonz Rodriguez	
31	N	31. nav. nedelja - Volfgang	☾

November

1	P	Vsi sveti	
2	T	Verne duše	
3	S	Just - Ubert	
4	Č	Karel Borom. (Drago)	
5	P	Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krstnika	
6	S	Lenart	
7	N	32. nav. nedelja - Engelbert	
8	P	Deodat (Bogdan) - Bogomir	●
9	T	posvetitev lateranske bazilike - Orest	
10	S	Leon Veliki - Andrej Avel.	
11	Č	Martin iz Toursa	
12	P	Jozafat	
13	S	Stanislav Kostka (Slavko)	
14	N	33. nav. nedelja - Nikola Tavelič	
15	P	Albert Veliki	
16	T	Marjeta Škotska	☾
17	S	Elizabeta Ogrska	
18	Č	posvetitev bazilike Sv. Petra	
19	P	Epimak in Aleksander	
20	S	Edmund - Gelazij	
21	N	Kristus kralj vesoljstva	
22	P	Cecilija	
23	T	Klement - Kolumban	○
24	S	Krizogon	
25	Č	Katarina Aleksandrijska	
26	P	Konrad	
27	S	Virgil - Valerijan Oglejski	
28	N	1. adv. nedelja - Gregorij	
29	P	Saturnin	
30	T	Andrej ap. (Štandrež)	☾

December

1	S	Eligij	
2	Č	Bibijana (Živa)	
3	P	Frančišek Ksaver	
4	S	Barbara	
5	N	2. adv. nedelja - Saba	
6	P	Miklavž	
7	T	Ambrož	●
8	S	Brezmadežno spočetje D. Marije - adventnica	
9	Č	Valerija	
10	P	Loretska Mati božja	
11	S	Damaz I.	
12	N	3. adv. nedelja - Ivana Frančiška de Chantal	
13	P	Lucija	
14	T	Janez od Križa	
15	S	Kristina - Silvija	
16	Č	Adelhajda (Adelina)	☾
17	P	Lazar iz Betanije	
18	S	Adele	
19	N	4. adv. nedelja - Urban V - kvatrnica	
20	P	Evgenij in Makarij	
21	T	Peter Kanizij	
22	S	Frančiška Ksaverija Cabrini	○
23	Č	Viktorija (Vika)	
24	P	Sveti večer	
25	S	Božič	
26	N	Štefan	
27	P	Sveta družina - Janez ap. in ev.	
28	T	Nedolžni otroci, mučenci	
29	S	Tomaž Becket - David	☾
30	Č	Ruggero	
31	P	Silvester	

LETO 1999

Leto 1999 je navadno leto, ima 365 dni, začne in konča se v petek.
Februar ima 28 dni.

Letni časi:

Pomlad: 21. marca. Sonce stopi v znamenje Ovna ob 02,47 uri.

Pomladni ekvinokcij. Začne pomlad.

Poletje: 21. junija. Sonce stopi v znamenje Raka ob 21.49 uri.

Poletni solsticij. Začne poletje.

Jesen: 23. septembra. Sonce stopi v znamenje Tehnice ob 13,32 uri.

Jesenski ekvinokcij. Začne jesen.

Zima: 22. decembra. Sonce stopi v znamenje Kozoroga ob 08.44 uri.

Zimski solsticij: začne zima.

Leto 1999 je pod znamenjem Lune.

Luna ni premičnica, samo spremlja našo Zemljo in potuje vsako leto z njo okoli Sonca, zraven se vrti okoli svoje osi, razen tega dovrši v 28. dneh še svoj tek okoli Zemlje in z njo enkrat okoli Sonca.

Lunina leta so navadno bolj vlažna nego mrzla in sušna.

Pomlad: pomladanski meseci so zelo vlažni, zraven tega precej topli; toda mraz ni neredek pojav. Posebno bo ves marec mrzel, april pa deževen; na-

to nastopi še zelo hud in škodljiv mraz. Meseca junija bo vreme lepo in včasih bo rosil topel dež.

Poletje: bo zelo spremenljivo, včasih bo silna vročina, toda vedno bo bolj vroče nego mrzlo.

Jesen in zima: bosta izpočetka vlažni, srednje mrzli in vlažni.

Decembra bo hitro sneg in za snegom pridejo veliki nalivi; po 20. decembru bo precej mrzlo, toda kmalu motno do 12. januarja, potem precej ugodno, kmalu zopet mrzlo do 25., ko bojo spet veliki nalivi, po katerih zapade sneg. Izpočetka bo marec neugoden in mrzel, potlej topel.

Premakljivi prazniki v novem letu:

Pepelnica: 17. februarja; *Prva kvatrna nedelja*: 28. februarja; *Velika noč*: 4. aprila; *Vnebohod (Velik Križ)*: 16. maja; *Majenca, Binkosti*: 23. maja; *Presveta Trojica*, *Druga kvatrna nedelja*: 30. maja; *Presveto Telo*: 6. junija; *Tretja kvatrna nedelja*: 19. septembra; *Prva adventna nedelja*: 28. novembra; *Četrta kvatrna nedelja*: 19. decembra.

Cerkveno leto začne s prvo adventno nedeljo 29. novembra 1998 in traja do prve adventne nedelje, 28. novembra 1999.

Cerkveno leto je vsako sončno leto z ozirom na zgodovino Odrešenja človeškega rodu. Kar je Bog človeštvu storil in kar mu še vedno deli, to hoče sveta Cerkev vernikom staviti pred oči ter jih nagibati, da se obračajo k svojemu pravemu namenu - k Bogu.

Zato je dogodke Odrešenja Cerkev porazdelila na posamezne dneve v letu, da bi se vsako leto verniki v spominu na blažilne resnice vnemali za sveto življenje.

Za začetek cerkvenega leta ne velja začetek državnega leta (novo leto), temveč tisti dan, ko se začnemo spominjati pripravljanja na Odrešenika, prva adventna nedelja.

Velika noč je središče cerkvenega leta, ne po merilu časa, ampak po po-

menu. Dan Vstajenja Odrešenika je dan polnega odrešenja, zato se po tem dnevu morajo ravnati premnogi drugi prazniki v letu, sam pa ima zavoljo imenitnosti pravico, da si poišče v letu najprimernejši čas.

Vesoljni cerkveni zbor v Niceji leta 325 je odločil, naj se obhaja god Vstajenja Zveličarja v nedeljo po prvi pomladanski polni luni. Velika noč je najbolj zgodaj, kadar je 22. marca; prej ne more biti, ker je 21. marca prvi pomladni dan, Velika noč sme biti pa šele po pomladni polni luni. Najbolj kasna je Velika noč 25. aprila; kasneje ne more biti, ker bi sicer ne bila po pomladni polni luni.

LJUDSKA MODROST

POUK

Kakuo se ohraniš zdravega in si podaljšaš življenje

Človeku je zdravje najpotrebnejši in najboljši dar na svetu, in za ta dar ne moremo nikdar in zadosti zahvaliti Boga, zakaj zdravje je več vredno kot zaloge in vsi zakladi tega sveta.

Človek ni dal sam sebi svojega življenja, zato si ga tudi ne more sam sebi jemati, pa tudi ne krajšati. Njega dolžnost je, da pazi na svoje življenje, ga ohranja zdravo, da lahko izpolnjuje dolžnost svojega stanu.

Je tudi dolžan rabiti vse tiste pripomočke, ki mu pomagajo ohraniti zdravje in si podaljšati življenje.

Zdravje

Lažje je zdravje varovati kakor iskati. In vendar je brez števila ljudi, katerim ni za zdravje nič mar, dokler ga imajo; iščejo pa ga z velikimi stroški in težkimi bolečinami, kadar je že zapravljeno.

Več kot pol bolezni bi si človek prihranil, ko bi vsak zdravje varovati hotel in umel.

Biti zdrav in zdrav ostati

V različnih letnih časih se nekatere bolezni pogostejše pojavljajo kot druge.

Spomladi, jeseni in pozimi pogosteje zbolimo zaradi prehladnih bolezni. Mučijo nas prehladi, angine, bronhitis, vnetje srednjega ušesa, pljučnice. Te bolezni lahko spremlja visoka ali nizka temperatura. Da ohranimo zdravje v tem času, je potrebno spremeniti hrano.

V jesenskem, zimskem in spomladanskem času uživajmo toplo hrano. Prav tako velja za pijače.

Zjutraj, ko gremo od doma, jejmo toplo hrano in nas ne bo zeblo. Poleg hrane je potrebno, da se toplo oblačimo.

Tudi obutev naj bo topla, z debelimi podplati. Kljub zimskemu mrazu si vzemimo čas za kratke sprehode vsak dan. Konce tedna pa vsaj dve do tri ure. Pozimi potrebujemo več spanja kot poleti in si ga privoščimo.

Stanovanje, hiša

Večji del ljudi preživi večino svojega življenja v hiši. Skrbimo zato, da bo naše stanovanje zdravo ali vsaj zdravju neškodljivo.

Okoli hiše naj bo nekoliko prostora, da pride zrak in veter do hiše.

Sonce naj sije naravnost na hišne stene, zato naj ne bo v bližini gostega drevja ali poslopja, ki bi zapiralo sončnim žarkom pot do hiše.

Najbolj zdrave so sobe na jutranji in poldanji strani; sonce jih najbolj obseva, zato so tudi najbolj suhe.

Kdor da zidati novo hišo, naj jo da postaviti, če je le mogoče, na svetlem, vzvišenem, prostornem in suhem kraju. Hiša bodi obrnjena proti poldanjemu soncu, da pozimi sonce, ko je bolj nizko, lahko skozi okna sije vanjo. Svetloba vedri duha, razveseljuje togotnega človeka in daje človeku novo moč.

Lesene hiše so najbolj suhe, zato tudi najbolj zdrave, škoda le, da so nevarne zaradi ognja.

Dobre so hiše, zidane iz opeke, ker so večinoma suhe.

Novih hiš iz opeke se ne sme takoj ometati, ker se pošušiti ne morejo.

Vsaj eno zimo morajo biti brez ometa.

Kamnite hiše so navadno bolj vlažne in zato manj zdrave.

Če je kaka soba vlažna, jo je treba pogosto vetriti, drugo le malo pomaga. Tla naj bodo lesena.

Delavnice in spalnice, kjer prebije človek največ ur, naj bodo največje sobe v hiši in najbolj zračne.

Iz spalnic odpravi cvetlice, ki prehudo diše. V pobeljeni sobi ne stanuj, dokler ni suha.

Pobeljene stene so priporočljive, nikdar pa ne tapete, ker preveč prahu zadržujejo. Tla naj bodo lesena in gladka, da se lahko pometajo.

Okna naj bodo velika in svetla, da moreta v sobo zrak in svetloba.

Luč je najboljša električna, če ni premočna, ker sveti mirno, vedno enako, ne napravlja vročine in ne kuži zraka.

Na pisalno mizo ali na šivalni stroj naj ne prihaja luč od dveh strani, ampak le z ene, od leve, skozi okno.

Na soncu brati je nevarno za oči, ker jih slepi prehuda luč.

Kako je treba ravnati v bolezni

Kdor zboli in začuti, da bi utegnila bili bolezen nevarna, naj brez odloga pošlje po zdravnika in naj ne čaka dotlej, da bi mu, kakor pravijo, že voda prišla do grla, in naj potem njegova zdravila rabi tako, kakor mu je ukazal. Nikoli ne misli in ne reci: "Če je božja volja, bom ozdravel; če pa božja volja ni, mi tudi zdravnik z vsemi svojimi zdravili ne bo pomagal". Tako govorjenje je nespametno, predrzno in proti božji volji, kakor če bi kdo rekel: "Ne bom delal, Bog me bo že živil brez dela. Ne bom jedel, če je božja volja, bom že živel brez jedi". Božja volja je ta, da zvesto rabimo pripomočke, ki nam jih je Bog dal, in nikoli od njega ne pričakujemo čudežev, katerih nikdar ne dela lenim in svojeglavnim ljudem na ljubo.

Če prihaja bolezen nekoliko bolj nevarna, je treba poslati po gospoda, da se bolnik spravi z Bogom in prevede s svetimi zakramenti, da tako umiri vest, zakaj mirna vest in upokojeno srce veliko pripomoreta k zdravju.

Kako nespametni so torej tisti, ki se boje gospoda in svetih zakramentov, saj duhovnik ne prinaša bolniku strahu v hišo, trepetu in otožnosti, temveč mu vlije mir, pokoj in tolažbo v srce; sveti zakramenti mu ne prinesejo smrti, temveč življenje. In katerega boljšega zdravnika in pomočnika si more najti bolnik, ako je združen s tistim, ki je Gospod bolezní in zdravja?

“On rani in celi, on udari in njegova roka bo dala zdravje.” (Job. 5,18)

Da je bolnik bolj brez skrbi in mu časne reči ne rojijo po glavi in ne delajo nepokoja, naj razdeli svoje premoženje, ako ga ima, in odloči vsakemu, kar zahteva pravica in ljubezen, da ne bo prepira po njegovi smrti, sovraštva in nepotrebnega tožarjenja, in ako ima kaj tujega blaga, naj ga vrne, pa tudi ubožcev naj ne pozabi, ako nima potrebne rodovine.

Naj se bolnik popolnoma vda v voljo božjo, trdno zaupa v njegovo sveto previdnost in naj si misli, da Oče nebeški ravna s svojim otrokom po svoji pravici, pa tudi po svoji neskončni dobroti, in vse obrača tako, kakor je človeku v zveličanje. Tako premišljanje miri bolnika, da z upokojenim srcem pričakuje in mirno vzame nase, kar mu je Oče nebeški odločil in poslal iz svetih namenov.

Naj bolnik voljno trpi bolečine svoje bolezní in jih v spravo in zadostilo za svoje grehe daruje Bogu. Potrpežljivost bolniku lajša bolečine in mu zasluži večno plačilo.

Če je bolnik zelo slab, se ne smejo obiskovalci brez velike potrebe puščati k njemu, da bi čenčali vpričo njega. Slabemu bolniku so gosti obiskovalci bolj v nadlego kot v razvedrilo.

Kako je treba bolnikom streči in se obnašati pri umirajočem, samo to rečemo, da se morajo taki spraviti iz hiše, ki z jokom ali z drugim obnašanjem umirajočemu bolniku delajo nepokoj in veliko nadlego.

STRELA

Strele se ljudje bolj boje, kakor je potreba, varujejo pa se je manj, kakor bi morali. Poučite se o streli, strahu bo manj in varnosti več.

Lastnosti strele

Strela je naravna sila, ki ima določene zakone, po katerih se mora ravnati.

- Kadar ima strela enako dolgo pot do dveh enako oddaljenih stvari, skoči vedno rajši v tisto, ki je dober prevodnik elektrike.

Dobri prevodniki so: kovine, voda, živalsko in človeško telo, oglje, sadje, vlažen zrak, sploh vlažne stvari. Slabi prevodniki so: steklo, svila, smola, tolsta telesa, suh zrak.

- Če strelo dve stvari enako dobro vodijo, udari strela vedno rajši v tisto stvar, ki je bližja.

- Kjer je več takih stvari, ki strelo vodijo, tja rajši udari.

Nevarnost

- Nevarno je bolj na vrhovnih gora kot na rebrih ali po dolinah, ker so vrhovi ponavadi bližje oblakom, ki nosijo strelo.

- Nad odprto ravnino pa so oblaki, če niso prav visoki, pogosto bližje ravnini kakor bližnjim goram; tako je tudi na rebri oblak bližje tlom kakor vrhu hriba, če je oblak nizek; zato na odprtih ravninah in na rebri hriba, ko je oblak nizek, strela izbira na ravnini in na rebri najvišje stvari, zvonik, hiše, drevesa; če ni visokih predmetov, ravno človek najbolj vleče strelo nase.

- Nevarnost je bolj velika ob rekah in potokih, posebno ob jezerih, zavoljo velike količine vode. Hiše, ki pri vodah stoje ali višje nad okolico, bi morale imeti strelovod.

Visoko drevje vleče strelo nase.

- Izmed drevja si strela največkrat izbere hrast, dob.

Strela udari v hrast, v dob 33-krat, medtem ko v druga listna drevesa zadene 12-krat, v iglasta drevesa (smreko, bor, itd.) 9-krat, v bukev pa le enkrat.

- Bolj varno je v hiši kakor zunaj pod nebom. Zunaj je bolje biti sredi ceste kakor blizu zidu, posebno če teče s strehe obilno vode.

- Kadar se močno bliska, imajo ljudje največji strah. Kadar se prav močno pobliska, strele ali groma pa se ne sliši, kdo prestrašeno gleda, ali bo po tem blisku vanj treščilo. Pa je prav takrat najbolj varen, ker je že nekam treščilo in je napetost strele nekoliko zmanjšanja; kjer strela udari, tam sta blisk in udarec skupaj.

Kako presoditi, kako so daleč strelonosni oblaki

Grmenje in treskanje se povzroči v ravnem tistem trenutku, ko se pobliskne. Kadar udari prav blizu nas, tedaj vidimo blisk in obenem slišimo tresk. Da navadno slišimo grom ali treskanje kasneje, kakor vidimo bliskanje, je to zato, ker svetloba silno hitro prileti do nas, glas pa gre bolj počasi. Ker poznamo hitrost svetlobe in hitrost glasu, zato lahko izračunamo daljavo tistih oblakov, iz katerih strela udarja. Bliskova svetloba pride do nas tako hitro, da za naš račun smemo reči, da je že pri nas v istem trenutku, ko skoči.

Glas pa se pomika bolj počasi, preleti v vsaki sekundi približno 333 metrov, v treh sekundah en kilometer. Kadar se bliska, začni šteti sekunde od trenutka, ko je blisknilo, pa do groma; če nasteješ eno sekundo, je strelonosni oblak daleč dvakrat toliko, namreč 666 metrov; če našteješ tri, je trikrat toliko itd. Včasih grmi strašno, to računanje daljave pa nas opozori, da ni več nevarnosti, ker je strela že tako daleč, da ima bližnjo pot do drugih predmetov.

Lahko izračunaš, če prihajajo strelonosni oblaki vedno bližje ali se oddaljujejo. Če je čas med bliskom in grmenjem vedno večji, se oblak oddaljuje od tebe; če je čas vedno manjši, prihaja oblak vedno bližje.

Kako se varovati strele

- Če ste ob hudi uri na kakem hribu, stopite na najnižji kraj.
 - Vedrit pod visoko drevo ne hodite nikoli; izberite se najnižje drevo, od visokih dreves vsaj kakih 10 metrov oddaljeno; najboljše drevo je bukev, najslabše hrast, dob.
 - Če ni nizkega drevja, bodite rajši mokri kot mrtvi, ostanite na planem. Bolj veliko al manjšo nevarnost spoznate po oddaljenosti strele: kadar je med bliskom in grmenjem prav malo časa, manj kot sekundo, je nevarnost resna in si izberite najnižji kraj. Če med bliskom in gromom ni časa, takrat je nevarnost prav velika; strelonosni oblaki so blizu in človeško telo vleče strelo nase; če ni blizu višjih predmetov, je boljše, da se stegnete na tla, ne pa blizu vode; če imate kaj železja ali kaj drugih kovinskih stvari pri sebi, jih odložite od sebe.
 - Kdor je blizu doma, naj gre v hišo. Suha obleka in suhi prostori so slabši prevodniki strele.
- Kadar sodite, da je zares nevarno, takrat iščite varnost, ostanite pa mirni tudi takrat: v Božiji roki smo; Bog nas lahko udari ali obvaruje, kjer hoče.

EFEMERIDE

ADRIANO NOACCO

ŽENAR

Proverbe od timpa:

Na Svete Anton, se ne re dež, snieg o je tou usake ćantón.

Proverbe moralen:

Petelen o je orloj od vase.

Ne vse vedo:

ke rožmarin o je rastlina, ke pokaže dno sarce srečen;

ke tou koledar kitajske (čineže) ženar je miesac od uolá.

FEVRAR

Proverbe od timpa:

Snieg fevvarju napoune ćast.

Proverbe moralen:

Volontát razje težavo.

Ne vse vedo:

ke pokrjua na je ta rastlina od malefejde;

ke tou koledar kitajske fevvar je miesac od tigro.

MARČ

Proverbe od timpa:

Marč mahunikast, žetnjak vietarne.

Proverbe moralen:

Božeca ta meš, ke na odkrije dno samo jamo.

Ne vse vedo:

ke prapot na je rastlina od beté močan;

ke tou koledar kitajske marč je miesac od zeča.

ABRIL

Proverbe od timpa:

Parve dež aprila, puž pride zuna od leže.

Proverbe moralen:

Razumenje kosta dosté an rejoná malo.

Ne vse vedo:

ke kresnica na je rastlina od stime;

ke tou koledar kitajske april je miesac od zmaja (draga).

MAJ

Proverbe od timpa:

Maj zelenjast, pouno slame, malo žita.

Proverbe moralen:

S pouno uode: seno; s pouno snega: lakot.

Ne vse vedo:

ke roža na je rastlina, ke na da živuo ljubenje;

ke tou koledar kitajske maj je miesac od kače.

JUNJ

Proverbe od timpa:

Dež junja te dan zaklad, ko veja no tekaj auarja.

Proverbe moralen:

Fiera od soute (denarja) rasté prez termometra.

Ne vse vedo:

ke lilja na je rastlina od čistost;

ke tou koledar kitajske junj je miesac od konjá.

ŽETNJAK

Proverbe od timpa:

Se pride touča žetnjaka, ne pride vino tokle lieto.

Proverbe moralen:

Gostilna (oštarija) prez ljudi malo pruoda, slabo živi.

Ne vse vedo:

ke rododendron (sleč) na je rastlina od elegance;

ke tou koledar kitajske žetnjak je miesac od ouce.

AVOST

Proverbe od timpa:

Avosta razdouje narede mošt.

Proverbe moralen:

Temu staremu konjó, je rado trauo freško.

Ne vse vedo:

ke papaver (mak) je rastlina od sempatije;

ke tou koledar kitajske avost je miesac od opice.

SEPTEMBAR

Proverbe od timpa:

Dež an luna septemberjua so znance od hobec.

Proverbe moralen:

Jabuko ne spada zlo deleč od jablena.

Ne vse vedo:

ke ciklamin je rastlina od gelosije;

ke tou koledar kitajske septembar je miesac od petelina.

OKTUBAR

Proverbe od timpa:

Oktubar viharst, zima muhasta.

Proverbe moralen:

Te liepe reče plažajo usien.

Ne vse vedo:

ke loša je rastlina od semilenje;

ke tou koledar kitajske oktubar je miesac od pesa.

NOVEMBAR

Proverbe od timpa:

Led novembarjou o škoda siemana.

Proverbe moralen:

Te martue o ke naraunejo o ke zvuarnejo.

Ne vse vedo:

ke uahtneca je rastlina od zubjenje;

ke tou koledar kitajske novembar je miesac od prasca.

DECEMBAR

Proverbe od timpa:

Od Sveto Lucijo do Vienahte (Božeč) timp ostane enako.

Proverbe moralen:

Z gorkuoto od plaut to ne store uriete lonac.

Ne vse vedo:

ke vijoleca je rastlina od pasijone;

ke tou koledar kitajske decembar je miesac od miše.

ZNAMENJE

Koledar kitajske daja 1999. lieto od zeča.

Pride dobar timp kadá:

- a) perja od arbulje zibajo počaso z vietran;
- b) luna ne zlo svetela;
- c) oblake so zlo vesoké an netkaste;
- d) sonce zjutra o je pomoten;
- e) kad od nap re napičen na nebo;
- f) tiče spoliećajo zlo vesoko.

Pride slab timp kadá:

- a') perja so razgibane;
- b') luna je oblačena;
- c') oblake ne so na pou neba an čarne;
- d') sonce re dou tou oblake čarnjelé;
- e') kad od nap re dou tipoč klu;
- f') tiče spoliećajo tipoč kakor klu.

naša
zgodovina

trinkov

koledar

LATINSKA LISTINA IZ LETA 1170-1190

FRANC RUPNIK

Ta dragocena listina se nahaja v mestni knjižnici v Vidmu. Prvič je bila objavljena v brošuri, ki sta jo Ivan Trinko in Jožef Jušič izdala ob priliki umestitve g. Jožefa Gožnjaka v župnijo sv. Marije v Dreki 17.8.1890.

Trinkova opomba nas pouči, da ga je na listino opozoril videmski knjižničar dr. V. Joppi.

V uvodu ali posvetilu dokumenta je zapis v slovenščini. Glasi se:

»Čestiti in dragi prijatelj!

Znano je, da so bili nekdaj Slovenci zelo razširjeni tu in tam po friulski planjavi, posebno okrog Tulmente (Tagliamento). Celò do naših dni se je ondi ohranilo več slovenskih krajevnih imen. A v tem, ko so imena ostala slovenska, ljudstvo je pod tujim vplivom polagoma izgubilo svojo narodnost. Da pa ta je bila iz početka pristno slovenska, mimo krajevnih imen, pričajo tudi ondotnih starih prebivalcev osebna imena, ohranjena v starih listinah.

Tako listino s prekrasnimi staroslovenskimi imeni, Vam danes poklanjamo objavljeno v spomin Vašega umeščanja v slovensko župnijo Marije Device v Dreki. Kako je znamenita za slovensko zgodovino lahko razume vsak kdor jo čita. Blagovolite jo vsprejeti kot znak resničnega spoštovanja in iskrenega prijateljstva.

V Dreki 17. avgusta 1890

D. IVAN TRINKO
D. JOŽEF JUŠIČ.«

Latinsko besedilo je tiskano na 8 straneh.

Bralcem koledarja nudim slovenski prevod.

»Jaz, sestra Ermilint po božji volji ponižna služabnica dekel Svete Marije [v Ogleju, op. prev.], sem se odločila, da spišem ta dokument po smrti našega ljubega brata Henrika, ki je prej zvesto in božje pohvale vredno upravljal naša posestva, iz strahu, da bi to, kar nam pripada po zakonu, ne trpelo goljufije ali škode po raznih predstojnikih, ki si bodo sledili. Dokument vsebuje vsoto naših dohodkov, število beneficijev in stvari, ki nam pripadajo, kakor tudi imena kolonov, ki imajo ta posestva. Vse nič manj zaradi lastnih koristi, kakor zaradi koristi zanamcev.

Prvič ima v vasi, ki se imenuje *PERTEGIL* [Perteole], *Pichin* 1 kmetijo, *Almericus* 1, *Dobrozain* 1, *Dietmarus* 1, *Petrus* 1, ..*uuvert* 1, *Maurus* 1, *Bertholdus* 1, *Alpericus* 1, *Bonaldus* 1, *Martinus* 1, *Acelinus* 1, *Rosso* 1, *Alpertinus* 1, *Dominicus* 1, *Salemon* 1, *Maurus* 1. Vsakdo od teh daje vsako leto: 6 mernikov pšenice, en mernik boba, 4 mernike prosa, 4 mernike sirka, 20 denarjev, dve urni vina, tri vožnje z vozom, eno roboto za seno, 4 piščance, 40 jajc, tri desetine od lanu ali 2 denarja. Skupna vsota vseh teh dajatev znaša: 112 mernikov pšenice, 48 boba in prav toliko sirka, 2 marki in 20 denarjev, 34 urn vina, 51 voženj z vozom, 17 robot za seno, 48 piščancev, 680 jajc, 51 desetin od lanu. *Gislmuot* ima 10 njiv, od katerih daje vsako leto povprečno 44 liber.

Iz beneficija ima *Petrus* eno kmetijo, *Wodalricus*, *Gabriel* in *Hartwicus* kožar 3, *Hermannus* vojak 1, *Dominicus* 1, *Regenhardus* 1.

V vasi, ki se ji reče *ALTURA* [Altüre], ima *Friulan* eno kmetijo, *Werra* 1, *Ivvan* 1, *Mistibor* 1, *Adalpertus* 1. Vsak od teh daje vsako leto: 4 mernike pšenice, 1 boba, 4 prosa, 4 ovs (annona), 4 piščance, 40 jajc, 2 libri, 4 urne vina. *Soimir* ima 1 kmetijo in daje 16 denarjev, ker je oznanjevalec (nun-

tius), če ne bo oznanjevalec, dolguje 20 denarjev. *Martinus* ima eno kmetijo, od katere daje 16 denarjev. *Tegenc* ima 1 kmetijo, od katere daje 3 libre. Skupna vsota vseh teh dajatev znaša letno: 20 mernikov pšenice, 5 boba, 15 prosa, 20 ovsa, 20 piščancev, 200 jajc, tri fertone in 2 libri. Iz beneficija ima *Marinus* 1 kmetijo, *Bertholdus* 1, *Pertha vidua* (vdova) *Grimoldi* 4, *Michahel* 2, *Andreas de Zazil* 4, *Mathia* 2, *Warmvot* 1, *Adalper* 1.

Iz MORTISIN [MORTESINS] ima *Radul* 1 kmetijo in daje 5 liber v začetku posta in 10 od beneficija. *Dietricus* ima 1 in daje 3 libre prav tako v začetku posta, *Diemuot* daje 10 denarjev, *Smariada* 10 denarjev. *Todolf* ima 1 kmetijo in daje 3 libre, *Fort* ima 1 kmetijo in daje 3 libre. Skupna vsota vseh teh dajatev znaša: eno marko manj 18 denarjev. Iz beneficija ima *Amelricus* eno kmetijo, *Alexander* 1, *Johannes* pek 1, *Richerus* 2, *Mathias* 1.

Iz vasi TERZII [Terzo d'Aquileia] ima *Pizul* 1 kmetijo, *Martinus* 1, *Iluuan* 1, *Rosso* 1, *Iakobus* 1, *Waltherus* 1. Vsak od teh daje vsako leto dohodek: 4 mernike pšenice, 5 prosa, 5 sirka, dve urni (vina), tri piščance in 30 jajc, dve roboti za seno ali 2 denarja. *Grimoldus* ima eno kmetijo, in daje 4 libre, *Leo* ima 1 in daje 5 liber, *Heinricus* 1 in daje 4 libre, *Wodalricus* 1 in daje 20 denarjev. *Rantolfus* ima 1 in daje 10 denarjev na Veliki četrtek (Velika noč). Iz beneficija ima *Andreas* 1 kmetijo. *Arnoldus* 4, *Leonardus* ključar 1, *Adalpertus* kuhar 1, *Herrat* 1, *Gebhardus* varuh prehoda 1, *Annue* 1, *Iannis* 1, *Adalper* 1.

Iz SANCTO MARTINO [San Martino d'Aquileia] ima *Orso* 1 kmetijo, *Iannis* 1, *Eufemia* 1, *Leo* 1, *Murunt* 1, *Heimo* 1. Vsak od teh daje vsako leto: 4 mernike pšenice, 5 prosa, 5 sirka, 3 libre, 2 urni (vina), 3 piščance, 30 jajc, 2 roboti za seno ali 2 denarja, *Lazara* ima 1 kmetijo in daje 4 libre, *Orlant* 1 in daje 8 liber, *Venerus* 1 in daje 5 liber in 2 urni (vina). Klerik *Rodolfus* ima 1 kmetijo in daje 20 denarjev, *Benedictus* daje 8 denarjev. Iz beneficija ima *Arnoldus* 2 kmetiji in *Regenhaldus* 1.

Iz CASELES [Chiasellis] ima *Martinus* 1 kmetijo, *Gristentius* 1, *Bonin* 1, *Moras* 1, *Wilhelmus* 1, *Simon* 1, *Iohannes Carnel* 1. Vsak od teh daje vsako leto: 4 in pol mernika pšenice in prav toliko ovsa, 3 mernike prosa, 2 libri in sicer eno za Vnebovzetje Device Marije, drugo za Očiščevanje Device Marije (Svečnico), 4 piščance, 40 jajc. *Piligrinus* daje 3 mernike pšenice, 3 prosa, 3 ovsa, 2 libri, 3 piščance in 40 jajc. *Petrus* daje 3 mernike pšenice, 3 prosa, 3 ovsa, 10 denarjev, 3 piščance in 30 jajc. *Ingelfredus* daje 3 mernike pšenice, 3 prosa, 2 ovsa, 10 denarjev, 3 piščance in 30 jajc. *Iohannes* daje 3 mernike pšenice, 2 prosa, 3 ovsa, 10 denarjev, 3 piščance in 30 jajc. *Wodalricus* daje 3 mernike pšenice, 3 prosa, 3 ovsa, 10 denarjev, 3 piščance in 30 jajc. *Bonus*, ki je naš oznanjevalec, nam prižene ovce. Iz beneficija ima *Heidnricus* 2 kmetiji, *Richerus* 2, *Andreas* 2, *Wodalricus de Linginan* [Lignano?] 2 in *Rodolfus* sin *Perhtoldi* 1.

Iz ZIRUINAN [Cervignano] ima *Engelfredus* 1 kmetijo, *Engelfredus* 1, *Venerus* 1, *Petrus* 1, *Iohannes* 1, *Grimoldus* 1, duhovnik *Martinus* 1, *Stephanus* 1, *Ionas* 1, *Bonaldus* 1, *Pizul* 1, *Venerus* 1, *Benedictus* 1, *Iohannes* 1, *Albitinus* 1. Vsak od teh daje vsako leto: 3 mernike pšenice, 1 boba, 5 prosa, 5 sirka, 2 urni (vina), 3 libre in sicer polovico za Vnebovzetje Marije, drugo polovico pa za Božič, 3 piščance, 30 jajc, 2 roboti za seno ali 2 denarja, *Bonus* daje 1 mernik boba, 1 pšenice, 5 prosa, 5 sirka, 24 denarjev, dve roboti za seno ali 2 denarja, 3 piščance in 30 jajc. *Romanus* 3 libre, *Wodalricus* 40 denarjev, *Regenhardus* 3 libre od polkmetije, *Bonifacius* 4 libre, *Pero* 3 libre, *Iohannes marchio* 3 libre, *Germot* 4 libre, *Iohannes* lončar 40 denarjev, *Juuan* strugar 7 liber, *Roudpertus* 3 libre in 1 urno (vina). *Petrus* 28 denarjev in 1 urno, *Bertholdus* 2 libri, *Lando* 24 denarjev, *Albuinus* strugar 24 denarjev, *Roudolfus* 24 denarjev, *Iohannes* strugar 7 liber, *Molendium* daje za Božič pol marke, *Cirvinan* 6 denarjev, *Leonardus* 6 denarjev, *Singurel* dva mernika pšenice, 1 boba, 5 prosa, 5 sirka, 1 urno, 3 libre, 3 piščance, 30 jajc, 1 roboto za seno ali 1 denar. Iz beneficija ima *Amicus* 2 kmetiji, *Regenhardus* 1, *Regenherus* zidar 2, *Andreas* 3, *Adalper* 2, *Richer*

2, *Michahel* 1, *Arnoldus* 1, *Arnoldus Sbissa* 1, *Leo* apneničar 1, *Herrat* 4, *Iohannes* klerik 2, *Ingelfredus* tesar 1, *Maria* od poučevanja (*de magisterio*) pol kmetije. Poleg tega teče pravda s cerkovnikom (*cum mengoto*) o neki kmetiji, ki bo dajala, če jo dobimo, dohodke kot zgoraj opisane.

Iz *MUSCLI* [Muscoli] ima *Ivvan* 1 kmetijo, *Zeno* 1, *Brandil* 1, *Dominicus* 1. Vsak od teh daje vsako leto: 4 mernike pšenice, 1 boba, 5 prosa, 5 sirka, 2 urni, 3 libre, 3 piščance, 30 jajc, 2 roboti za seno ali 2 denarja. *Zeno* daje 6 liber, *Murunt* od polkmetije 3 libre, *Albinus* 1 mernik boba, 1 pšenice, 12 denarjev, 5 mernikov prosa in sirka, 1 roboto za seno ali 1 denar, 1 piščanca, 15 jajc. Iz beneficija ima zidar *Pero* eno kmetijo. Cerkev ima za doto eno kmetijo.

Iz *MALA SCINPICCA* [Zompicchia] ima *Gerold* 1 kmetijo, *Obram* 1, *Sabatini* 1, *Svvan* 1, *Stephanus* 1, *Amalricus* 1, *Arnolt* 1, *Iohannes* 1, *Stoian* 1, *Menes* 1, *Menia* 1, *Size* 1, *Martinus* 1, *Ivvan* 1, *Dragouit* 1, *Silvester* 1, *Bellissa* 1, *Iohannes* 1, *Mingo* 1, *Gnanno* 1, drugi *Gnanno* 1, *Mingo* 1. Vsak od teh daje vsako leto 4 mernike pšenice, 4 prosa in 4 ovsa. In skupaj sešte-to to znese 88 mernikov pšenice in 88 prosa in 88 ovsa, tri piščance, 40 jajc, 2 libri, eno za Očiščevanje Device Marije, eno za rojstvo Device Marije. In na praznik sv. Jurija dajejo vsak po eno ovco. *Domian* ima eno kmetijo, ki daje 4 libre, *Mingo* 1, ki daje 3 libre, *Willar* 1, ki daje 4 libre. *Michel*, ki daje 4 libre, *Precelau*, ki daje 2 libri, *Vis*, ki daje 3 libre, *Ivvan*, ki daje 3 libre, *Marin*, ki daje 4, *Bertaldus*, ki daje 3 libre, *Stoian* 1 libro. Ostaja kmetija namestnika poglavarja. Skupna vsota vseh naštetih znaša: 3 marke in 16 liber, 65 piščancev, 780 jajc, 22 ovc. Iz beneficija ima *Stoian* 3 kmetije, *Gisleher* 2, *Andreas* 1, *Rudolfus* 1, *Werenhar* 2, *Fridericus* 2, *Rantolfus* 1.

Iz *BELLAN* [Beano] ima *Stane* 1 kmetijo, *Iuri* 1, *Stephanus* 1, *Mingo* 1, *Zurzo* 1, *Arpo* 1, *Venherus* 1, *Sdegoy* 1, *Mingo* 1, *Stanizlau* 1, *Bizlau* 1, *Dumenes* 1, *Mingo* 1, *Adam* 1, ki daje 3 mernike pšenice, 4 prosa, 4 ovsa, *Pe-*

trus 1, *Cacil*, *Dragozlav* 1, *Bedenet* 1, *Maurus* 1. Vsak od teh daje vsako leto: 4 mernike pšenice, 4 prosa, 4 ovsa, dve libri, od teh eno za Očiščevanje Device Marije, eno za Rojstvo Device Marije, 43 jajc. *Andreas* ima 1 kmetijo, ki daje 4 libre, *Btaria* (?), ki daje 3 libre, *Rozzo* 3 libre, *Gozpret* 3 libre, *Pastor* 20 denarjev, *Veneria* 4 libre. Ostaja kmetija dekana in kmetija oznanjevalca - če pa ne bo oznanjevalec, bo dajal davek v celoti. Ostaja kmetija, na kateri ni nikogar. Vsota vseh teh dajatev znaša 83 mernikov pšenice in 84 mernikov prosa in prav toliko ovsa, dve marki in 16 liber in 54 denarjev, 5 piščancev, 740 jajc in 8 ovac. Iz beneficija ima *Andreas de Zazil* 3 kmetije, *Iohannes de Cosa* 1, *Fridericus* 2, *Arnolt* 1.

Iz *PANTIANIC* [Pantianicco] ima *Stanizlau* 1 kmetijo, *Vitigoy* 1, *Furiul* 1, *Gret* 1, *Mingo* 1, *Mingo* 1, ki je pastir, daje 16 denarjev, če pa ne bo pastir, bo dajal davek v celoti. *Stegoy* 1, *Martinus* 1, *Dominicus* 1, *Gezman* 1, *Sinze* 1, *Orso* 1, *Goste* 1, *Cup* 1, *Acil* ima polkmetijo, ki daje 2 mernika pšenice, 2 prosa, 2 ovsa, *Gosta* 1, *Lastigoy* 1, *Ovvdalricus* 1, *Dietmarus* 1, *Silvester* ima 1 kmetijo, ki daje 5 liber, *Ivvan* in *Dourogoy* dajeta 6 liber, *Prechsa* 4, *Zdestan* daje 4 libre, *Paulus* 3 libre, *Zeno* 3 libre in *Sabbatinus* 1. Ostaja še kmetija dekana. Na dveh kmetijah ni nikogar.

Vsak od teh daje vsako leto 4 mernike pšenice, 4 prosa, 4 ovsa, 2 libri, eno za Rojstvo Marijino, eno za Očiščevanje Svete Marije, 3 piščance in 40 jajc. Vsota vseh teh dajatev znaša 60 mernikov pšenice, 60 prosa in prav toliko ovsa, 3 marke in 6 denarjev, 58 piščancev, 760 jajc, 18 ovac. Iz beneficija ima *Hadinricus* 2 kmetiji, *Werenhart* 1, *Lienart* 1, *Michel* 1, *Lambertus* 2, *Lienart* 1, *Andreas* 2 in *Siligo* 2. To pa je vsota vseh teh dajatev: 22 mark in 2 libri ter 3 denarje. Vrh tega je še 22 kmetij danih v najem, vsote denarjev pa ni najti tukaj.

Iz *MELERETHO* [Mereto di Tomba] ima *Martinus* 1 kmetijo, *Ivvan* 1, *Paulus* 1, *Bonifacius* 1, *Pertholdus* 1, *Andreas* 1, *Stoian* 1, *Dietricus* 1, *Stanon* 1. Vsak od teh daje vsako leto: 4 mernike pšenice, 4 prosa in 4 ovsa. *Rudol-*

fus ima polkmetijo in daje mernika pšenice, 2 prosa, 2 ovsa in 4 denarje. Vsota vseh teh dajatev pa znaša 38 mernikov pšenice, prav toliko prosa in ovsa, 18 liber, 4 denarje, 30 piščancev, 100 jajc in 8 ovc.

Bodi znano vsem vernikom, da je *Mingo de Zoden* [Sovodnje ob Soči] prodal opatinji en vinograd in posest svoje hiše za 38 liber in 4 denarje. Priče so zapriseženi: *Rudilip de Poume* [Pevma] in *Piligrinus de sancto Andrea* [Standrež].

Ivvan in *Marin* sta tudi prodala za 11 liber in 3 denarje eno njivo in en vinograd. Priče so: *Iohannes* duhovnik *de Celcan* [Solkan], *Piligrinus* in *Budin* in *Zdebor*. *Tubruscaz*. *Cuossa de sancto Floriano* [Števerjan] sta prodala za dve marki in 40 denarjev vso posest svoje hiše in en vinograd. Priče so: *Iohannes* duhovnik in *Piligrinus Meginhardus*. *Chuno*. *Budin de sancto Floriano* [Števerjan] je prodal opatinji za 28 liber en vinograd od drevesa pod vinogradom po desni strani vse do meje posesti. Temu so priče bratje istega *Trubusza* in *Cuossa*. Pa še *Owdalricus de sancto Floriano* [Števerjan], *Hugo* in *Nadal*.

Stogian in njegovi sinovi *Bizlau* in *Mingo* so prodali opatinji za 28 liber vso posest lastne hiše, dva vinograda in eno njivo. Temu so priče: *Piligrinus*, *Fridericus*, *Zdebor*, *Mingo*, in *Walto*, njegov brat.

Gerolt de sancto Floriano [Števerjan] je prodal eno njivo za 24 denarjev. Priče so *Piligrinus*, *Fridericus*, *Zdebor*.

Stogian de s. Floriano [Števerjan] je prodal opatinji posest lastne hiše, vinograd, en travnik in dve njivi za 26 liber. In to so priče: *Iohannes* duhovnik *de Celcan* [Solkan], *Piligrinus de S. Andrea* [Standrež], *Budin*.

Dietricus de s. Floriano [Števerjan] je prodal opatinji za tri fertone eno njivo in en vinograd. In priče so: *Piligrinus de S. Andrea* [Standrež], *Rudlip de Poume* [Pevma], *Budin Cuossa*, sin njegovega brata.

Cuossa de s. Floriano [Števerjan] je prodal za 9 liber en vinograd. Priče so: *Rudlip de Pome* [Pevma], *Piligrinus Budin* in njegov stric *Nadal*.

Zdebor de s. Floriano [Števerjan] je prodal opatinji del svojega vinograda

za 44 denarjev. Priče so: *Iohannes* duhovnik *de Celcan* [Solkan] *Piligrinus de s. Andrea* [Štandrež] in *Budin Bizlau*.

Stogian in *Martinus de s. Floriano* [Števerjan] sta prodala opatinji za 10 liber en vinograd. *Budin* pa je postal za to zaprisežena priča in sicer iz tega razloga: če bi od tega prišla kakšna škoda opatinji glede njenih posesti, bi morala za to poseči sama opatinja. Priče so *Piligrinus de s. Andrea* [Štandrež], *Budin*, *Bizlau Zdebor*.

Hugo de s. Floriano [Števerjan] je prodal opatinji vinograd za 40 denarjev. Priče so: *Piligrinus*, *Budin*, *Nadal Bizlan*.

Nadal de s. Floriano [Števerjan] je prodal opatinji en vinograd z vso posestvijo svoje hiše za 16 liber. Priče so: *Iohannes* duhovnik *de Celcan* [Solkan], *Piligrinus*, *Budin*, *Zdebor*, *Bizlau* in še več drugih.

Adalbero de lonsnic [Ločnik] je prodal za 60 denarjev opatinji en vinograd, ki tudi leži v gori omenjenih krajih *sancti Floriani* [Števerjan]. Priče so: dekan velike cerkve (stolnice) gospod *Luprandus*, *Iohannes* in *Stephanus*, kanoniki v isti cerkvi. *Tubrunsa de sancto Floriano* [Števerjan] in njegov sin *Mingo*, *Zaunich*, *Wulconia*, *Tichonia*, *Budina*, *Costingia*, *Iohannes de Siruian* [Cervignano], *Iohannes de Muran*, *Ruodolfus* in več drugih iz iste cerkvene družine.

Zaradi varnosti in gotovosti v prihodnjih časih in da se ohrani v spominu, kratko omenjamo vpricho dobrih ljudi, katerih imena se berejo tu spodaj, da je plemeniti gospod *Perenhard de Mossa* [Moša] položil na oltar, kar izhaja od zemlje, ki spada pod njegovo oblast in pripada kraju *sancti Floriani* [Števerjan], in to sta dva vinograda s hišami, ki jih naseljuje *Marino fratre de Rasino*, in drug vinograd z gozdičem in sicer tako, da ne sam *Perenhardus* ne njegov sin *Petro* in ne njihovi dediči nimajo več pravice nad to posestvijo. Priče temu so *Iohannes Longobardus*, *Heinricus* duhovnik, *Gotfridus de Musa* [Moša], *Iohannes*, *Cunradus*, *Adelbero*, *Cret*, *Sigihar-dus*, *Guntherus*, *Herraudus* in mnogi drugi.

Če nekoliko pregledamo ta dragoceni dokument iz konca 12. stoletja, moremo sklepati sledeče:

1. Osem vasi, kjer bi bili naseljeni koloni po ogrskem 50-letnem divjanju po Furlaniji, se nahaja v okolici Ogleja in Červinjana. In te so: Perteole, Alture, Mortesins, Terzo d'Aquileia, San Martino, Chiasellis, Cervignano in Muscoli. Druge štiri pa se nahajajo med Codroipom, Zompicchia in Mereto di Tomba in te so: Zompicchia, Beano, Pantianicco in Mereto di Tomba.
2. Zadnji del dokumenta, kjer se navajajo razni nakupi vinogradov in drugih posesti od strani opatinje iz Ogleja, pa se nanaša na Goriška Brda. In tu so zanimivi zapisi znanih vasi: Števerjan, Sovodnje, Štandrež, Ločnik, Pevma. V teh krajih srečamo skoraj sama slovenska imena, od katerih so nekatera prešla v priimke: Budin, Velikonja, Savnik.

Če primerjamo slovanska imena v prvih 8 vaseh z onimi v zadnjih 4, moramo reči, da je več slovenskih naseljencev bilo okrog Codroipa.

Zanimivo je, kaj so v tistem času sejali in pridelovali: pšenico, proso, sirek (sorghum), oves, bob in lan. In prav tako razberemo, da so gojili le ovce in kokoši. O drugi živinoreji ni nikjer sledu, niti ne o mlečnih izdelkih (siru ipd.). Za prevoze so vsekakor morali imeti vole ali konje. Ob košnji so morali pomagati pri spravljanju sena ali pa plačati, da so dobili druge. Zanimivi so tudi poklici, posebno v okolici Cervignana: kožarji ali strojarji, vojaki, stražarji prehodov, ključarji, kuharji, kleriki, zidarji, lončarji, strugarji, apneničarji. Zanimivo je tudi, da je neka ženska uživala polkmetijo zaradi poučevanja (*de magisterio*), in prav tako, da so tudi duhovniki kmetovali in morali oddajati nekaj prispevkov. V okolici Codroipa pa je bilo še vedno nekaj kmetij praznih (opustošenih?). V okolici Codroipa tudi niso gojili trte, ker nobena od vasi ali kmetij ni oddajala urn vina. V Brdih pa je bilo veliko prodanih vinogradov in to prav v Števerjanu.

Iz teh zapisov zvemo tudi za najstarejše duhovnike: Janeza iz Solkana, dekana stolnice v Gorici Liutpranda, kanonika Janeza in Štefana, duhovnika Henrika.

Iz dokumenta vidimo, da so bile posesti v lasti samostana Svete Device

Marije v Ogleju razstresene po več krajih, vendar v nekakšnih treh sklopih: Ogleja, Codroipa in Goriških Brd. Denar, ki je bil predpisan v bolj oddaljenih krajih, so morali odrajtovati v dveh obrokih, v bližnjih pa samo v enem obroku. Imele so tudi svojega oznanjevalca ali glasnika, vojaka, čuvarja važnega prehoda (čez Sočo?) in druge obrtnike (lončarje, kolarje, zidarje, strojarje, pastirje...).

FURLANI Z IMENOM STANE

Slovenska imena v Furlaniji

ENOS COSTANTINI

UVOD

Stiki med narodi in selitve oseb puščajo sledove v besedišču, v listinah, v osebnih imenih in imenih krajev. V tem zapisu navajam nekaj sledov, ki so jih Slovenci pustili v sicer furlansko govoreči Furlaniji.

BESEDIŠČE

Furlanščina je iz slovenščine prevzela peščico besed. Splošno rabljene navaja znana Marchettijeva slovnica (MARCHETTI 1985). Opozoriti velja ob tem samo na najbolj znan primer *cèspe/sèspe* (slov. *češplja*).

Vendar so bile v preteklih stoletjih v furlanščini znane še druge slovenske besede, ki pa danes niso več v rabi. V nekem "Canzoniere", zbirki pesmi, ki je izšla v Vidmu v začetku petnajstega stoletja (PELLEGRINI 1984) zasledimo besedo *potoch* (ki izvira iz slov. *pôtok*) in *cose* (iz slov. *kôza*). V isti zbirki je tudi beseda *gospoot* (iz slov. *gospod*) in *prasice* (iz slov. *prašič*). Očitno gre za tujki, vendar je bil njun pomen tedanjim prebivalcem Vidma zagotovo poznan.

Beseda *pôtok* je ostala v rabi in se je ohranila na nekaterih območjih v spodnjem delu Furlanije. Ohranila se je tudi beseda *jéche* (iz slov. *leha*). Ta izraz poznajo tudi v krajih preko Tilmenta.

V zgoraj omenjeni zbirki pesmi je zapisana tudi *godina*, ki je očitno slovenskega izvora. Godina je ime glasbenega inštrumenta. Besedo godina

zasledimo tudi v stihu najbolj znanega furlanskega pesnika iz 17. stoletja, Ermesa iz Colloreda (1622-1692).

KRAJEVNA IMENA

Od Gorice do Gradišča

Furlanska nižina je na gosto posejana z imeni krajev (toponimi) v jeziku prebivalcev, ki so govorili slovanski, čeprav nekoliko arhaičen jezik, ki pa je bil vsekakor soroden današnji slovenščini. Iz tega lahko sklepamo, da so prebivalci, ki so govorili ta jezik, imeli pomembno vlogo pri sooblikovanju zgodovine Furlanije.

Med raziskovalci je splošno razširjeno mnenje, da so oglejski patriarhi po madžarskih vpadih v 10. stoletju (od leta 899 do 952) naselili slovanske kolone na področju med rekama Ter in Tilment, da bi oživil in obnovil gospodarstvo v opustošenih krajih. Območje je v starih listinah označeno kot *Vastata Hungarorum*. Tako MENIS (1974) navaja "Patriarhi so poklicali v Furlanijo cele družine slovanskih kmetov in pastirjev, ki so prišli predvsem s Koroškega in ki so obnovili stare ali postavili nove vasi."

Osebnostno menim, da so bile naselbine s slovanskim življenjem v Furlaniji že pred zgoraj navedenim obdobjem. Nekaj arheoloških najdb tako mnenje potrjuje. Prav tako menim, da se je priseljevanje nadaljevalo tudi v kasnejših obdobjih, kar sicer potrjujejo številne listine.

Območje naselitve slovenskega življa je bilo prav gotovo veliko večje od zgoraj navedenega. To je mogoče sklepati prav na podlagi imen krajev. Slovenska imena so prisotna tudi v zgornjem delu Furlanije in ne samo v nižjem predelu, na drugi strani Tilmenta (do Veneta), na gričevnatem območju pri Vidmu in, po nekaterih znakih sodeč, tudi v Karniji.

To območje se razteza od Gorice (slovensko ime kraja) do zaselka Gradišca (prav tako slovensko ime) v kraju Castel Roganzuolo, v občini San Fior v pokrajini Treviso.

Res je tudi, da so v preteklosti večkrat skušali zmanjšati število in pomen slovenskih krajevnih imen v Furlaniji. To se je dogajalo zlasti v obdobju, ko je nacionalistična zaslepljenost skušala prekriti zgodovino.

Zaslужni raziskovalec iz Špetra Slovenov, Ludovico Quarina, je leta 1934 objavil članek z naslovom "Slovanska toponomastika v Furlanski nižini" (Toponomastica slava nella pianura friulana) (QUARINA 1934). Članek je prvi poskus sintetičnega prikaza tega vprašanja. Žal je Quarina prišel do zaključka, da je slovanski doprinos na tem področju nepomemben.

Čudno pa se zdi, da isti avtor navaja kakih devetdeset krajevnih imen (kar gotovo ni malo!), ki so ali ki naj bi bila slovanska. V resnici navaja kot slovanska tudi imena, ki so očitno furlanska (n.pr. *Samòte*) ali celo predlatinškega izvora (n.pr. *Varmo*).

Koliko je torej takih imen? Samo devetdeset ali manj? Zagotovo jih je veliko več. V pogovoru s prebivalci posameznih krajev in območij lahko izvedemo za številna druga imena krajev, ki jih Quarina v svojem seznamu ne navaja.

Zaradi boljšega razumevanja bomo ta imena (toponime) na območju Furlanije razvrstili v dve skupini: v imena naselij (večjih središč, vasi, zaselkov) in v imena manjših območij, v glavnem na podeželju in za katera strokovnjaki uporabljajo izraz mikrotoponimi (v slov. tudi ledinska imena).

IMENA NASELIJ

Prav sredi Furlanije so številna naselja, katerih ime je nesporno slovenskega izvora. Upam, da nihče ne oporeka slovenskemu izvoru "Belgrada" v občini Varmo (Belgrado je v italijanščini tudi ime srbskega glavnega mesta, kar zveni skorajda kot posmeh na račun določenih slovenskih, tako strupeno protibalkansko naravnanih nacionalistov). V isti občini Varmo je tudi naselje z imenom, ki ima izrazito slovensko končnico: *Santa Marizza*.

V občini Camino al Tagliamento naletimo na *Gorizzo* (hribček), *Glaunicco* (po vsej verjetnosti izhaja iz *glava*, lahko pa tudi s pomenom manjša vzpe-

tina, vzboklina) in *Straccis* (po vsej verjetnosti slovensko ime, čeprav izvor še ni bil dokončno pojasnjen).

V občini Codroipo so naslednja krajevna imena: *Lonca* (arhaična oblika za *loka* 'travnik'; primer Škofja Loka), *Goricizza* (podoben pomen in izvor kakor Gorizzo), *Zompicchia* (po vsej verjetnosti iz besede *čop* 'šop trave', 'grm'), *Iutizzo* (morda iz *ljut* 'kisel' in, v prenešenem pomenu, 'nerodoviten'), *Biauzzo* (morda iz *blag* 'dober', in v prenešenem pomenu, 'rodoviten').

Opozoriti velja tudi na ime *Lestizza* (po vsej verjetnosti iz *last*, 'lastnina'), na krajevno ime *Virco* v občini Bertiole (po vsej verjetnosti iz *virek* 'izvir'), *Sammardenchia*, v občini Pozzuolo, kar je mogoče v zvezi s *smrdeč* 'smrdljiv', na *Sella* v občini Rivignano, kar izhaja iz besede *sêlo* 'vas').

Ime *Gradisca* je kar pogosto v Furlaniji: Gradisca d'Isonzo, Gradisca di Sedegliano, Gradisca sul Cosa pri Spilimbergu in Gradisca di Pasiano di Pordenone. Gradisca/Gradišče pomeni "utrjeno naselje", ali ruševine utrdbe. Dejansko vsa omenjena imena zasledimo prav v bližini nekdanjih gradišč, kar je Quarina tudi dobro vedel, saj je prav on opravil odlično in zaenkrat najbolj popolno raziskavo na tem področju.

Iz imena *Gradisca* so Furlani napravili pomanjševalnico *Gradiscutta*. Poznamo vsaj tri kraje s tem imenom.

Seveda je tudi nekaj imen, katerih izvor in pomen je nejasen. V to skupino sodijo *Ruda* (ime naj bi bilo germansko, vendar pa ga nekateri razlagajo tudi s slov. *rod*, sinonim za pust, 'zapuščen, neobdelan svet'), *Grizzo* v občini Montereale Valcellina (iz nemščine *griez* 'pesek' ali iz slov. *grič*) in še mnoga druga imena.

V pokrajini Pordenone je kraj *Puia* (občina Prata), ki najbrž izhaja iz *polje*, *Postoncicco* (v občini San Martino al Tagliamento), kar bi lahko obrazložili s *pustinca* s pomenom neobdelan, zapuščen svet, *Topaligo* (v občini Sacile, blizu kraja Schiavoi), ki bi lahko, kakor *Topolovo/Topolò*, izhajalo iz *tò-pol*.

Prav tako velja opozoriti da je bilo ime kraja Basiliano do leta 1923 "*Pasian*

Schiavonesco” (Slovanski Pasiano) in da je ime *Villa Sclavorum* (Slovanska vas) (FINCO 1994) veljalo za najbolj vzhodni del vasi Santa Maria La Longa. Ta del vasi je še danes znan kot *Borc dai Sclavóns*.

Kar zadeva ime *Santa Maria La Longa* je mogoče zadnji del imena (*Longa*) pojasniti s slovenskim *loka*, ki se je najbrž nekdanj izgovarjala *lonka*.

V okolici Palmanove omenjamo kraj *Visco*, iz *višek*, ‘višavje, vrh’; Joannis, po vsej verjetnosti izhaja iz *Ivanič*, iz osebnega imena *Ivan*; *Crauglio*, po vsej verjetnosti izhaja iz *kráva*; *Jalmicco* je najbrž izpeljano iz *jáma* (FINCO 1994); *Novacco* iz *novák*, ‘kmet, ki trebi neobdelano zemljišče’ (MERKŮ 1997).

Če se pomaknemo proti zahodu pridemo do kraja *Turriaco* (izhaja iz *túr*, slov. ime za *Bos primigenius*, nekdanj zelo razširjeno govedo v Evropi, ki je izumrlo v 17. stoletju, s formantom *-jak*) in *Redipuglia*. To je ime sestavljeno iz *pólje* in *ród*, *-a -o*, starinski izraz s pomenom ‘pust, neobdelan’ (MERKŮ 1997).

NAJ ŽIVE RAZLIKE!

Slovenci so v svojem jeziku poimenovali vasi in naselja, ki so bila in so še danes razmeroma skromna. Ne zasledimo slovenskih imen gradov ali utrjenih mest. Imena Gradisca/Gradišče se nanašajo na gradišča, ki so obstajala v krajih veliko stoletij pred naselitvijo slovenskega življa. *Gradišče* je slovensko ime za furlanski *Cjastelîr*.

Imena gradov izhajajo pogostoma iz nemščine: Gronumbergo, Partistagno, Soffumbergo, Prampero, Solimbergo...

V obdobju intenzivne miroljubne invazije slovanskih kolonov so le ti, poleg romanskega prebivalstva (ki ga lahko že poimenujemo kar Furlani), našli tudi germanske kolone. Listine potrjujejo prisotnost germanskih kolonov, vendar gre predvsem za predstavnike dominantnih razredov. To so bili plemiči in vojskovodje. Sledovi te prisotnosti so ohranjeni v imenih gradov, kjer so njihove družine živele.

POSEJANA LEDINSKA IMENA

Slovinci so prišli krčit in obdelovat kmetijske površine (beseda *pust* je tudi v furlanščini in tvori osnovo za formiranje stotin imen v tem jeziku). Prav zato so se imena, s katerimi so takrat poimenovali posamezna območja (pomislite, pred tisoč leti) ohranila in so še zmeraj prisotna. Gre za imena, ki se nanašajo na značilnosti terena, vegetacije, ki odražajo razna opravila v zvezi z načinom obdelave. V njih se na neki način zrcali naporen vsakdan teh garačev, Slovencev in Furlanov.

Pogostoma naletimo na dvojno poimenovanje istega kraja, istega območja. Lep primer je *Vuârbe* (iz *vrbovje/vrbje*) in *Salét*. Obe imeni se nanašata na močvirnato območje med Guminom in Artegno.

V bližini kraja *Altùris*, v občini Ruda najdemo *Gurissizis*, slovensko ime z istim pomenom.

ZGORNJI DEL VIDEWSKE RAVNINE

V Videmski pokrajini, zlasti v njenem ravninskem delu, naletimo na zelo številna krajevna imena, ki so po izvoru slovenska. Navajam le nekaj primerov.

Na območju majhne občine Flaibano so *Doline* in *Dulinis*, *Dôl* (z zelo verjetnim pomenom 'kotlin', ali 'nižji predel', *Gròbies* (iz slov. *gròblja*, čemur v furlanščini odgovarja *masèrie*), *Rùpis*, (iz *rupa* 'jama'), *Mèlie* (iz *mel* 'pesek'), *Starnice* (domnevno iz *strnišče*), *Scjéidin* (iz *čediti*, s pomenom 'čistiti', 'posekati', podobno kakor *Ronc* in *Frata* v furlanščini, in ki se, zanimivo, nahajata tam v bližini), *Vie di Ame* (jasno iz *jáma*).

Na območju iste občine naletimo tudi na številna ledinska imena, ki zagotovo niso furlanska, pa tudi dosedanji poskusi, da bi dokazali latinski izvor niso bili uspešni. Gre za slovenska imena? Zaradi skromnega znanja na tem področju se omejim le na opozorilo, le na primerjavo n.pr *Vescovit* s *peskovit* 'peščen' in *Bèsches* s *pések*. Zemljišča s takimi značilnostmi so

zelo pogosta na območju, o katerem je govor. S tega področja sem že navedel primer *Mèlie*.

V sosednji občini Sedegliano zasledimo *Mèlie*, *Duline*, *Vescovit*. Poleg omenjenih pa še *Cumile*, ki izhaja iz *gomila* 'kup zemlje') in *Gràstie*, ki pomeni prav isto kakor *Roveret* v furlanščini, to je 'hrastov gozd'.

Prav zanimiv je primer *Rive del Duro*. To je ledinsko ime v občini Mereto di Tomba (tudi tu lahko zasledimo zaselek *borc dai Sclâfs*, "slovanska vas"), ki se pojavlja na vseh topografskih kartah (v krajevnem obsegu je področje znano tudi kot *Rives dal Dûr*). Toda v tem primeru ime ni izvedeno iz vzdevka za osebo (*Dûr* kot robat človek z neprijaznim značajem), niti ne izhaja iz trdosti terena. Izvor in pomen lahko pojasnimo s slovenskim izrazom *dol* s pomenom 'kotlina'. Ime se nanaša prav na nekdanje bregove ob hudourniku Corno. Slovenski *dol* je romansko prebivalstvo v času spremenilo in nastal je *dûr*.

Prav tako na območju Mereto najdemo *Gòstes*, kar bi lahko pojasnil s slovenskim izrazom *hósta* 'gozdič, grmovje'. Na območju občine Mereto, v bližini naselja Tomba, je kraj *Gróvies* (to ime lahko pojasnimo z *gróblja* 'kup kamenja'). V tem kraju je vodnjak, ki menda izhaja iz rimskih časov. Po ljudskem izročilu pa naj bi na tem mestu stalo tudi naselje, ki so ga porušili barbari.

V občini Lestizza spet naletimo na *Gróvies*, *Doline* in *Rupe*; v isti občini srečamo, blizu Galleriana, tudi *Carnice*, ki je najbrž nastalo iz *krnica* (FINCO 1993).

SPODNJI DEL VIDEVSKE RAVNINE

V raziskavi, ki je bila opravljena na območju občine Ruda, PUNTIN (1990) navaja: "Na območju Altire z lahkoto odkrijemo, poleg *Còviza* še druga slovanska imena kot *Gurissizis*, *Loca*, *Latoch* in morda *Acronica*, če upoštevamo oblikoslovje.

Ta značilnost potrjuje, da je bila Altire nekdanj bolj povezana z Ajellom in

Joannisom kakor s Sacilettom in Perteolom, kjer je na podlagi krajevnih in ledinskih imen mogoče sklepati, da se je kolonizacija v srednjem veku opustošenih območij odvijala skoraj izključno z naseljevanjem furlanskih družin. Imena, ki jih srečamo na območju Altüre, se potem ponavljajo proti severu, na območju občin Ajello in Campolongo, kjer najdemo, prav na obrobju, druga imena slovanskega izvora *Novacco/Nauàc*, rojo *Sobrèsc* (za breg?), rojo *Brischis*, zaselek *Lògar*, ki je sicer bil porušen. Z drugo besedo, pri Altüre se začenja tisto široko območje, ki so ga v srednjem veku in za daljše obdobje naseljevali kmetje slovenske in furlanske narodnosti. Temu območju najbližje vasi so Strassoldo, Ajello, Joànnis, Privano, Visco, Crauglio, San Vito, Tapogliano, Jalmicco, Villesse, Versa. Tudi Ruda sodi v to skupino...”

V isti publikaciji zasledimo *Loca* (iz slov. *loka*) na območju Perteole, *Cladiz* (iz slov. *hlad*), *Draga* (iz slov. *draga*), *Gàbris* (iz slov. *gaberj*), *Mlacha* (iz slov. *mlaka* ‘blato’, tudi ‘izvir vode’) itd. To so imena na območju Rude.

Za območje Palmanove navajamo toponime, ki jih je zbral in zabeležil FINCO leta 1994. V občini Bicinicco *Prestàvia* in *Prestàulis*, ki ju je mogoče razložiti s slov. *pristáva*. Dalje naletimo na kraj *Gorza*, ki je narečna oblika za *gorica*. V občini Visco je kraj *Siponizza*, katerega pomen in izvor bi lahko pojasnili s slovenskim imenom *sîpnica* ‘kašča’, ali pa *sipína* ‘nanešeni’ pesek. Tu je tudi kraj *Milacca* (iz slov. *mláka*). V okolici Jalmicca (občina Palmanova) najdemo *Dulinis* (prav tako v San Vito al Torre in v Bagnaria Arsa), *Traunich* (iz slov. *trávník*), *Perlocs*, ki najbrž izhaja iz *prelòg* ‘neobdelan svet, pušča’, *Presichis* (iz slov. *préseka* ‘izsekan gozd’).

Za območje v okolici Strassolda (občina Červinjan) MARCATO (1990) navaja *Cràstia* (iz slov. *hrástje*), *Cistigna* (iz slov. *čistinje* ‘poseka’, iz glagola *čistiti* v pomenu ‘sekati gozd’), *Gorizzizza* (iz slov. *gorica*), *Malachia* (iz *mlaka*), *Latoc* (iz *otok*) itd.

Za Teor BULIGATTO (1997) navaja *Blàtis*, *Duline* in *Sgunizze* (pomanjševalnica iz *zgon* ‘zvon’).

RAVNINA NA DESTRI STRANI TILMENTA

V Cordenonsu najdemo ime *Silina*, ki bi ga, podobno kakor ime *Zilina* pri Porpettu, *Celline* pri Canevi (pokr. Pordenone) in *Cerinas* pri Alessu (občina Trasaghis) lahko pojasnili s slov. *celína* 'neobdelana zemlja'. Tu najdemo tudi *Gumila* (iz slov. *gomíla*), *Cjavornic* (-ik), glede katerega se o izvoru ne bi dokončno izrekli, je pa skoraj gotovo slovenski.

Za občino Casarsa navajamo *Blâtis* (iz slov. *blato*), dokaj pogost toponim v krajih na desni strani Tilmenta in *Miriscjis* (iz slov. *mirje/mirišče* 'razvaline'). Za občino Zoppola navajamo nekaj imen, ki jih je zabeležil PETRIS (1986): *Blâtis*, *Lonca*, *Rupa*, dodajam pa tudi *Puinsic* (v italijanščini Poincicco). V občini Chions naletimo na *Plate*, najbrž iz *blato*, in *Loncón* (vodno ime), iz slov. *loka* (BEGOTTI 1985).

Zemljevid, ki ga je leta 1988 sestavil Begotti, daje dovolj jasno sliko o slovenskih toponimih v tem delu.

Lahko bi navajanje primerov nadaljevali s primeri iz vseh občin v ravninskem delu, na tej in drugi strani Tilmenta, vendar pa se, kakor pravi fur-lanska ljudska modrost, dolge stvari kaj rade spremenijo v modrasa.

BOLJ NA SEVERU

Ugotovili smo krajevno ime *Vuârbe* / *Vuârbje* med Artegno in Guminom; v bližini kraja Cavazzo Carnico je močvirnato območje *Vuârbas*. Tam v bližini je tudi kraj z imenom *Pustênças*. V Buji naletimo na *Dóbis*, ki, podobno kakor *Duéibas* v občini Verzegnis, močno spominja na *dóbjje* 'hrastov gozd'.

Raunie v občini Clauzetto bi lahko pojasnili z *ráven*.

Marsikdo razmišlja tudi o izvoru imena *Trava* in *Tribil* v občini Lauco.

V kraju Clavàis v občini Ovaro smo našli *Pustûas*, (morda iz slov. *pust* 'nerodoviten'). *Gracco* v občini Rigolato skušajo pojasniti (DESINAN 1994) s slov. *krat(e)k*, ki se je spremenil v *krak*.

Slovenska krajevna imena v goratem predelu Furlanije so bolj redka in vsekakor ne naletimo na kraje z imeni *Blàta*, *Dolina*, *Pojana*, *Mlàca*, *Potòc*, ki so tako pogosta v ravninskem svetu.

Kljub temu sem prepričan, da bi podrobnejša raziskava najbrž pripeljala do precejšnjega presenečenja.

OSEBNA IMENA

Živijo Vitigoj!

V tem Trinkovem koledarju mons. Franc Rupnik piše o zanimivem dokumentu iz 12. stoletja z imeni kolonov, ki so bili nameščeni v raznih krajih v Furlaniji. Številna imena so še iz predkrščanske dobe, (samo kasneje in postopoma so Slovenci po pokristjanjenju prevzemali krščanska svetniška imena, kakor Petrus, Martinus, Valentinus, Gregorius itd, ki so kakor znano latinskega, grškega, judovskega izvora itd). Številna imena imajo končnico *-goj* (*Vitigoj*, *Stegoy*, *Dourogoy*, *Lastigoj*, *Sdegoy*). Gre za posebnost, ki se je ohranila do današnjih dni samo pri nekaterih priimkih (Suligoj, Bodigoj, Cicigoj, itd).

Posebej je zanimivo, da so imena slovenskih kolonov posebej pogostna v krajih v osrednjem delu Furlanije (Pantianicco).

Podobno listino, ki je nastala približno v istem času, morda malenkost prej, je preučeval BIASUTTI (1956), ki je v svojem zapisu že na samem začetku opozoril na pomen dokumenta, ker "gre za eno najstarejših listin, ki poleg toponimov obsega tudi bogat seznam furlanskih in slovanskih osebnih imen".

Slovanska prisotnost je posebej močna v Fari (pri Gorici), kjer poleg germanskih imen (n.pr. *Artuicus*, iz katerega je kasneje nastal priimek Artico) in tipičnih furlanskih imen kot *Sabatinus* ali *Sabadin* (iz katerega je kasneje nastal zelo razširjen priimek Sabbadini) prevladujejo slovenska imena.

Iz naslednjega seznama, menim, bo bralec znal sam izluščiti, katera so slovenska, katera nemška in katera furlanska:

Bonaldus, Arthemannus, Vuolpert, Stane, Stanomer, Beloslav, Bitizai, Sabatinus, Bernerus, Mingo, Baroldus, Artuicus, Sabadin, Penó, Artuicus, Dobrovit, Minich, Stoian, Martinus, Sigo, Conradus, Ious, Misle, Wolsco, Maria, Iuvan, Ratez, Bolegoi, Ruostam, Adalpretus, Vozin, Stagoi, Goti, Pobrula, Minzel, Martinus panpui, Sabadin, Zuan, Martinus, Soboslav, Trebezai, Domenich, Stoian, Ianis, Bertaldus, Mingo, Stoian, Sisne, Mingo screi, Voin, Brosigoi, Visco, Bridrich, Dobroslav, Stogna, Soboia, Martinus, Stane, Marinus.

Slovenska prisotnost, kar zadeva onomastiko, to je osebna imena, pa je skromna v čedajski listini iz leta 1191 (LEICHT 1901). Od 380 navedenih imen bi kot slovenske lahko omenili le *Bratissa, Ivan, Sabogha, Sornegog, Zirneog*. Nekatera druga imena imajo formant, ki bi bil lahko slovenski (*Mumiza, Richiza, Ermiza, Buriz, Lesnich*), čeprav jih ni mogoče točno ali dokončno opredeliti. Nobenega dvoma pa ni glede besede *Sclavuz*, ki je pomanjševalnica furlanske besede *Scláf*. V tistem času pa je v Čedadu močna prisotnost germanskih imen *Almingarda, Marquardus, Irinburgis, Ingalfredus, Iltipurgis, Hirmingart...*

Prvi dve listini se nanašata na kmetški stan, tretja listina pa obravnava meščane. Lahko bi torej sklepali, da so se Slovenci tedaj ukvarjali pretežno s kmetijstvom. V naslednjih stoletjih ni bilo več potrebe, da bi naseljevali nove kolone in da bi ponovno obdelovali opuščena zemljišča, vendar pa je iz listin razbrati, da je slovenska prisotnost konstantna. To lahko razumemo kot povsem običajen pojav, premikanje in prepletanje oseb med dvema sosednjima narodoma.

V štirinajstem stoletju začnejo Slovenci prevzemati krščanska imena. Nič več se ne pojavljajo *Brosigoi* in *Stagoi*. Ti postanejo *Petrus, Martinus, Gregorius* itd.

Kako lahko samo na podlagi imen sklepamo, da gre za Slovence?

Ne glede na način poimenovanja, v dokumentih naletimo tudi na različna dopolnila, ki pojasnjujejo, od kod so bili doma. Tako je leta 1438 živel v Gu-

minu *Pieri Bratič*, ali *Petrus Bodgorni*, ki je bil kanonik v Ogleju leta 1493, ali *Joanne Covaz*, ki je bil kovač v Ontagnanu leta 1541. Včasih nam pri razvozlavanju in razumevanju listin priskoči na pomoč pisar (notar), ki imenu doda še prilastek, ki točno opredeljuje narodnost osebe *sclaf* ali *sclavus* ali *sclabonicus* (n.pr. v Trivignanu je leta 1364 zabeležen neki *Zorze Sclaf*, v Guminu *Nicolau Sclaf* leta 1368), tako kakor v poimenovanju ljudi iz Karnije uporablja prilastek *carnellus* in za Nemce *teutonicus* ali *todescho*.

Pogostoma je identiteta razpoznavna iz navedbe kraja (n.pr. v notarskem aktu: *Stephanus de Tulmino*, *Iohannes de Locha*; v začetku 15. stoletja v Guminu, *Stephanus de Resia*, *Nicolaus de Fayplano*, *Hellarus de Taipana*). V notarskih listinah pa je zaslediti tudi prehod med načinom poimenovanja iz predkrščanskega obdobja (n.pr. *Dobropich campanarius* in *Stoyan de Alcida*) in krščanskim poimenovanjem: *Fabianus* (ki prav gotovo ni slovenskega izvora) *sclavus*, *Georgius sclavus*, *Martinus sclavus*, *Ianzilus* (nemško ime!) *sclavus*, *Iohannes Sclavus de Turiacho* itd. Svojevrsten je vsekakor primer *Fortunatus filius Stane* - *Fortunatus* (tipično latinsko-krščansko ime) sin *Staneta* (značilno slovensko ime).

KAVBOJCI IZ VZHODA

Navajanje dodatnih primerov bi bilo zagotovo dolgočasno. Zapis bi sklenili še z nekaj primeri s področja gospodarstva, oziroma poklicev. Začnimo kar v Guminu, kjer se leta 1393 spominjajo dedičev pokojnega mizarja *heredes condam mizari* (temu poklicu v furlanščini pravimo *marangón*). Prav tako v Guminu je bil leta 1438 *Grigor Sclaf hospitalarius*, to je človek, ki je imel ključe hospica, ki je sprejemal goste in skrbel za namestitve (LONDERO 1994). V istem kraju se leta 1454 omenja *Jaccopus Sclavus carpentarius*, kar bi preprosto povedano pomenilo tesar, vešč izdelave lesenih delov hiše, ki pa je pogosto opravljal tudi naloge zidarja (LONDERO 1989). V notarskih aktih smo že spoznali *Dobropich campanarius*, to je Dobropicha

zvonarja. Isti viri navajajo tudi nekega *Sclavucius campanarius*. Slovenci so se naselili kot kmetje in so to dejavnost dolgo opravljali: tako je bil *Stoyan de Alcida massarius* oskrbnik, kmet. Vendar pa se zdi, da so bili Slovenci predvsem vešč pastirji, čredarji, kar bi s sodobnim izrazom rekli "kavbojci".

Tako najdemo za leto 1377 navedbo o nekem *Johanne Sclabo Armentario in Coloreto* (Ivan Slovan čredar v Koloredu). Za leto 1400 zasledimo navedbo kar štirih "slovenskih" čredarjev. Za leto 1458 je naveden *Antonio Schiavo*, ki je običajno opravljal delo čredarja v kraju Bonzicco. V letu 1461 sta to delo v Codroipu opravljala *Gregorio Sclabonico*, znan tudi kot *Gregorio Schiavo* in *Pietro Sclavonico*. Slednji je bil *paradôr*, to je čredar - vodnik, ki je gnal živino na trg ali iz enega hleva v drugi hlev. Leta 1467 je bil *Biasio fiol de Jams Schiavon... armentar in Prodolon*, čredar v kraju Prodolone. V letu 1492 se v Pordenonu omenja neki *Joannes sclavus*, ki je bil *armentarius vacarum* - kravji pastir. Istega leta videmska soseska Porta Ronchi sklene pogodbo z *armentaro Antonio Sclavo* - čredarjem iz Tolmina, ki je živino vodil na pašo izven mestnega obzidja. Zanimiv je tudi navedek *Item si per ventura el lovo intrasse in tal armento, non lo potendo defender non sia obligado a nessun pagamento...* (Čredar naj ne bi bil dolžan poravnati škodo, ki bi jo živini naredili volkovi). Vsekakor je imel *Mingo qui est pastor*, ki je bil pastir v Pantianiccu v 12. stoletju dovolj dobrih naslednikov.

Ob koncu bi rad poudaril, da je bil poklic čredarja-*armentaro* zelo pomemben in je zahteval tudi ustrezno poklicno usposobljenost. Živino celotne skupnosti so navadno zaupali enemu samemu čredniku - pastirju in ob tem ne gre pozabiti, da je bila živina v tistih časih bogastvo od katerega je bilo odvisno preživetje skupnosti.

ZAKLJUČEK

Gornje navedbe so samo drobec iz že zbranega gradiva, vendar pa me-

nim, da lahko že s tem dokažemo, da so Slovenci imeli vlogo v zgodovini Furlanije. Ramo ob rami so garali s Furlani in so končno sami postali Furlani, kmetje, gozdarji, pastirji, obrtniki.

Vsekakor lep način vstopanja v zgodovino: z lopato in ne z mečem.

PRIPOROČILO

Kot avtor tega zapisa moram povedati, da nisem večš slovanske filologije in poznam komaj ducat slovenskih besed. Kljub temu, da sem bil prisiljen uporabiti in navajati to, kar so objavili drugi, prevzemam vso odgovornost.

Smatram, da je zdaj vendarle čas, da se to vprašanje, to je obravnava slovenske toponomastike v Furlaniji, celostno obravnava. Podatkov je bilo doslej zbranih veliko, ker so številni raziskovalci pod veččim vodstvom prof. Cornelia Cesara Desinana opravili niz podrobnih raziskav v dobršem delu dežele.

V preteklosti so slovenski raziskovalci skušali latinske toponime razlagati s slovenščino, po drugi strani smo imeli italijanske raziskovalce, ki so skušali zmanjšati slovensko prisotnost v Furlaniji.

Menim, da je nacionalistična zaslepljenost, izvirajoča iz 19. stoletja, splahnela (protislovensko razpoloženje, ki ga je opaziti še tu pa tam v kakšni vasi je bolj posledica fašizma oziroma produkt hladne vojne) in da je zdaj čas za celostno, objektivno in poglobljeno raziskavo.

Pri raziskavi naj sodelujejo Furlani in Slovenci (kdo lahko bolje pozna slovansko filologijo?), ki naj spet stopijo skupaj, vendar ne zaradi ravnanja z živino, ampak za preučevanje toponomastike. Še bolje jim bo uspelo, če ob tem skupaj popijejo še *tajut*.

Viri:

BEGOTTI 1985 = PIER CARLO BEGOTTI, *Ricerche sulla toponomastica del Comune di Chions*, in "Borghi-Feudi-Comunità cercando le origini del territorio comunale di Chions", GEAP, Pordenone, 1985.

BEGOTTI 1988 = PIER CARLO BEGOTTI, *La toponomastica del Friuli Occidentale come fonte storica*, Atti del primo convegno sulla toponomastica friulana (Udine 11-12 novembre 1988), Società filologica friulana, Udine, 1990: 141-149.

BIASUTTI 1956 = GUGLIELMO BIASUTTI, *Il più antico rotolo censuale del Capitolo di Aquileia*, Arti grafiche friulane, Udine, 1956, str. 48.

BULIGATTO 1997 = MAURO BULIGATTO, *I nomi di luogo a Teor*, Sot la Nape, st. 1-2, 1997: 63-81.

DESINAN 1994 = CORNELIO CESARE DESINAN, *Toponomastica del Canal di Gorto*, in "In Guart", numero unico della Società filologica friulana, Udine, 1994: 287-296.

FINCO 1993 = FRANCO FINCO, *Toponomastica "spicciola" a Mortegliano e Lestizza*, in "Morteàn", numero unico della Società filologica friulana, Udine, 1993: 227-238.

FINCO 1994 = FRANCO FINCO, *Appunti toponomastici nel territorio di Palma*, Quaderni del Civico Museo Storico, Palmanova, 1994: 17-34.

LEICHT 1901 = PIER SYLVERIO LEICHT, *Documento pubblicato in occasione delle nozze Moro-Foramitti (1191. Cividale - davanti alle porte di S. Donato si raccolgono il clero e il popolo di Cividale e promettono oblazioni per la fabbrica del Duomo)*, 4 novembre 1901, Tipografia Fulvio, Cividale, str. 8.

LONDERO 1989 = MICHELE ZACCHIGNA, ALIDA LONDERO (a cura di), *Mobilia et stabilia - Economia e civiltà materiale a Gemona nel '400*, Liceo scientifico "L. Magrini", Gemona del Friuli, 1989, str. 213.

LONDERO 1994 = ALIDA LONDERO, *Per l'amor di Deu - Pietà e profitto in un ospedale friulano del Quattrocento*, Società filologica friulana, Udine, 1994, str. 123.

MARCATO 1990 = CARLA MARCATO, *Il castello, il borgo, il territorio di Strassoldo attraverso lo studio degli elementi toponomastici*, *Ce fastu*?, LXVI, št. 1, 1990: 17-33.

MARCHETTI 1985 = GIUSEPPE MARCHETTI, *Lineamenti di grammatica friulana*, Società filologica friulana, 1985, str. 325.

MENIS 1974 = GIAN CARLO MENIS, *Storia del Friuli - Dalle origini alla caduta dello Stato patriarcale*, Società filologica friulana, Udine, 1974, str. 291.

MERKÚ 1997 = PAVLE MERKÚ, *Su alcuni toponimi sloveni in Friuli*, *Ce fastu*?, LXXIII, št. 1, 1997: 169-172.

N. A. = *Necrologium aquileiense*, a cura di Cesare Scalon, Istituto Pio Paschini, Udine, MCMLXXXII, str. 477.

PELLEGRINI 1984 = RIENZO PELLEGRINI, *Un "canzoniere" friulano del primo Cinquecento*, Società filologica friulana, Udine, 1984, str. 144.

PETRIS 1986 = NERIO PETRIS, *La toponomastica del comune di Zoppola*, Comune di Zoppola, 1986, str. 312.

PETRIS 1995 = NERIO PETRIS, *La toponomastica del comune di Casarsa*, in "Ciasarsa", numero unico della Società filologica friulana, Udine, 1995: 281-312.

PUNTIN 1990 = MAURIZIO PUNTIN, *Pertegulis, Riuda - Toponomastica del territorio*, Comune di Ruda, 1990, str. 100.

QUARINA 1934 = LUDOVICO QUARINA, *Toponomastica slava nella pianura friulana*, *Ce Fastu*?, Bollettino della Società filologica friulana, X, 1934: 244-254.

160 LET FOLKLORNE SKUPINE "VAL RESIA"

CATIA QUAGLIA

"Citira" med Rezijani še vedno vzbuja živo zanimanje, kar potrjuje udeležba celotne skupnosti na proslavah ob 160-letnici ustanovitve krajevne folklorne skupine Val Resia.

Rezijanska skupnost je prepričana, da je folklorna skupina živ organizem, ki že od leta 1838 goji svojevrstno rezijansko glasbo, jezik in umetnost, in da je taka dediščina skupno bogastvo, ki se poraja v posamezniku, izkazuje pa v skupnosti. Jubileju daje poseben pomen glasba, ki je še danes ušesu prijetna, pa čeprav njene korenine segajo daleč v 7. stoletje, ko so se v Reziji začeli naseljevati Slovani. Od takrat namreč nastajajo rezijanska glasba in plesi, ki se prenašajo iz roda v rod, skupaj z vrojeno ljubeznijo do svojega porekla, predvsem pa kot sredstvo komunikacije in druženja. Z ob časa ni mogel do živega ljudski ustvarjalnosti in želji po izražanju posameznikovega in skupnega čustvovanja in to je, prav gotovo, razlog, da še dandanes toliko Rezijanov pleše ob zvoku citire. Da je temu tako, so Rezijani spet dokazali, ko so si po bogatem prazničnem programu dali duška in nabrusili pete. Praznovanja je konec, toda glasba in ples še vedno odmevata - tudi po zaslugi produkcije avdiokasete in zgoščenke, ki sta bili posneti za to priložnost in ki sta že drugi tovrstni podvig skupine. Naslov te pomembne produkcije, v kateri je zbranih dvajset najznačilnejših pesmi je "Plešta ziz nami - Ballate insieme a noi". Nekatere že poznamo, druge so dela novejših godcev, tretje pojejo mladi plesalci.

Starodavna glasba se prepleta z ritmično mlajšo, tako kot se prepletajo in zlivajo želje najmlajših godcev in njihovih učiteljev, da bi z roko v roki podali skupno radost in ljubezen do običaja. To delo je bilo predstavljeno ob zaključku proslav s sporočilom, da nameravajo ustvarjalci nadaljevati po že uhojeni poti, in vabilom vsej skupnosti, naj se zavrti, tako kot to počne že 160 let, predvsem pa z željo, da tudi v prihodnosti veselje do občevanja preko plesnega izraza in glasbe ne bi zamrlo. Slovesnosti je otvorila vesela folklorna prireditev z nastopom Folklorne skupine Pasian di Prato in "F. Angelica di Aviano", s katerima je rezijanska folklorna skupina vselej imela pristne prijateljske stike, folklorne skupine "Klagenfurt-Wörthersee" iz Celovca, "Kulturnega društva Telmont-Mandrač" iz Kopra in "Collegiuma folkloruma" iz Beograda, ki so v ta izredni dogodek prinesli toplino, ki se razplamteva iz ljubezni do lastnih korenin, lepote jezikov, narodnih noš in značilnih plesov. Ob tako pestri udeležbi gostujočih folklornih skupin, ki so poudarile bogastvo kulturne raznolikosti kot sinonim za ponos na lastno identiteto, ponos, ki se napaja v izmenjavi, je prišla še posebej do izraza rezijanska družabnost in odprtost do drugih kultur. Med sveto mašo, ki je bila darovana v obnovljeni farni cerkvi S. Marije Vnebovzete na Ravanci, pri kateri je sodeloval zbor Monte Canin iz Režije, so počastili tudi spomin na tragične trenutke, ki jih je doživela skupnost, in položili v roke Vsemo-gočnega mlada življenja plesalcev in godcev, ki so zaradi svoje dejavnosti neprenehoma na poti.

Veselim in prazničnim trenutkom, katerih sta se udeležila tudi moški pevski zbor "Nediški puobi" iz Podbonesca in rezijanski animator "Sdrindule", so sledili tudi kulturno zahtevnejši dogodki, kot sta razstavi "Citira: učera, nes, zutra - Folklore: ieri, oggi, domani" in "Giuseppe Rossitti, tolmeški goslar - izdelovalec in restavrator ljudskih godalnih inštrumentov", ki sta očrtali življenje folklorne skupine in rojstvo "citire" in "bunkule", ki sproščata rezijansko spontanost.

Razstavi so obiskali tudi učenci rezijanskih osnovnih in srednjih šol. Svoje iskreno zanimanje so potrdili tudi s sodelovanjem v plesni delavnici, ki se

je odvijala v šolskem poslopju. To doživetje je potrdilo, da se po žilah najmlajših še vedno pretaka rezijanska kri in da ti v sebi še vedno čutijo duha svojih prednikov, kar je dokaz, da bodo folklorna skupina Val Resia in sploh za Rezijo značilni običaji, lahko obhajali še veliko pomembnih obletnic.

OZNANILA ZA LAŽANSKO FARO

*Ob 110-letnici rojstva in 40-letnici smrti pre Antona Cuffola
(Platišča 1889 - Čedad 1959)*

GIORGIO BANCHIG

“Nedeja 4. – Nedeja sv. Rožarja in prva nedeja miesca – sv. Maše: ob 6,30 in ob 9h pred uon postavljenim Sv. R(ešnjim) T(elesom).”

Telo je zadnje oznanilo, ki ga je lažanski famoštar pre Anton Cuffolo napisu v zvezku oznanil 4. otuberja lieta 1959.

Ne moremo mimo 40. oblietnice smrti telega dobrega duhovnika naše Benečije, ne de bi se spuomnili na njegove velike zasluge, ki jih ima še donas s tem, de je iz dneva v dan, iz tiedna do tiedna, iz lieta do lieta v skor štierdesetih lietih njegove službe v fari Laze zapisu kronako velikih in majhanih dogodku, opisu ljudi, komentiru politične spremembe, natančno zabeležiu, kaj se je v njegovi in v bližnjih farah zgodilo ob cerkvenih praznikih in sejmah, tudi kajšno vreme je bluoo...

Lieta 1985 je zadruga Dom objavila kronako druge svetovne uojske, lažanski arhiv hrane farno kronako od lieta 1920, vič njegovih prispevku je bluoo objavljeno v parvih številkah “Trinkovega koledarja” in v listu za naše emigrante v Belgiji “Slovenski glas”, v katerim je imeu rubriko “Stric Jakob piše”.

Pred kratkim smo v lažanskim farnim arhivu odkrili tri zvezke, v katerih je pre Anton zapisu oznanila svetih maš, popudanskih žegnu, devetdnevnici in drugih andoht od lieta 1921 naprej. Parvi zvezek gre od lieta 1921 do lieta 1926, drugi od lieta 1927 do lieta 1935, trečji od lieta 1957 do lieta 1959. Takuo ki se vide, manka adan zvezek, tisti od lieta 1936 do lieta 1956.

Teli zvezki so zelo zanimivi, ker so napisani po slovensko in v njih dobimo vsakdanjo kronako lažanske fare tudi s kratkimi notami o cerkvenem življenju in političnih dogodkih. Dobimo tudi koledar in urnik prazniku liturgičnega lieta pred raznimi spremembami, ki so bile vnešene v teli zadnjih desetletjih, seznam obljub lažanske fare, "farmanske shode" paradni drugi cirkvi, datume ruomanj na Staro Goro, verske navade, ki so šle že v pozabo, praznike, v katerih vsi duhovniki in verniki so bili vabljeni se udeležiti maše in drugih andohov v špietarski farni cirkvi. Ljubitelji in strokovnjaki domače zgodovine, verskih navad in slovenskega jezika bodo v telih zvezkih lahko dobili kaj zanimivega.

Ob 40. obletnici smrti pre Antona bi le na hitro pregledu dva parva zvezka, ki pišeta o dogodkih, ki so postali že zgodovina. De bi vidli, kakovo je natančno pisu vse oznanila prepišem parvo stran iz lieta 1921.

"1. Adventna nedelja

Laze 27 – 11 – 1921

1. Sv. Maša ob 8,30 - v maši rožar.
2. Ob 1 popold. nauk za otroke – ob 2 rožar – litanije - žegan.
3. V torek 29 tekočega začne devetdnevica na čast Marije brezmadeža spočete. Do njenega praznika vsaki dan maša ob 7 zjutra – v času maše rožar – po maši žegan z sv. R. Telesom.
4. V sredo 30. tekočega mjesca sv Andrej apostol, farmanska andoh pri Sv. Štandrežu nad Erbečom.
5. Prihodnja je druga nedelja v postu (recte adventu). Sv maša ob 8,30.
6. Od prevzvišanega nadškofa je bila preklicana dispensa gledé vilij in posta, zato od sedaj naprej bojo vilje in posti kakor pred vojsko. V času adventa je prepovedano jesti od mesa le v petek (in soboto) in ta dan je tudi post. Je pripuščena vsaka zabela."

V zvezkih dobimo tudi vremenske podatke.

Takovo beremo, de je lieto 1922 začelo z veliko sušo, zatuo je pre Anton

parvi dan lieta svojim viernikom oznanu: "Od škofije je bilo zapovedano, da prve tri dneve novega leta naj (se) napravi tridnevnicu za izprositi od Boga tolko potrebnega dežja. Zato danes popoldne bo žegan s tem namenom. V ponedeljek in torek bo maša ob 7 zjutraj, v času maše rožar, po maši litanije pred Najsvetejšem."

17. februarja 1929 je pre Anton omenu velik mraz in oznanu: "Naš Nadškof vsled bolezni, ki nastajajo zavoljo strašne zime in težkoče za preskrbo živil, je dispensiral od posta in je pripustil, da se lahko je od mesa vsaki dan – in to do novega oznanila."

22. ženarja je v zvezku pre Anton takole napisu: "Se naznani bolezen sv. Očeta Benedikta XV – se ga priporoča v molitev."

Zatuo, ki je papež umaru v nediejo zjutra, je blizu napisu: "Danes ob 6. uri predp. je umrl Sv. Oče Benedikt XV. Se zvoni tri dni po trikrat na dan."

V zvezkih pogosto dobimo kronako in dogodke bližnjih vasi in far:

"5 marca 1922 – V Ofjane žegnanje novega oltarja M(ater) B(ožje) in novega kipa M. B. in farmanska andoht bo ob 10."

"Tridnevnicu na čast Sv. R. Telesa in shod, ki bi imel biti na Vnebohod v Špjetre je vstavljen zastran vojske in zmot proti duhovnikom v Šempetru. Morebit bo pozneje."

"1 – 1 – 1925. ... NB. Misjon v Landarju je imel dober izid. Spoved splošno vsi – navadne izjeme – pri sklepu cerkev natlačena da enako ni bilo od zadnjega misjona pred 23 leti. Pridgovala p. Zdravlič in p. Klančnik."

Ta dva sta bla poznana slovenska pridigarja. P. Janez Zdravljich (Seuca 1866 – Ljubljana 1956) je biu Benečan in je biu poznan pridigar po Sloveniji in Benečiji.

"7 – 6 – 1925. V nedeljo letega (mjesca) pride v Šempeter Nadškof za po-

svetiti veliki oltar. Posvečenje začne ob 9h, potem bo pa slovesna sv. Maša in procesija s Sv. R. Telesom. Po procesiji birma... Isti dan v Šempetru bo postavljena nova Križova pot, ki stane 8000 lir.”

Če je zapisu telo vsoto, muore bit, de se je pre Antonu zdiela prevesoka za Križovo pot.

“17 – 8 – 1926. Prihodnjo nedeljo je sv. Jakob. Letos ta dan ne bo obljube na Starogorò ampak bo premeščena na jesen. V nedeljo bo velik shod v Ažli. Bo prišel prezv. Nadškof posvečevat ažlansko cerkev. Posvečenje cerkve se začne ob 8h. Potem bo maša, po maši pa birma. Priporočljivo je, da se udelezite te andohti, ki morda niste še nikoli videli.”

Lieta 1927 se je muorlo kaj čudnega zgodit v špietarski fari, če je pre Anton 24. 7. takole napisu: “Opomin: kakor vam je bilo oznanjeno že lansko leto, obljuba na Starogorò, ki navadno se je vršila v nedeljo po sv. Jakobe, je bila prenešena na jesen, in to radi tega ker se je udeleževalo te obljube premalo ljudi zaradi vročine in trudnosti... P.S. Jaz in pa drugi duhovniki smo oznanili kakor v štev. 3 (gl. Opomin, op. ur.) gledé romanja, kakor je bilo dogovorjeno lansko leto, gospod župnik v Šempetru, v Roncu itd. je oznanu, da obljuba bo kakor navadno v nedeljo. Šempeterska fara moderna Babilonija!”

Zgodovinski dogodek v Ofjane:

“16 – 8 – 1931. Prihodnjo nedeljo bojo imeli v Ofjane prevzvišenega Nadškofa, ki jim bo posvetil cerkev, gor postavil sv. Zakrament in birmal. Posvečenje začne ob 8h. Tukaj bo sv. maša zgodaj ob 6h. Poskrbita, da zgodaj vstanete.”

Istega lieta zgodovinski dogodek tudi v Čarnem vrhu:

“4 – 10 – 1931. V nedeljo bo v Čarnemvrhu posvečenje ondotne cerkve. Vsa dolina bo morala ta dan malo pokore storiti. Jaz tudi bom moral tja gor

in zato bosta morali zgoraj vstati, da bi se najšli pri sv. Maši že ob 5,30. Vsi pa ki sta dobri pri nogeh, pojdita gor, da bosta vsaj še enkrat vidli Črnovrško mesto. Tamgor začne posvečenje ob 9h.”

Velik praznik v Barnasu: “18 – 10 – 1931. Ta teden, ves teden se obhajajo velike slavnosti na čast M(ater) B(ožje) v Dolenjem Barnasu, slavnosti, ki se bodo zaključile v nedeljo ob 6 pop. z veliko procesijo. Obhaja se namreč 1600 letnica, odkar v Efezu Marija je bila razglašena, kot verska resnica, Mati Božja. V Barnasu so slavnosti za vso slovenščino. Tudi mi pojdemo romat h M. B. v Barnas in sicer jutre ponedeljek. Sv. maša bo dol ob 8h za nas.”

Seviede venčpart novic, oznanil in navad se tiče Lažanske fare. Šesta nedelja je bla in je za telo faro glavni senjan v lietu.

Takole je pre Anton oznanu velik praznik lieta 1922: “V nedeljo, VI. po Veliki Noči, je velik shod tle v Lazih – za nas je praznik presv. R. Telesa. Prva maša bo ob 7 – farmanska maša ob 10. Po farmanski maši bo precesija s Sv. R. Telesom dol po vas. Ker samo enkrat na leto imamo srečo, da nese Jezusa, gospodarja vsega sveta, s precesijo iz naše cerkve, vam priporočim, da lepo ocedite pot in oljeušate z zelenjavo in purtoni, koder pojde precesija – ne le zato ker je spodobno ampak ker je potrebno, da se skaže vsa mogoča čast gospodarju sveta.”

14. šetemberja lieta 1924 so v Lazih posvetili postrojeno an povečano cierku.

Takole je pre Anton oznanu tele velik praznik: “V nedeljo praznik Presv. Imena Marijinega – Odpustek. Ena maša bo ob 7h zjutra – druga ob 10h. Pred veliko mašo se bo žegnovala cerkev in pa dva nova oltarja in kip presv. Srca. Po maši procesija s kipom M. B. (Se priporoča, da se očedi vas posebno pot, po kateri pojde procesija).” In poslušajta še telo: “NB. Ker nič

ne nuca priporočati ne kregati proti mladenkam, ki hodijo nespodobno oblečene v cerkev vam oznanim, da odslej se ne ganem iz zakristije, dokler ne pojde iz cerkve kakšna nespodobno oblečena (kratke rokave – skolanana).” O tempora, o mores!

Kot dobri pastier je pre Anton kregu ne samuo čečè, pa vse druge viernike, ki v cirkvi se nieso dobro obnašali.

Za sv. Štefan lieta 1924 je napisu: “Navadno voda se je žegnovala na Sv. Štefan po maši, ljudje pa, razen otročadi, so pobegnili, zato letos sem upeljal slovesno blagoslavljenje kakor po Laškem na viljo Sv. Treh Kraljev. Se pojejo slovesno litanije Svetnikov pred velikim oltarjem, nato primerni psalmi, potem se gre na sredi cerkve, kjer je posoda z vodo, se blagoslovi sol in vodo, nato se izpostavi Najsvetejše, se poje Te Deum, blagoslov, finis.”

Potle ki je šu na oblast fašizem, dobimo tudi nekatere “županove oznanila”. 20. marča 1927 beremo naslednje: “a) Vsi tisti, ki imajo že čez 25 let, in tisti, ki jih nimajo še 65 in niso še oženjeni, naj se prestavijo na županstvo do konca letega meseca, da sestavijo kartello v svrhu samskega davka. Za take ljudi, ki so po svetu, naj se predstavijo starši in hišni.

b) Vi oštirji, botegirji in sploh vsi oni, ki imajo kako licenco za prodajat, naj do konca tega meseca ponovijo prošnjo za licenco, ker drugače stara jim pride odvzeta.

c) Tudi vsi državljani, ki hočejo po kraljestvu ali tudi po deželi, odslej bodo morali imeti izkaznico (passaporto). Zato kdor jo želi, naj napravi prošnjo in naj se predstavi tajniku s tremi fotografijami brez klobuka.”

Na koncu naj prepíšemo še kratke note v zvezi s prepovedjo slovenskega jezika v cerkvah Benečije: “20 – 8 – 1933 ... Pro memoria. Vsled gonje nekaterih framasonov in kakega nevrednega duhovnika, poročnik orožnikov v Čedadu je dal strogo povelje slovenskim duhovnikom, da od da-

nes morajo pridgati in učiti nauk le v taljanskem jeziku. Večina duhovnikov ni hotela podpisati predstavljene izjave ampak je podpisala izjavo (lastoročno), da cerkvene povelja sprejema le od nadškofa. Tukajšni gospod danes ni pridgal, ampak le prečital sinodalne branje o porokah v taljanskem jeziku.”

O teli zadevi pre Anton piše tudi 8. 10.

“Pozor. Tudi o nedeljah ni kristjanskega nauka. Po orožnikih je prepovedan v slovenskem jeziku – orožniki so po hišah zaplenili tudi katekizme – kaj naj storijo sedaj duhovniki? Ali naj učijo taljanski jezik, ali večne resnice? Kdaj bojo kaj uredili v Vidmu in v Vatikanu?”

S telim vprašanjem zaključimo tele naš spomin na g. Antona Cuffola ob 40-letnici njegove smrti, ki ga je pobrala, ne de bi imeu nanj nobednega odgovora. Morebit ga nie se čaku, zatuo ki je viedu, de “prevzvišeni” se na bojo brigali za take malenkosti. On pa je šu ravno po svoji poti an le naprej pridgu in dajau oznanila po slovensko do 4. otuberja 1959.

“ZA DELO DOMA IN MANJŠINSKE PRAVICE V BENEČIJI”

Ob 30-letnici Zveze slovenskih izseljencev FJK

IOLE NAMOR

“Italijanska država naj prizna, da so Slovenci v Furlaniji narodna manjšina in kot taki del celotne slovenske manjšine v Italiji. Naj sprejme potrebne zakonske normative, zato da se na državni, deželni in krajevni ravni razrešijo odprta vprašanja slovenske manjšine. Kar se specifično tiče Slovencev v Furlaniji, naj začne uvajati v državne šole Beneške Slovenije pouk slovenskega jezika. Naj spoštuje in oživi krajevno toponomastiko slovenskega izvora in naj omogoči slovenske radijske oddaje namenjene Beneški Sloveniji. Poskrbi naj tudi za ustvarjanje delovnih mest in predvsem naj začne načrtovati gospodarske posege na področju industrije, kmetijstva, turizma..., ki bodo omogočili zaposlovanje domačinov in povratek izseljencev. Samo z uresničitvijo teh ciljev se bo demokratična Italija oddolžila prebivalstvu, ki že 109 let živi v njenem okviru, a je bilo v vseh teh letih obravnavano kot amorfna gmota podložnikov ne, pa kot skupnost državljanov, katerim je treba priznati vse pravice, za katere so se junaško borili v osvobodilni vojni.”

S temi besedami je Ado Kont, potem ko je podrobno osvetlil položaj Benečije, odkoder se je po vojni izselilo približno 60% prebivalcev, zaključil svoj odmevni poseg na vsedrжавni konferenci o izseljenstvu, ki je bila od 24. februarja do 1. marca 1975 v Rimu. Na njej je v prvi komisiji, ki ji je predsedoval nič manj kot Giulio Andreotti, nastopil v imenu Zveze beneških izseljencev in bil protagonist prepričljive in vsekakor prve promocije

beneške problematike na vsedržavni ravni. Aktivna prisotnost na konferenci je bila eden vidnejših rezultatov delovanja samega beneškega izseljeniškega društva in obenem tudi intenzivnega in uspešnega sodelovanja s sorodnimi izseljenišskimi organizacijami.

Ob tridesetletnici obstoja Zveze, ki je bila ustanovljena kot društvo oktobra 1968 v švicarskem mestu Orbe, smo se želeli povrniti na njena začetna leta in jih predstaviti skozi besede in spomine Ada Konta, enega od ustanoviteljev Zveze beneških izseljencev in prav gotovo njenih nosilnih stebrov vsaj do polovice osemdesetih let, saj je bil celih 15 let njen glavni tajnik. Ado je rade volje sprejel povabilo na pogovor, v resnici pa nas je bolj kot z besedami zasipal z dokumenti, fotografskim in časopisnim gradivom, kjer so zbrana pričevanja o bogatem delovanju naše izseljeniške organizacije vse do 1983. leta.

Beneška pomlad

Osvetliti tista začetna leta se zdi danes zanimivo iz več razlogov. Najprej zato, ker je vmes zrastle nova generacija Benečanov, ki je verjetno premalo seznanjena s tem poglavjem naše sodobne zgodovine, torej z vlogo, ki so jo njeni starši odigrali v procesu prebujanja Beneške Slovenije. Drugič zato, ker imamo danes več podatkov o vsej povojni zgodovini, vemo dosti več o "mračnih letih Benečije", torej lahko v pravi luči vrednotimo "mlačnost" večine ljudi po beneških dolinah in vaseh do slovenskega vprašanja, obenem pa zavednost in hrabrost takratnih kulturno-političnih delavcev doma in v izseljenstvu. Tretji razlog pa je v tem, da prav ob koncu šestdesetih in v začetku sedemdesetih let pride do beneške kulturne pomladi. Val evropskega študentskega gibanja je pljusnil, čeprav obrobno, tudi v Benečijo. S kakovostno rastjo življenjskih pogojev se je v Nadiških in Terskih dolinah, v Reziji in Kanalski dolini začela oblikovati domača inteligenca, ki se je upirala nacionalističnim pritiskom, iskala je izhod iz ekonomske in siceršnje marginalnosti in se začela zavedati dejstva, da je bilo kulturno in

jezikovno obubožanje le odsev globljega socio-ekonomskega oropanja. Prav v tistih letih so se začeli na domačem kulturno-političnem prizorišču pojavljati organizirani beneški izseljenci, ki so se v stiku z drugimi jeziki in kulturami začeli zavedati svojega izvora, svoje etnične specifike in so nedvomno bili nosilci nove politične kulture. Iz prepletanja teh elementov se je sprožil proces družbenega in kulturnega napredka, ki mu pravimo beneška pomlad.

Za tridesetletno delovanje Zveze slovenskih izseljencev so prav gotovo značilna različna obdobja, glede pač na njeno usmeritev oziroma vsebino ter seveda pristopa pri delovanju. Za prvo desetletje je značilna najtesnejša povezava med Benečijo in njenimi izseljenci, med kulturnimi društvi doma in Zvezo po svetu. Pomenljivo je bilo sozvočje v izbirah, prav tako medsebojna solidarnost in vzajemna podpora. Seveda niso bili znotraj-manjšinski odnosi nikoli idilični, vendar je v prvem obdobju vsak uspeh Zveze pozitivno vplival na beneško okolje in delovanje kulturnih organizacij v Benečiji, le-ta pa so aktivno sodelovale z Zvezo in jo podpirale. In eni in drugi so kakovostno rasli in širili krog okrog sebe. Kasneje, še zlasti v drugi polovici osemdesetih let, je prišlo tudi do precejšnjih razhajanj in visoke stopnje konfliktnosti. Takrat je bila struktura izseljenišтва korenito spremenjena, saj je beneška emigracija postala dokončna in skorajda ni bilo več začasnih izseljencev. Tudi delovanje Zveze, predvsem oblikovanje teoretskih izhodišč, je bilo bolj usmerjeno v notranje družbene in kulturno-politične dinamike Benečije. A to je druga zgodba.

Od društva do političnega gibanja

“V začetku je naša Zveza bila društvo, torej res folklornega značaja” se spominja Ado Kont, ki je bil 22 let izseljenec, najprej v Franciji in nato v Švici. S trebuhom za kruhom je rodno Čenebolo v občini Fojda zapustil leta 1947, ko mu je bilo komaj 14 let. Oče ga je pospremil do Milana, odkoder je potoval v francosko mesto Toulouse. Najprej je, kot vsi drugi, našel za-

točišče v barakah tamkajšnjega lagerja in tam je ostal nekaj dni, dokler ni prišel po njega stric, pri katerem je delal dve leti. Ko mu je bilo 20 let, je šel v Švico, kjer je delal celih 19 let. Tu je spoznal svojo ženo Giacinto, Furlanko iz Karnije, tu so se rodili njegovi trije otroci. Zaveden Slovenec in zavzet borec za družbeno-ekonomski napredek beneških delavcev in kmetov ter za enakopravnost državljanov, cenjen in spoštovan delavec, človek z velikim smislom za organizacijsko delo in z bogato razpredeno mrežo odnosov, je Ado Kont bil pravi človek za tako organizacijo, kot je bila Zveza slovenskih izseljencev, kjer je od samega začetka imel pomembno vodilno vlogo. Bil je namreč njen generalni tajnik 15 let. Od leta 1971, ko se je dokončno vrnil domov, je v Čedadu prevzel še odgovornost Patronata Inac, torej tistega jedra, okrog katerega se je razvila vsa socialna dejavnost slovenske manjšine v Benečiji. Prav takrat je v Čedadu nastal tudi osrednji sedež Zveze.

“To, kar nas je sprva sililo k združevanju, je bilo domotožje, potreba po ustvarjanju domačega ambianta in topline v tujem okolju,” pravi Kont. Vendar sta že aktivna udeležba z več kakovostnimi posegi na prvi deželni konferenci o izseljenstvu leta 1969 v Vidmu ter sodelovanje na deželni konzultni leto kasneje dokazali sposobnost in prizadevanja Zveze ter njeno notranjo organiziranost. Ti prvi javni nastopi v Furlaniji-Juljski krajini pa so pomenili prvo uradno priznanje slovenske prisotnosti v Furlaniji. V skupini ljudi, ki si je postavila kot cilj ustanovitev organizacije za obrambo interesov slovenskih izseljencev, so bili Silvio Feletig, Tarcisio Cont, Ado Cont, Dino Del Medico, Marco Petrigh, Elio Vogrig, Aldo Binutti in Pio Cragnaz. To jedro ljudi se je istočasno borilo tudi za socialne pravice delavcev in revnejših slojev, za enakopravnost in bolj demokratično družbo. Njihovo število je postopoma raslo in nekaj mesecev po ustanovitvi se je društvo spremenilo v družbeno in politično gibanje. Ob nenadomestljivem družabnem momentu, ki je imel svoj pomen tudi glede samofinanciranja organizacije, je vodstvo izseljeniškega društva oblikovalo tudi programske cilje. Združevanje in povezovanje slovenskih emigrantov najprej v Švici, nato v drugih

državah Evrope in kasneje po vsem svetu je bila prva naloga, ki si jo je društvo zadalo. S tem namenom so leta 1970 začeli tudi izdajati list *Emigrant*. In če pomislimo, da sta bili sekciji v Argentini in nekaj mesecev kasneje v Kanadi ustanovljeni že leta 1970, nam postane takoj jasno, s kakšno vnemo in voljo so voditelji Zveze prejeli za delo, pa čeprav s skromnimi močmi in majhnimi sredstvi.

Skrb za slovenski jezik

Družbena in ekonomska zaostalost vsega obmejnega pasu naše pokrajine je po vojni povzročila množično izseljevanje, ki je dobesedno izpraznilo beneške vasi in doline, saj mu ni bilo poti nazaj in je žal postalo stalno. Številni beneški delavci po svetu so se namreč opredelili za novo domovino in začeli poganjati korenine v novih državah. Ko so se odločili za povratek v Italijo, so si v veliki večini uredili domove v furlanski ravnini. Proti gospodarski marginalnosti in predvsem proti izbiram lokalnih, deželnih in vsedržavnih oblasti so beneški izseljenci skupaj s sorodnimi furlanskimi organizacijami - v prvi vrsti *Acli-Eraple*, *Alef* in *Pal Friul* - nastopali zelo pogosto in zelo radikalno. Ob ekonomskem faktorju so se že od samega začetka zavedali medsebojne povezave in soodvisnosti med pojavom izseljenišтва in manjšinsko problematiko. Zato je bilo drugo pomembno področje delovanja kulturnega značaja in je težilo k ohranjanju slovenske kulturne in jezikovne specifičnosti. Najbolj jasno in glasno postavljena zahteva je namreč bila: "Delo doma in slovenske šole v Benečiji". V tem pogledu je prav omeniti sodelovanje z beneško in širšo slovensko kulturno realnostjo. Že decembra 1968 je recimo na povabilo Društva slovenskih izseljencev Beneške Slovenije nastopila v Yverdonu ljubljanska folklorna skupina "France Marolt". "Vremenske razmere so bile izredno slabe, - se spominja Ado Kont, - zato je bil obisk na folklorni prireditvi manjši od pričakovanega. Tako da smo morali prireditelji iz svojega žepa prispevati za kritje stroškov." Ne glede na to je bilo iskanje stikov in vezi s širšim slovenskim

prostorom v ospredju v samem začetku delovanja Zveze.

Veliko pozornosti so beneški izseljenci namenjali tudi slovenskemu jeziku in v ta namen so prirejali in sami med poletnimi počitnicami obiskovali tečaje slovenskega knjižnega jezika, najprej v Dijaškem domu v Trstu, nato v Izoli, Kopru in drugje v Sloveniji. Seminarji slovenskega knjižnega jezika - pravi Ado Kont - so seveda bili priložnost tudi za boljše medsebojno spoznavanje, za srečanje med voditelji Zveze, ki so prihajali iz različnih držav, in torej za oblikovanje skupnega političnega programa.

Kulturne potrebe, želja po medsebojnem povezovanju so spodbujale beneške izseljence, da so se kulturno in politično angažirali tudi na domačih tleh. Tako so po Benečiji začela nastajati društva bivših izseljencev, v marsikateri vasi so le-ti dajali pobudo za prirejanje poletnih srečanj emigrantov. Več let in zelo uspešno so na primer prirejali Praznik emigranta v Subidu, na pobudo izseljencev je prišlo do kulturnega srečanja na Matajurju, ki je kasneje postala Kamenica, iz leta v leto se je ponavljal v Čedadu Dan emigranta.

Tretja smer delovanja je bila povezana s statusom izseljenca, ki so ga takratni voditelji pojmovali kot začasnega, in s tem povezana prizadevanja za uveljavitev njegovih pravic. V ospredju je bila zahteva po učinkoviti gospodarski politiki, ki bi odpravila vzroke izseljeniških valov in torej zaustavila proces krvavitve, obubožanja Benečije. Prvenstvenega pomena je bilo v tem smislu sodelovanje s sorodnimi organizacijami za doseg zaščite pravic emigrantov. V tem pogledu naj omenimo skupno izseljeniško manifestacijo leta 1971 v Vidmu, kjer so se verjetno prvič pojavili tudi transparenti s slovenskimi napisi. Vedeli smo, poudarja Kont, da je le v združevanju moči jamstvo uspeha.

Solidarnost izseljeniških organizacij

Ker so slovenski izseljenci vseskozi povezovali ekonomski in etnični moment, so odločilno vplivali k širjenju in promociji problematike slovenske

manjšine. Beneški izseljenci so si tudi priborili solidarnost in podporo sorodnih italijanskih in furlanskih organizacij. V tem pogledu je velikega pomena peticija, ki je bila sprejeta decembra 1970. leta v Lausanni in naslovljena na deželni odbor in deželni svet, pod katero so zbrali tisoč podpisov. Ob drugih zahtevah dokument v svoji 6. točki jasno postavlja vprašanje slovenske manjšine in rešitve njenih problemov. In tisti dokument je še danes ena od najbolj množičnih podpor furlanskih sosedov prizadevanjem za priznanje naših pravic. Slovensko vprašanje je bilo na dnevnem redu na vseh shodih izseljeniških organizacij, na vseh političnih pogovorih, tako na srečanjih s strankami kot na ravni konzularnih predstavništev. V tem smislu je prav omeniti tudi vseevropsko srečanje emigrantov iz Furlanije-Julijske Krajine, ki je bilo leta 1974 v Zurichu. Na njem so sprejeli skupen dokument, v katerem se izrecno zahteva priznanje slovenske narodne manjšine v Videmski pokrajini in razširitev nanjo vseh zakonov, povezanih s 6. členom italijanske ustave. Skupno in solidarno so izseljeniške organizacije nastopile tudi v popotresnem obdobju.

“V začetku sedemdesetih let smo prišli do spoznanja, da lahko pridemo do deželne finančne podpore za naše dejavnosti pod pogojem, da si uredimo sedež doma. Čutili smo obenem potrebo po centru, kjer naj bi spremljali razvojne procese in predvsem začeli spodbujati gospodarske dejavnosti ter oblikovati lastne ekonomske temelje. Tako smo se odločili, da ga bomo ustanovili v Čedadu. Moja družina, še posebej otroci so bili veseli, da se vrnemo domov, in sprejel sem ponudbo, da se bom jaz vrnil in skrbel za osrednji sedež Zveze,” pravi Ado Kont. Toda začetki so bili zanj vse prej kot spodbudni. “Naletel sem tu doma na več težav kot v Švici. Po 22 letih dela v tujini sem se počutil emigrant v Italiji. Od 14. leta sem živel, rasel in delal v tujini, ko sem se vrnil domov, sem bil zgubjen. Pa tudi v naše, slovensko okolje se ni bilo lahko vključiti. A počasi, z vztrajnostjo in s potrpežljivostjo je šlo.”

Novo poglavje se za beneške in furlanske izseljence začne s potresom. Takrat, ko se je začela obnova, ki je nosila v sebi tudi elemente spodbujanja gospodarskih dejavnosti, so se začeli izseljenci vračati. Tako izbiro je spodbujala tudi sama dežela, ki je v popotresno zakonodajo in obnovo vključila tudi finančne in siceršnje olajšave in spodbude za izseljence-povratnike, zato da si uredijo ali zgradijo domove. Takrat se je dodatno obogatila dejavnost Zveze, ki je ponujala strokovno oporo v popotresni obnovi, skozi Patronat Inac je pa uspešno reševala vsa vprašanja, povezana s pokojninami izseljencev. Ado Kont je postal eden od najbolj cenjenih strokovnjakov na tem področju, vabili so ga italijanski in slovenski krogi na informativna srečanja in predavanja v razne kraje dežele FJK in tudi med izseljence v tujino. Sam pa je bil pobudnik srečanj v Benečiji s predstavniki belgijskega sindikata FGTB in na ta način je prispeval k reševanju odprtih vprašanj bivših rudarjev in izseljencev v Belgiji.

V intenzivna prizadevanja za preporod Benečije, ki so sledila katastrofalnemu potresu iz leta 1976, se je vključila tudi Zveza slovenskih izseljencev. Leta 1980 je imela svoj redni občni zbor v Špetru, in na njem se je takrat odločila, da bo tudi sama posegla v popotresno obnovo s projektom, ki naj omogoči povratek domov tistih izseljencev, ki naj bi prevzeli vodstvo manjšine. Tako so leta 1982 ustanovili zadrugo Emigrant z namenom, da kupijo zemljišče in zgradijo nove domove. Ustanovnih članov zadruge je bilo 22, Ado Kont pa je prevzel odgovornost ustanove in sprejel mesto predsednika zadruge Emigrant.

Dolg pogovor z Adom Kontom smo sklenili z obravnavanjem izseljenstva in vloge izseljeniških organizacij danes. Po njegovem mnenju imajo danes tako kot v preteklosti zelo dragoceno vlogo, njihov delokrog pa se je močno omejil. Danes je pretežno povezan s kulturnimi dejavnostmi in izmenjavami, ki so našim ljudem po svetu seveda zelo pri srcu. Zadnja beseda je bila o zakonskem predlogu, ki naj zagotovi volilno pravico iz-

seljencem. "To je razlog, zaradi katerega nekatere osebnosti in organizacije vzdržujejo stike z izseljenci po svetu. Jaz pa sem proti temu, ker ne morejo odločati o italijanski politiki ljudi, ki živijo v drugih državah, kjer že izražajo svoj glas, in predvsem premalo poznajo italijansko stvarnost."

Ado Kont je že v pokoju, vendar je vedno na razpolago, če kdo potrebuje njegovo pomoč ali pa strokoven nasvet, in na ta način nekako nadaljuje svoje cenjeno in dragoceno delo. Za to in za vse, kar je naredil v vseh teh letih, naj se mu iskreno zahvalimo.

naš
svet

trinkov

koledar

BENEČIJA MED VERO IN OBIČAJI

LARA DUGARO

Med Beneškimi Slovenci verske obrede ob cerkvenih praznikih že od nekdaj spremljajo določena kmečka opravila, pripravljane določenih prazničnih jedi, pa tudi zabava.

Najpomembnejši obdobji v letu sta gotovo božični in pustni čas. Pred božičem se opravljajo pripravljalne molitve, *devetica*, ki je še zlasti živa v nekaterih predelih Benečije. Vsak večer devet dni pred božičem (toliko časa naj bi Marija in Jožef potovala iz Nazareta v Betlehem) majhne potujoče jaslice (ali morda le preprosta slika, na kateri je upodobljena sveta družina) prinesejo v hišo, kjer jih gospodinja sprejme kleče in z ustreznimi dobrodošlico. Nato jaslice položijo na mizo, ki je okrašena kot majhen oltar, in tedaj začnejo ženske moliti rožni venec in zapojejo priložnostne pesmi. Naslednji večer jaslice prenesejo v drugo hišo in kot vselej se ponovi obred na pragu, tako ob trenutku dobrodošlice kot ob slovesu. Po devetih letih je naslednjih devet družin na vrsti, da gostijo mater božjo. Jaslice ostanejo pri deveti družini, vse dokler jih na svečnico, podnevi in v procesiji, ne odnesejo v cerkev, da tam obudijo spomin na obred očiščenja. Božični prazniki trajajo v skladu s cerkvenim koledarjem do svetih treh kraljev in tako obsegajo niz dvanajstih dni (in noči). V tem času otroci obhajajo vas od hiše do hiše ter veselo voščijo srečo v novem letu v zameno za *koledo* - prgišča orehov, lešnikov in suhega kostanja. To je čas

dobrot: *štrukljev*, *gubanc* in *žuča*, telečje žolce. Zanimiva podrobnost: v Benečiji je bil običaj, da so na vhodna vrata pisali začetnice imen svetih treh kraljev med številke leta (na primer 19+G+M+B+98).

Značilno je, da se je koledovalo vso zimo, od dneva mrtvih do pusta.

Koledovanje je nepogrešljivo sodilo k obredu, pravzaprav je bilo že samo po sebi obred. Opravičevali so ga zdaj s temi, zdaj z onimi razlogi. Koledovanje pa ni pomenilo prosjačenja, ampak pobiranje darov, od katerih si je darovalec obetal, da bo zanje izdatno poplačan. Skupnost je dolžna darovati, ker je dar v resnici namenjen višjim prejemnikom in se odeva v čarobno tančico, zato si nihče ne upa odreči daru in nemirno preži, da bi ga koledniki ne obšli. Tak dar je sicer resda materialna dobrina, a ne velja kot plačilo za opravljeno delo, ampak kot protidar, ki naj poplača z duhovno ali čarobno milostjo. Zato je koledovati in darovati praznično dejanje. Ob praznikih gredo darovi pritrkovalcem, nabornikom, kolednikom, še zlasti otrokom, ki od hiše do hiše voščijo srečno novo leto, pa tudi pustnim šemam. In tako kot gre duhovniku, v blagu ali denarju, dolžno plačilo, tako imenovana *beranja*, tako je treba obdarovati tiste, ki opravljajo te praznične ceremoniale, kajti v svojem družbenem tkivu opravljajo pomembno vlogo. V naši Benečiji je bilo vse obdobje dvanajstih dni primerno za koledovanje; še posebej pa se v Benečiji *koleda* ali *koledo* pravi koledovanju v januarskih kalendah. Koledniki se držijo ustaljenih obrazcev in vabilo k darovanju spremljajo z nežnim petjem.

Gospodinja se povzpne v vrhne prostore, na *pajù*, kjer je shranjeno sadje, in ga natrosi otrokom pred prag.

Ob pustu se je pravo koledovanje odvijalo zadnji dan in tedaj je vsakdo obilno daroval, ker je veljalo prepričanje, da se bo podarjeno pomnožilo v prihodnjih pridelkih, medtem ko bi odrekanje darov pomenilo izzivanje nerodovitnosti zemlje, morije med živalmi in neprijateljstva med ljudmi. Bero so šeme nosile v jerbasih, koših in žakljih, koline in mast pa so obešale na palico in jih tako razkazovale po ulicah.

Vsa temeljna praznovanja so vselej računala na vaško mladino. Družčina

šem niso nujno samo naborniki, ampak jo tvori povečini tajno organizirana vaška mladina. Nekoč so bili pripravljalni sestanki tudi "zastraženi", da bi tajni načrti ne pricurljali na dan. Začetek pusta je pogosto naznanilo trobljenje na rog, ki je potem tudi vodil pustno povorko. Med šemami sta najizrazitejšo protislovno dvojico tvorila angel in hudič, ali natančneje sve-ti Mihael in Zlodej.

Nadangel vodi uklenjenega hudiča, ta pa mu uhaja s povodca in s svojimi vilami seje preplah vzdolž poti. Soroden, še posebej zanimiv primer je značilen za Mažerole, gre za par *te križnastega* in *te kožnastega*, ki ju spremljajo *minke*.

Najbolj značilna pustovanja v Benečiji se odvijajo v Roncu, Marsinu, Matajurju in Črnemvrhu. Šema, ki uteleša pust, je *pust* sam. V vseh slovan-skih deželah ta beseda označuje tako pust v abstraktnem pomenu kot nje-govo poosebljenje. Ovešen je z raznobarnimi trakovi in po tem spominja na razne upodobitve harlekina-hudiča. To je živopisana, radoživa in z življenjskostjo nabita šema, "oborožena" z dolgimi lesenimi kleščami, ki se podaljšajo: gre za zvijačno orožje, kajti ko je zaprto, je majhno, potem pa se naenkrat sproži in zagrabi, najraje kako žensko. Včasih se zgodi, da se pust spoprime s hudičem; drug drugega se lotita s kleščami in vilami.

Šemam, ki so doma v Črnemvrhu, pravijo *blumarji*. Beseda verjetno izvira iz nemške besede *Blume* (cvet). Obred se na zadnji dan pusta začne z oblačenjem manjše skupine mladeničev (po možnosti jih je liho število, kar prinaša srečo) naskrivaj in na odmaknjenem kraju s pomočjo vaškega sta-rešine in mladih deklet. Starešinova naloga je, da fantom na poseben način poveže okrog telesa vrvi s katerih visijo na hrbtni strani zvonci.

Prisotnost starešine pri oblačanju daje obredu posebno svečanost. Dekle-ta pomagajo fantom, da si pod značilno pokrivalo namestijo robce, da jim deloma skrivajo obraz. Pokrivalo je okrašeno s trakovi in cvetjem. Obred-na oblačila so značilno bela. Ko je oblačenje pri kraju, pridejo blumarji na prosto. Zunaj jih že vse nestrpno pričakuje. Nato se blumarji spustijo v tek in tolikokrat obidejo vas, kolikor je fantov v družčini. V rokah držijo okova-

ne palice, ki simbolizirajo pastirske palice. Vzdolž poti čakajo ženske, pripravljene, da jih pogostijo. Kdaj pa kdaj se blumarji ustavijo, se razvrstijo okrog enega izmed njih in vsi skupaj poskakujejo kot v kakem starodavnem obrednem plesu. Poskakovanje, topotanje z nogami in s palicami ter trušč zvoncev naj bi zemljo predramili k novi rodovitnosti.

ŠČIGUNSKA HAGADA

LUCIANO CHIABUDINI

Duo vie, dostkrat smo čul judi, ki uživajo niek posebnega, na jedi, na pitju, na občutkih dušnih al telesnih: »Nie buojšega na sviete!«

Nu, san imeu srečo poslušat adno staro ženo iz muoje vasi, Ščigla v Podbunieškin kamune, ki me je zapuošla prez se odsopst an na pamet adno dugo melodijo, ki traja obieunih štierdeset minutu. V ti pripuovedi so izbrane ne samuo adno pa celuo dvanajst narbuojšega.

Žena je bla Onelja Plata, Uancova po domače. Rodila se je lieta 1906 iz poznane družine Mežnarjove v Lazih, an zatuo ki tan par mamini hiš v Ščiglih nieso imiel čeč, de bi skarbiele za nonona an za dva strica, se je še mlada preselila v Ščigla. Umarla je na duome, potle ki je dopunla devedeset liet starosti, nimar z dobro pametjo an dobrin razpoloženjan pred judmi; z mano, me se zdí, na posebno vižo, sa me je odparla sarce na vsako vprašanje, zatuo ji bon nimar hvaležan an jo bon imeu v liepin spomine.

Dol čez sred muoje vaščine teče patok Javoršček, ki po tin velicin loči Vas, tuk je naša hiša, an Čezpatok, tuk stojijo Uancovi. Vas an Čezpatok sta ble v narmajši parglihi ku Buda in Pešt na Uogarskin: v Vasi smo vliekli na italijsko kulturo, medtem ki večina družin Čezpatočanju so ble povezane z matico v piesmih, molitvah, napuovedi, ki so bral na slovenskih bukvah.

Vsi judje v celi vasi smo viedli, de tan par Uancovih za svete noči molejo pred ognjiščan adno dugo piesan, ki mi smo štiel ku niek skrivnega an posebnega, zatuo ki nobedna druga družina nie poznala ki takega.

V možganih me se je paržgala adna lučica, ki me je kuazala: »Tista piesam-molitu, ku je na nobedan drug pozna, muore bit napisana, de ostane pričovanje naše pretekluosti.«

Z regiŝtratorjan lepuo naštimanin adno nedejo popudan san se predstavu pred Oneljo, ki je sedielat tan na kamanovih ŝtengah, ki pejejo gor na lindo an gu kambre. Gor po ŝtengah v starih ŝkatlah konŝerve so ardečel zdravi kaneloni an skuoze rante od linde so pa majali na dol tista sort, ki jin die-mo kaneloni bruŝjanovi al rampikanti po italijansko.

»Ah, si ti, Luciano, sedin, sedin tle na kaman, ki darži hladnuo. Popij an kap hladne uode, ki san jo natočila pod Curielo, notre san luožla adno žlico čitrata, de pofriŝči, tuole je narbuojŝ za ustabit žejo.«

Še ne dvie besiede antada san jo popraŝu: »Al ste čula, Onelja, tan po vas vsi pravejo, de vi poznate adno posebno molitu, ki jo moleta za Božič.«

Onelja se posmeje, postroje facu na glavi an me poprave: »Tista nie moli-tu, anpa se imenuje *Dvanajst resnic Ježuša Kriŝtuša*, ki se puoje za Svete tri noči, ki so: vilja božičova, vilja Novega lieta an vilja Svetih treh Kraju. Mi jo puojemo že vič ku stuo liet zatuo, ki vsak nono, pried ku iti na drug sviet, je pustiu za duŝni teŝtament, de ta navada na smie izginit od naše hiŝe.«

Ku de bi se najdla nieke drogjet, uon s telega sveta, stara Onelja začne an gre naprej do konca.

Marija vpraŝa Ježuša,
Ježuŝ praŝa Marijo,
Jube Device Marije,
Kaj je dan narbuojŝega.
Dan je Buog nebeŝki,
Vse živi an vse redi,
Ježuŝ govori, vesuoljen sviet gore darži.
Marija praŝa Ježuša,
Ježuŝ praŝa Marijo,

Jube Device Marije,
Kaj je dva narbuojšega.
Dva sta tega Mojžeša,
Sta nimar zraven z Ježušan,
Dan je Buog nebeški,
Vse živi an vse redi,
Ježuš govori, vesuoljen sviet gore darži.
Marija praša Ježuša,
Ježuš praša Marijo,
Jube Device Marije,
Kaj je tri narbuojšega.
Trije so patriarhi,
Vesuoljen sviet žegnuvajo,
Dva sta tega Moizeša,
Sta nimar zraven z Ježušan,
Dan je Buog nebeški,
Vse živi an vse redi,
Jezuš govori, vesuoljen sviet gore darži.

...

Kaj je štier narbuojšega.
Štieri so Vangelištovi,
Svete vangelne pišejo,
Trije so patriarhi,
Dva sta tega Mojžeša,
Dan je Buog nebeški...

...

Kaj je pet narbuojšega.
Pet so Ježušovih ran,
So mu jih Judi dali,
K' nieso Boga spoznali,

...

Kaj je šest narbuojšega,
Šest j' vietru tih uode,
Sam Buog je stvaru vino od nje
Na Kananovih ojcetah
Zauojo tih nosečih žen.

...

Kaj je sedan narbuojšega.
Sedan je milosti Božjih,
Par Bogu milost dihajo,
Na Božjo milost kličejo.

...

Kaj je osan narbuojšega.
Osan je daru Svetega Duha,

...

Kaj je devet narbuojšega.
Devet je koru angelcu,

...

Kaj je deset narbuojšega.
Deset je zapuoved Božjih,

...

Kaj je danajst narbuojšega.
Danajst je tavžint devic,

...

Kaj je dvanajst narbuojšega.
Dvanajst je jogru Ježušovih,
Danajst je tavžint devic,
Deset je zapuovedi Božjih,
Devet je koru angelcu,
Osan je daru Svetega Duha,
Sedan je milosti Božjih,
Par Bogu milost dihajo,

Na božjo milost kličejo,
Šest je vietru tih uode,
Sam Buog je stvaru vino od nje
Na Kananovih ojcetah
Zauojo tih nosečih žen,
Pet je Ježušovih ran,
So mu jih Judi dali,
Nieso Boga spoznali,
Štieri so Vangelištovi,
Svete vangelne pišejo,
Trije so Patriarhi,
Vesuoljen sviet žegnuvajo,
Dva sta tega Mojžeša,
Sta nimar zraven z Ježušan,
Dan je Buog nebeški,
Vse živi an vse redi,
Jezuš govori, vesuoljen sviet darži.

Pustiu san uon ponavljanje, ki gre za vsako številko narbuojšega, an sada an kratak komentar. V svoji monumentalni zbirki narodnih pesmi an molitvi, na strani 770 četrtega snopiča Karel Štrekelj nan razsvetljuje, de gre za Hagado; ta ebrejska besieda pomeni biblijsko napuoved (it.=racconto biblico), ki ima za sabo veliko literaturo. Stanislavo Prato je napisu o hagadi cele bukva "Le dodici parole della verità - Novellina-cantilena popolare considerata nelle varie relazioni italiane e straniere", Palermo 1892, 159 str. Pisali o hagadi so Slovenj Ilesič, A. N. Veselovskij, Rumen Petriceicu-Hasdeu, ruski Sumcov, poljski Sew. Udziela, Česki Zibrt, Nemški Štajerc Rossegerjev an drugi. Tuo pomeni, de hagada je piesam-molitu zlo arzšierjena, sa v Štrekeljovi zbirki je kar dvist parbližnih te ščigunski. V pregledu teksta naše hagade butnemo z glavo tu adne nerazumljive pripuovedi ali celuo napačne po Svetin Pisme an katoliški vieri.

Mislen na primier na osan daru Svetega Duha, ki v nauku so nas učil, de jih je sedan. Partardilo nan pride od pregleda citirane zbirke, ki prave, de »*sedan je sedan žalosti ljube Device Marije an šest je verčov uode, k Ježuš v vino spreobarnu je na Kananejskih ojcetah, je suojin jogran piti dau. Osan narbuojšega je Marijino veselje, da s svojin Sinom v nebo gre.*«

Danajst je tavžint devic, ki bi ble danajst kompanj svete Uršule; pobil so jih Huni blizu Kölna lieta 453 an zauojo napačnega napisanja na lapidi jih je ratalo danajst tavžint.

Kar pa je ostalo vprašanje prez odgovora an ki bi rad sparjeu od kajšnega podkovanega brauca, je številka »*dva sta tega Mojžeša, sta nimar zraven z Ježušan*«, ki je posebna v naši hagadi an ki v vsieh dvist te družih, ki san mu pregledat, je »*dvie so table Mojžeša*« prez družega. Zaki Onelja puoje »*dva sta tega Mojžeša*«? Kuo je, »*de sta nimar zraven z Ježušan*«?

Adan razumljivi odgovor ga je dau prof. Nino Specogna, odgovorni špie-tarske Glasbene matice.

Nino pravi, de v ikonografiji narodne pobožnosti Ježuš an Mojžeš sta nimar zraven. Besieda "tega" skriva nje pravi pomien, ki bi muoru bit »Table«.

Hvala temu, ki je prebrau do konca, an naj bo trošt, de bi mu Buog Ne-beški paržgau adno lučico v pameti, de bi dala odgovor skrivnosti Uanco-ve hagade.

KAR ZAZDRELEJE JESEN

GIOVANNI COREN

Sa, ki je zazdriela jesen, je zazdrielo an blaguo, ki se je usadilo an ki se je dielalo celuo lieto. Parve dielo se je začelo targat jabke an hruške; tiste so te parve reči, ki so pobral an so znesli gor na solar za jih shranit za zimo. Jabke so jih diel če po kantonah. Hruške, ki narvič so bli kori, so jih muorli rahlo potargat an rahlo jih znest gor na solar an gor so jih diel tu kozle od graha. Kupac od kozli je biu ku an pajon an tu kozle so diel tele kore, zak bogubar, če se kor takne dol na tla: če je ušafu no pako, je zagniu naglih, zatuo se ga je muorlo diet notarka, zložen dan par dnim ku butilje. At so se runal, so se zazdrejuval, anta potle okuole Božiča, kar so bli armeni, so jih parnesli dol v hišo, zaki so bli dobri za jih sniest.

Tud druge reči se je zlložo gor, se je zneslo gor na solar: grah, jabuke, liešinke, oriehe, koščice od jabuk an čiešpe te suhe.

Pa te veliko dielo je blu, kar se je lomilo sierak.

Sierak je zazdreu tu njivah an kar se je že vas posušu, panogle so že dol se obarnile, so se plengale dol po sierk, tekrat se je šluo ga lomit. Za iti lomit se je nimar poprašalo dva, tri može an kajšno ženo. Judje so se med sabo pomagal, parvo so šli adnemu, potle so šli pa te drugemu, so se vračal zornade.

Se je parpravlo uoz, se je imielo konja an gor je biu an ščelar.

Za ga lomit so čakal nimar, de bo liepa ura, de bo suhuo, de ga na ušafa ne daž ne nič, de se na bo mufielo, de na bo gnilo nič.

Se je lomilo tist cajt, ki je bluo lepua, ki je bluo vedruo an mrazove je bluo. So diel gor no staro jopo, za de nieso paršli vsi arztargani damu.

Tle v vasi je bluo puno konju an no malo kimet si muoru bit za imiet konja. Naša družina je imiela po dva konja, an drugi tle v vasi. Potle nam je ostu samuo adan. Tuole je bluo, kar sam biu ist otrok, an se zmislem, je bila na kobila, ki je bila čuotasta, ma za tele mikene diela okuole hiše je bila dobra, je bila pametna, je bila modra.

Kar se je šlo lomit, je bila marzla zornada, je bluo vedruo, suhuo, sierak je šumeu, kar je vietar pihu: tekrat je bluo glih narlieuš za ga pobrat. Antada se je vesieklo te parve dvie lehe tu sredu od njive, za de pasa uoz gor uon; se je hitro polomilo tisto leho, se je metalo panogle tu ščelar an se je sieklo tuole sieršče, ki se ga je kladlo če h kraju. Anta so začel z nin krajan an s te drugin tuole lomit. So miel kjukarje al pa cajne, notarka se je basalo tele panogle, se je lomilo nimar po dvie lehe kupe. Nie bluo puno ljudi, kar so bli tisti trije, štier, je bluo zadost. Tek je imeu konja po rokah, kar so ga klical, je hitro šu po cajno puno an je parnesu to prazno. Tuole tle je bluo njega dielo an le grede je šu go po njiv za tistim, ki so lomil. Grede je basu go na ščelar tud tiste mulone, ki so armeniel če po njiv.

Anta tuole se je parpejalo go pred hišo, se je parpejalo ču vas, ču borg, ča pred našo hišo ku pred vse tele hiše, ki so ble tu duoru, an atu se je dielo dol špondo od ščelarja anta se je začelo zbasuvat. Mulone se jih je zbralo an dielo s krajan, za de na poknejo, zaki so jih nuczal za opitat kotaca. Otroc smo skočnil gor na uoz an no malo z rokmi, no malo z nogmi smo potiskal tele panogle dol na tla. Se je gledalo parpejat uoz go pod strieho, nimar go pod lindo, nimar go pred prag od hiše, tuk je bluo pokrito. Anta tuole smo nosil dol na hišo; dol na hiš smo diel če h kraju mizo, smo nesli če uon vintulo, vse tele lahne reči smo diel proč, smo vse spraznil, smo pustil vetri-no, ki je bila tam v zidu an se jo nie moglo tikat, se je pustilo še kako drugo rieč. Smo nosil s kjukarmi če notarka.

Kar se je tuole tle parneslo damu, se je če notarka panogle metalo an se je tuole tasalo, smo nosil an spraznuval tele kjukarje an pletenice go par zi-

de. Tasa je ratala takuo vesoka, de kajšankrat je bila fin go pod šofit ve-soka. Pot se je pustilo za hodit naprej an nazaj, zak atu skuoze se je hodi-lo po vsien: se je hodilo, tuk se je kuhalo, ču izbo, go na šeglar, ču kliet, v kužino sporčo, tuk se je paračuvalo reči za praseta... an fuotar za konje an za žvine.

Kar je biu sierak spravjen gor doma, tekrat so ga pustil kak dan, de se okuha, de se pomeči no malo. Anta potada so se poguorile družine, so se muorli zluožt an no vičer, dvie, sekond ki dost blaga je bluo, se ga je očuzilo temu, ki ga je imeu pried spravljen. Anta vsi tisti od vasi, od borga, tistih osan, de-set družin, ki smo bli atu, smo se pomal an smo se vračal tele diela.

Anta se je začelo čužit. Se je začelo hodit zvičer, po vičerji, se nie šluo maj čez dan, zak čez dan so nimar dielal če po puoj al pa gor po host. Magar so diel gor an foran burji, za začet, za de pridejo blizu, no malo mošta; to parve vino se je pokuslo, ki je ugriznilo no malo, zak je bluo to parve. Se je začelo tuole čužit anta ist se zmislim, de otroke, tiste otročiče buj mikane, so nas metal gor na taso. Smo bli nimar gor zad, zak mi smo potiskal dol tele panogle. An kajšankrat so nas an skregal, zak smo potisnili masa dol za harbat kajšne tete; dobro, ki jo nie zakopalo ta pod panoglam, anta je začela uekat an nas kregat. Tele žene, ki so hodile čužit, so nosile ta od duoma, stoliče, so nosile kandrejco. Tista, ki je bila vajena, je paršla z nje jopco, z nje šialetam vunastim, zak je bluo že freško zvičer, tu naruoče je daržala tel mikan škanjut al pa tolo kandrejco an se je usedinla ta par tas an tuole čužila.

Za začet se je vzelo proč vse pera od panoglah, pa ne dol do panogle go-le, zak se je muorlo pustit tri al štier pera, zak je korlo potada kite runat, za skitat, kar se je očuzilo. Tiste mikane koce (škart panogli) al pa kajšno pa-noglo brez pera se je metalo tu an kupac, an tiste, ki se je mielo plest an kite narest, se jih je kladlo tu drug kupac. Je bluo nimar manj kocu ku pa-nogli za kitat, se je gledalo narest nimar vič panogli za kitat. Koce se je ščidulalo gor na solar sušit. Te druge se je dielo tu te drug pič, zak potada

tiste je ostalo tu tisti štanci atu, dokar se nie finilo čužit; kar se je venesluo uon vas palud, se je vse očedlo, so ostale samuo tiste panogle, ki so imiele palud za plest.

Alora tisto vičer, ki se je hodilo čužit, družina je paračala burje, je paračala no marc te novega vina, kajšno jabuko, kajšno riec takuo za začet dielo. Se je hodilo raduo tuole čužit, zavuoij ki tenkrat je bila okažjon, ki so pravli pravce. Je biu nimar kajšan al kajšna, ki so znal jih pravt, ki so znal stare pravce, ki so znal guorit, antada so ble pravce kajšankrat takuo duge, so jih daržal duge tkaj cajta, kar je korlo za očužit, de nie finila tisto vičer. Kar so čužil an so tele pravce pravli, kajšno vičer nie bluo zadost pravce za finit dielo.

Alora so začel pravt pa tiste pravce strašne, so pravli od strašilah an od britofah, od te martvih, ki so potukal an ki so se vračal. Seda ist morem zastopit, de kajšna žena, an če je imiela vojo iti damu, je počakala, de se fini dielo. Kar so šle damu, so šle na dvie, tri kupe za, de se bojo dajale ku-ražo. Grede se je an guorilo ka se je sadilo, kuo gre žvina, se je kvantina-lo, tek se je oženu, se je guorilo nimar, če kajšan se ima ženit, če je po skrivš hodu v vas, so molil... So pravli pravce vsake sorte, ki mene se mi huduo zdi, de se jih na zmislem.

Mi otroc smo tuole poslušal, smo gledal, de kuo se tuole čuže, an smo gledal, kakuo so jemal proč palud. Kar so vzel panoglo tu pest so vzel proč palud anta gaspodinja od hiše an kajšna šjora, ki je imiela potriebo, je paršla ne samuo s stoličam, ma an s cajno al s kjukarjam, zak grede ki je čužila, je vzela ne tri pera panogle, tiste buj lepe, tiste buj biele. Su jih kladle tu tisto cajno, zak jim je korlo pajone al prerunat al parluožt telega paluda. So čužile an rade so kladle če h kraju od sierka tega bielega, ne od te ardečega, zak palud je biu buj liep, buj bieu, an panogla je bila buj velika. Zak panogla ta biela je nimar buj velika ku panogla od tistega ardečega. One so kladle če h kraju tele pera an ta pred telih, ki so čužil, je ratuvala tasa velika od paluda an brade. Dvakrat, trikrat na nuoč parhišni jo je uon potisnu, zak tela štanca je bla dol za krajan, se nie ku ča na duor tuole po-

tisinlo. Drug dan se je vse tuole spravlo an se je neslo ču listnjak, zak tuo-le se je nucalo za stejo za žvino tan v hlieve.

Kar se je tuole tle spraznilo, dol na hiš so ostale samuo tiste panogle, ki so imiele palud za kitat. Za kite so paršli samuo moški, zak so bli oni, ki so znal runat kite. Tekrat je paršla samuo gaspodinja od hiše, ki jim je parne-sla kiek za pit. So bli sami. Se zmislem, de kar so teli tle kital, vsak je biu usednjen, je tuole tle začeu, je napravju telo kito. Anta je bluo lepua, otročič smo jim paračal panoglo tu pest, že s paludam gor partegnjenim, de jo mož nie ku spledu an de so manj zamujal za kitat. Kar nieso imiel ve-licih reči tu pamet, je bluo pru, de smo jim dajal tu pest, pa kajšankrat so nas zalovil spat, zak je bla ura za iti spat an zak nieso tiel, de bomo po-slušal, kar so guoril. Pota teokrat nieso guoril ne pravce, nieso imiel za mo-lit ne nič, so guoril od njih reči, al tek je imeu murozo, al tek je gledu mu-rozo, al tek je gledu no šjoro, an moške reči so se pravli.

So kital le tu hiš an tele kite, kar so ble narete, so jih vzel na dva tri, zak je bila duga po an metro, metro an pu an dva metra, so jo vzel an počas so jo diel čeriez an kajšankrat so se dražil: "Če se pretarga čez pu, jo boš muo-ru nazaj nardit." Pa so ble takuo tarduo spledene, de palud se je laščeü, takuo je biu partegnjen an spleden. An tele kite so jih kladli če h kraju, zak drug dan počas so zadiel adno... se zmislem, muoj stric je zadnu po adno an jo nesu gor na paju od solarja al pa gor na paju od hiše, tist ta za krajam, tuk so kambre, anta se je dielo čeriez čez gank tolo kito. Anta se je muorlo nest rahlo gor, de se na podere, an če je bila šigurna, se jo je muorlo diet rahlo čariez čez gank, de na bojo odletale panogle, zak je nimar odletiela kajšna, grede ki so jo kladi. Anta so ble takuo zložene, de so ble vse kom-panjane na duzim, nie de je bla adna duga an adna kratka. Je bluo vse le-puo zloženo an so diel sierak te bieu, potle pa gor na varh magar tist armen, je bluo lepua videt, kuo je bluo zloženo. At je finilo vse tole dielo.

Kar so se tele kite lepua sušile ta na ganke, so jih začel jemat dol za nest v malin, al za pulento al pa za žvino. Atu so dol vetargal panogle, ki so jih začel čužit; se je čužilo zvičer, po vičerji. Anta je ostala kita, kito jo nieso

vargli proč, so jo nugal ča pred pragam za očedit košpe. Ist se zmisljem, de kite, ki so ostajale od našega sierka, smo jih zapel ča na klanico, ču klo-bat, smo jih zapel dno par dni, de nie bilo sonce ču senuo an de grede je piholeu ajar. Ist se zmisljem, de je bluo lepua videt od deleča tele kite, an se zmisljem, de ne dvie, tri telih kit se je daržalo okuole hiše, zak so čedli nape z njim ankrat na lieto. So zavil tolo kito go na no varco, so diel an pez an so glodal gor an dol, za de vestarže saje uoz nape.

S cajtam kaj je ratalo? So zmanjkal teli judje, ki so znal kitat, an se je zamudilo nimar vič cajta za tuole plest, zak sa če se gre gledat, je no dielo dugo, je veliko dielo. Je ku na čeča, kar nardi kito, če ima duge lase, jo muore na-rest takuo, ki gre, za de ji bo durala ne dva tri dni, zak če ne se ji naglih arščese.

Kar so zmanjkal teli judje, se nie moglo zamujat cajt za tuole kitat, smo ni-mar paračuval sierak, kite smo jih runal gor na solarje, gor na fileštrine. Se je vzelo tel fileštrin, ki se ga je zapelo gor pod slieme od solarja an dol za krajam se je dielo no palco, de se na pošuknejo dol tele panogle, se je die-lo po tri panogle s paludam kupe vezane, se je zavilo ankrat ta za fileštrin, se je dielo pera če zdol anta se je partisinlo dol panoglo, alora pez od pa-nogle nie pustu, de se spuzne uon palud. An takuo se je šlo napri, buj težkuo je bluo, atu se je naredlo kito lepua vesoko. So ble kite duge an po dva, tri metre, smo imiel liesinca za jih finit dielat.

No kito so jo nimar diel, opledeno al pa tisto spledeno s fileštrinan, ta pred okno od solarja, ki gleda dol po vasi. Zak tel sierak nie maj duru do nove-ga, se ga je nimar ponucalo, ga nie bluo maj zadost za pulento an za žvi-no, zak družine so ble velike an kajšankrat se je jedlo pulento an dvakrat na dan tu kajšni družini.

Kajšni so kladli telo kito go pred okno an tisto so jo nimar to zadnjo potargal, an so jo perfin targal od znotra, ne od zuna, takuo de judje, ki so pasuval so pravli: "Daj, tale tista družina ima šele sierak, lan so ga imiel buogvie kil!" Pa v resnic so imiel samuo tiste štier panogle, ki so se kazale gor z okna.

ZGODBA O BESEDAH, ZGODBA O LJUDEH

LILIANA SPINOZZI-MONAI

V svojih že desetletnih romanjih po Nadiški dolini, namenjenih zbiranju dialektološkega gradiva za moje raziskave, sem pri informatorjih večkrat naletel na približno takale opažanja: "Naš jezek je vas pomešan: malo po slovenskin, malo po italjanskin, malo po laškin, malo po njemškin," s katerimi so skušali nekako postaviti roke naprej, se obraniti pred oceno njihovega govora, ki so jo podzvestno čutili kot neprijazno, nedobrohotno. Oceno, ki so jo slišali bogve kdaj in bogve od koga; morda jo je izrazil človek, ki je tudi sam postavljaj roke naprej iz razlogov, ki so bili lahko drugačni od tistih, ki sem jih sama zaznala; a vendarle formulacija, kakorkoli jo že razumemo, zveni dejansko kot predsodek.

Saj so nas učili, da morajo tudi jeziki, prav kakor ljudje, če naj bodo anagrafsko neoporečni, imeti svojo izkaznico z navedbo imena, opisom osnovnih značilnosti, predvsem pa z oznako očetovstva.

Kaj pravim? Zadnja zahteva je vsaj v naši državi že pred časom odpadla, morda ne toliko kot znak omike, kolikor iz skritega prepričanja, da bi kvečjemu moralo biti navedeno materinstvo.

Prav ta oznaka bi morala biti obvezna, če bi hoteli sestaviti "osebno izkaznico" kateregakoli jezika. Morali bi opustiti "očetovstvo", saj ima jezik lahko le matere: naravni zakon zahteva, da ima vsakdo od nas, odkar svet obstaja, svoj "materin jezik". Ta izraz proti vsaki logiki ne pomeni nasprotja svojega nasprotja, torej "očetovega jezika"; zadnja oznaka lahko pomeni le

jezik, ki ga govori oče, ne pa jezika - ki je res materin -, ki smo ga dobili od matere in ki je torej tudi *jezik otrok*, "naš" jezik.

Kot lahko opazimo, se nam že iz prvih razmišljanj o jeziku ta danost, ki je realna kot zrak, ki ga vdihujemo, izmakne iz standardnih pravil, ki urejajo naš vsakdan skozi globoko zakoreninjeno miselnost in prepričanja.

Še bolj se izmakne splošnemu občutku, ko skušamo sestaviti drugi del te njegove anagrafske izkaznice, ki zadeva posebno značilna znamenja.

Značilno znamenje (vsakršnega) jezika je namreč "mešanost", iz česar bi lahko nepoučeni razumel - žal -, da so jeziki po rojstvu "bastardi"; tega zaničevalnega izraza bi ne mogli uporabiti v izkaznici, saj se celo pri psih kvečjemu napiše, da so mešane pasme.

Proti vsakemu pričakovanju pa življenjsko pravilo - če tako rečemo - jezikov označuje prav mešanje. "Vsi jeziki so mešani" - je na začetku stoletja pisal znani poljski jezikoslovec Jan Baudouin de Courtenay, najpomembnejši raziskovalec narečnih govorov ob slovensko-italijanski meji. "Človek je večjezičen po svoji naravi", ugotavlja skoraj sto let pozneje Mario Wandruszka, zaslužni profesor Salzburške univerze in eden najvidnejših strokovnjakov za vprašanja večjezičnosti (M. Wandruszka, *L'uomo plurilingue*, "Aspetti metodologici e teorici nello studio del plurilinguismo nei territori dell'Alpe Adria", Atti del convegno Internazionale di Udine (12-14 ottobre 1989), Tricesimo 1990, str. 7-20). V nadaljevanju opaza, da so vsi jeziki, in evropski jeziki še posebej, izpostavljeni okužbi, ki globoko posega v njihov ustroj in spreminja njih fiziognomijo, zlivanju, zaradi katerega se med seboj vse bolj približujejo, izgubljajo ostrino tujega in dobivajo vse bolj poteze domačnosti. Komu bi se danes zdeli tuji izrazi kot *kompjuter*, *sponsor*, *šport*? Ali razne predpone iz grščine kot *mikro-*, *tele-*, *hidro-*?

Wandruszka pa hkrati opaza, da se v tem nezadržnem vseevropskem ozmotskem procesu pojavljajo tudi velikanske površnosti, ki vodijo do takoi-menovanih "lažnih prijateljev"; angleškemu *genial* lahko tako prisodimo pomen italijanskega "geniale" namesto "gioviale", nemški *der Statist*, ki pomeni odrskega statista, lahko postane "državnik". In sklene: "Naši jeziki

niso taki logično-matematični sistemi, kot so si jih zamislili nekateri evropski in ameriški semantiki," ter tako podčrta misel, da so jezikovna dejstva in življenje jezikov podvržena zakonitostim, ki so mnogo trdnjše kot naša šibka naziranja o njih.

Ko nato omenja začetnike raziskovanja večjezičnosti, se Wandruszka zavzame pri Hugu Schuchardtu, ki ga poznamo predvsem po znamenitem delu *Slawo-deutsches und Slawo-italienisches* iz leta 1885, kjer obravnava, kot že sam naslov pove, prehajanje vzajemnih jezikovnih izposojenk v okviru treh jezikovnih arealov (slovanskega, nemškega in italijanskega), kar navadno označujemo z izrazi slavizmi, romanizmi in germanizmi.

V tem svojem delu, ki je monumentalno ne toliko po obsegu, kolikor po bogastvu in raznolikosti primerov, ki jih jezikoslovec navaja v podporo svojim stališčem, se Schuchardt omeji na tržaško in goriško okolje (poleg ožjega avstrijskega), ne upošteva pa območje slovansko-romanskega jezikovnega stika tostran takratne politične meje ob reki Idriji. Zato v njegovem delu ne najdemo gradiva iz Benečije in Režije kakor tudi ne furlanskega gradiva z videnskega območja.

To vrzel pa je že nekaj časa prej zapolnil s svojimi raziskavami Baudouin de Courtenay, ki je po Schuchardu zanemarjeno območje, to je pas slovensko-furlanskega stika na Videnskem, obiskoval tudi po letu 1885, torej po objavi dela *Slawo-deutsches und Slawo-italienisches*.

Baudouin je, kot je splošno znano, zapisal res izredno število narečnih besedil na območju od Brd do Režije že leta 1873 in rezultate delno objavil med leti 1875, ko je izšla njegova študija o rezijanski fonetiki (*Opyt fonetiki rezijanskih govorov*), in 1913, ko je izdal rezijansko Kristjanske učilo (*Christjanske uzhilo - Rez'janskij pamjatnik*).

Ko je znanstvenim krogom ponudil za raziskave dragoceno gradivo, se Baudouin ni omejil na preprost zapis podatkov, temveč je gradivo opremil z opombami in razmišljanji o vplivih enega jezikovnega sistema na drugega tako pri posameznih izrazih kot pri celotni zgradbi, pri čemer je stopnja prodornosti seveda različna.

Ker na tem mestu ne moremo obravnave preveč razširiti in poglobiti, se bom omejila vsaj na dve od načel, ki jih raziskovalec postavlja na osnovi svojih empiričnih opažanj:

1) pojavi posnemanja (saj gre konec koncev prav za to) niso enosmerni in ne upoštevajo splošnih parametrov, po katerih bi na primer družbeno trdnejši in prestižnejši jezik moral vplivati na "šibkejšega"; jezikovna interakcija sledi drugim kriterijem, kot so npr. večja ali manjša kompleksnost jezikovnih struktur, zaradi česar pri isti funkciji prevlada jezik, ki je enostavnejši (in torej tudi "razvidnejši" in "izrazitejši"), nad bolj kompleksnim (in torej manj razvidnim in/ali izrazitim) jezikom;

2) če je jezik najizvrstnejše sredstvo vsake človeške združbe in njen kulturni produkt, je naloga jezikoslovca (ki je hkrati psiholog, sociolog, zgodovinar in antropolog), da odkriva ta osnovni vidik in tako rekonstruira in razlaga materialno in duhovno zgodovino posameznih skupnosti govorcev in njihovih prepletanj v prostoru in času.

Tako povedani se načeli zdita nepomembni. Toda prav na teh načelih sloni velikanska znanstvena - jezikoslovno-filozofska - produkcija našega stoletja.

Na tem mestu bi zdaj morali nekako dokazati veljavnost obeh navedenih načel. Glede prvega lahko rečemo, da je na primer tersko narečje povzelo po furlanščini klitično povzemanje osebka (ter. *ja ji san* = frl. *jo o soi*), obenem pa "odstopilo" furlanščini nekatere deiktčne (kazalne) obrazce, kot npr. frl. *ta/te l'aghe cjalde, tun lamp*, ki se navezujejo na beneške lokative s prislovno obliko *ta* (npr. *tu [ta u] hiši moje sestrè, tu [ta u] tisti hiši*); opazimo pa lahko, da se slovenska oblika *tun [ta u an] žlah* povsem prekriva s furlansko *tun [ta u un] bòt*.

Pri ilustraciji druge točke se bom odločila za primer, ki je po mojem mnenju zelo preprost, obenem pa pomenljiv za Baudouinovo sporočilo, ki sledi mislecem Grimmovega kova in povezuje slovničarsko strogost z zbiranjem ljudskih besedil, torej tudi 'svobodnih' besed, ki jih uradna besedišča iz-

ločujejo v imenu narobe razumljenega jezikovnega purizma.

Kot bomo videli, predstavlja izraz, ki ga nameravamo analizirati, sintezo slike, ki jo je v svojem času podal Schuchardt, saj zadeva slovansko-romansko-germanski jezikovni stik.

Gre za besedo, ki je bila v furlanščini zabeležena kot *azimpon* in ki jo najdemo v članku Vincenza Oriolesa *Su un filone poco noto di tedeschismi in friulano*, objavljenem v zborniku *Scritti linguistici in onore di Giovan Battista Pellegrini* (Padova 1983, str. 293-303).

V članku so obravnavane nekatere besedne izposojenke iz nemščine, ki so jih v furlanščino prinesli sezonski izseljenci in sestavljajo torej jasno definirano terminološko jedro, v času Oriolesove študije le delno zabeleženo v krajevnih besednjakih.

Izraz *azimpon* se v furlanščini povezuje s pomenom "izseljenstvo" in se v tej obliki pojavlja v nadiškem narečju, medtem ko je v Baudouinovih starejših rezijanskih zapisih izpričan v obliki *ajzempón* in ohranja izvorni pomen nemškega *Eisenbahn* "železnica" (prim. besedilo št. 59 na str. 20 zbirke *Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie. I. Resianische Texte, gesammelt in den Jj. 1872, 1873 und 1877, geordnet und übersetzt von J. B. de C. / Materialy dlja južnoslovjanskoj dialektologii i etnografii. I. Rezijanske teksty sobral v 1872, 1873 i 1877 gg., uporjadočil i perevel I. A. B.-de-K.*).

Dejstvo, da najdemo furlanski izraz na sosednjem slovenskem območju - ki v svoji zgodovini deli usodo šibkejših slojev romanskega prebivalstva in torej tudi izseljevanje v zadnjem stoletju -, seveda premakne naše gledišče na drugi jezikovni breg ter sili k primerjanju variant, zabeleženih na obeh območjih, in k primerjanju z domnevnim nemškim vzorcem, da pravilno ugotovimo geografski in zgodovinski potek in tako odkrijemo, če so oblike povzete naravnost iz nemščine ali so morda sledile bolj zapleteni poti. Neposredno, samostojno prevzemanje izraza pri Slovencih in Furlanih namreč nikakor ni samoumevno, saj so Slovenci "enosmerno" dvojezični in se pogosto tudi iz potrebe zatekajo k furlanščini kot viru obogatitve besedne-

ga zaklada. Tako je na primer res gotovo, da furlanski *azimpon*, rezijanski *ajzempón* in nadiški *gaizinpon* v končni analizi izhajajo iz nemškega *Eisenbahn* "železnica", ne moremo pa izključevati, da bi ob podrobnejšem pretrahu odkrili medjezikovne povezave, ki odstopajo od predvidljivih smeri, nemško-furlanske in nemško-slovenske.

Preden preidemo k primerjavi, bo prav, da podrobneje predstavimo slovenska izraza. Razpravljanje bo sledilo kriterijem raziskovanja interferenc ob predpostavki, da je mogoče le z rigoroznim postopkom zagotoviti kolikor mogoče pravilno rekonstrukcijo dejstev.

Kot sem prej omenila, je rezijanski izraz *ajzempón* zabeležil v Bili Jan Baudouin de Courtenay avgusta 1873, med svojim prvim potovanjem med južnimi Slovani. V objavi iz leta 1895 se navaja kot nemška izposojenka, ki se je informator zaveda in jo sam dobesedno prevaja s "ta žilízna césta".

Istega leta 1895 je izpričan tudi nadiški izraz *gaizinpon* v zapisu furlanskega geografa Francesca Musonija (*Sulle condizioni economiche, sociali e politiche degli slavi in Italia*, v zborniku "Atti del II Congresso Geografico Italiano, Roma, 22-27 settembre 1895", Roma, str. 1-16). Ko opisuje potek izseljevanja med Slovenci, ki živijo v Furlaniji, pripominja, da se je "smer izseljevanja spremenila, ko so se v Avstro-Ogrski začela velika železniška dela in so postale plače zelo ugodne, tako da se za izseljence ni več govorilo, da gredo, kot v preteklosti, "na Ogario", ampak se je reklo, da gredo na železnico, na *gaizinpon* (zur Eisenbahn) (Musoni str. 6).

Da *gaizinpon* pomeni "izseljevanje" in da torej semantično ustreza furlanskemu *azimpon*, jasno priča Musoni, podatek pa potrjuje tudi nedavno preverjanje na terenu (informator dr. Giorgio Banchig iz Landarja, občina Podbonesec). Na terenu smo hoteli preveriti tudi pomen rezijanskega *ajzempón*, saj bi pomen, ki ga točno navaja Baudouinov informator, lahko odražal le njegovo poznavanje nemščine, ne pa rabe, ki jo je nemška izposojenka dobila na krajevni ravni. Tudi v tem primeru se je tedanja razlaga izkazala kot povsem veljavna za rezijanščino (kjer izraz pomeni prav "železnico"), iz česar vidimo, da situacija ni primerljiva z ostalima dvema

(furlansko in nadiško). To nam dovoljuje, da zakoličimo vsaj dve ugotovitvi: da je rezijanščina posegla naravnost k nemščini in da je to storila avtonomno.

Preidimo zdaj k presoji zunanje oblike treh izposojenk, furlanske in obeh slovenskih.

Splošna prisotnost nezvenečega zapornika *-p-* namesto zvenečega *-b-*, kakor tudi otemnitev *-a-* v zadnjem zlogu *-pon* kažejo na skupni izvor iz kakega gornjenemškega, predvsem bavarskega govora. Furlanska varianta z začetkom *a-* namesto *aj-* se še točneje opredeljuje po izvoru iz jugozahodne bavarščine (H. Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Berlin 1963, str. 15). Preden nadaljujemo z analizo, pa moramo interpretirati Musonijev zapis, ki bi nas sicer popeljal stran od glavne poti. *Gaizinpon* bi morali fonetično zapisati kot (*ȝajzimpon*, s protetičnim zvenečim velarnim pripornikom, ki je značilen za tersko narečje (P. Merku, *Tersko narečje*, v zborniku "Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji"/ Zbirka Nediža 2, Špeter Slovenov - Trst, 1978, str. 52), a ni neznan v nadiškem. Tudi *-i-*, ki ustreza *-e-* v rezijanski varianti in ga najdemo prav tako v furlanski besedi, v nadiškem narečju ni nepričakovan, saj to narečje zamenjuje ozki *e* z oslavljenim *i* v nenaglašenem položaju (F. Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika. VII. Dialekti*, Ljubljana 1935, str. 56). Dejstvo, da je ista oslabitev vokala običajna tudi v furlanščini, predvsem pred nazali (G. Marchetti, *Lineamenti di grammatica friulana*, Udine 1977, str. 86 in nasl.), nas navaja, da pri analizi medjezikovnih stikov obravnavamo soupadanje furlanščine in nadiškega narečja pri tem segmentu kot nerelevantno oziroma, kot bomo videli pozneje, le sekundarno relevantno. Če povzamemo fonetične značilnosti vseh treh različnih rezultatov, se nam poleg dejstva, da sta slovenski varianti splošno bavarskega izvora, medtem ko je furlanska po izvoru določnejša, pokaže tudi, da je vsaka od variant šla skozi samostojen proces integracije, ki je v rezijanščini ničen, ker se nemški vzorec brez problemov vključuje v njen fonetično-fonološki sistem (Ramovš, nav. d. str. 35). Če to povežemo s semantično ustreznostjo

z nemškim *Eisenbahn*, se nam rezijanski izraz pokaže kot zvesto reproducirana izposojenka za razliko od ostalih dveh, ki bi ju lahko zaradi enakega odstopanja od pomena "železnica" lahko imeli za med seboj odvisna. Oblikovna razlika v prvem zlogu, ki kaže na dve različni območji bavarščine in torej na dva ločena jezikovna stika, se zabriše v skupnem pomenu "izseljenstva", in prej omenjeni položaj dvojezičnosti bi kazal na to, da je nadiščina po furlanskem vzorcu razširila semantiko izraza. To bi lahko potrjeval tudi nadiški prehod *-e->-i-*, ki je v tem sistemu prej izjema kot pravilo v nasprotju s tem, kar se dogaja v furlanščini. Fonetična anomalija bi torej lahko potrjevala domnevo tudi semantičnega vpliva.

Kaj smo skušali dokazati z našim vijuganjem med vokali in konzonanti treh jezikovnih sistemov, ki so preko svojih govorcev prišli v stik?

Prvi odgovor potrjuje, kar je bilo že večkrat poudarjeno za rezijanščino, torej njeno relativno izoliranost glede na ostale slovenske govore in tudi glede na furlanščino.

Drugič pa opazimo, da lahko tudi zelo konkreten izraz, kot je *železnica*, v določenih okoliščinah pridobi nov pomen, ki je v našem primeru abstraknejši, in tako omogoča tiste pojave napačnega razumevanja, o katerih govorci Wandruszka: kdor izhaja iz območja, ki ni furlansko ali beneško, bi ob izrazu *azimpon/aizimpon* pomislil na "železnico", ne pa na "izseljevanje".

Tretjič pa lahko sklepamo, da je, čeprav so Furlani in nadiški Slovenci nemško besedo dobili iz dveh različnih območij Bavarske, kjer je seveda lahko pomenila le železnico, furlanščina s svojim semantičnim premikom proti pomenu "izseljenstvo" takorekoč spodbudila domišljijo Slovencev, da so posneli nov pomen.

Postavlja se nam vprašanje: gre za pasivno posnemanje ali za aktiven, čeprav (kot vsa jezikovna dejstva) podzavesten odgovor na potrebo po izražanju občutkov, ki jih je železnica vzbujala prej pri Furlanih kot pri Slovencih, morda preprosto zato, ker so Furlani prej okusili izkušnjo izseljevanja in z njo obtežili ključno besedo tega novega pojava in jo dali kot tako na razpolago vsem, ki bi lahko delili ta njen novi pomen.

V končni analizi pa ostaja ne glede na oblikovne in semantične razlike med obravnavanimi variantami zunaj vsakega dvoma dejstvo: železnica je kot hči napredka, ki naj bi prinesel blagostanje, imenovana s svojim pravim imenom ali s premikom proti tistemu, kar je dejansko pomenila za ta konec Italije, združevala vse izseljence v eksistenčni položaj, ki je bil močnejši kot jezikovne pregrade.

REZIJANSKA LEGENDARNA PRAVCA O HUDOBNEM MLINARJU

JANEZ DOLENC, ANA ZUZZI

V uvodu k objavi rezijanske pravce o zlati ribici v Trinkovem koledarju za leto 1996 je pojasnilo, kako so rezijanska ljudska izročila prešla na Tolminsko. Prinesla jih je Marija Clemente iz Osojan v Žabče pri Tolminu, kjer jih je pripovedovala svoji vnukinji Ani, da je pozabljala na lakoto, saj ji ni mogla ponuditi drugega za kosilo kot nezabeljeno polento. Tako je Ani, učenki drugega razreda tolminske osnovne šole, leta 1905 povedala pravco o hudobnem mlinarju. Ana si jo je dobro zapomnila in v poznih letih zapisala v knjižnem jeziku, saj rezijanščine ni dobro znala. Ta slikovita, nekoliko legendarna pravljica je značilna tudi po tem, da potrjuje ljudski rek, da hudič ni tako grd, kot ga malajo.

Enkrat v starih časih je živel ubog človek, ki je imel bolno ženo in kopico otrok. Bili so siromašni, imeli so nekaj zemlje, par koz in ovac. Pri hiši je bil mali vrt, na njem je rasla jablana, ki je vsako leto obrodila mnogo sadja. To sadje je bilo edini priboljšek družini.

Neko noč je gospodar sanjal o tej jablani. V snu se mu je prikazala neka žena in mu dejala, da je pod koreninami tega drevesa zakopan zaboj denarja iz časov velikih vojn. Ko se mož zjutraj zbudi, pove ženi, kaj se mu je sanjalo. Žena se prestraši in mu odsvetuje, da bi drevo posekal. »To se kmalu pozabi,« se tolaži žena in upa, da se ji bo zdravje kmalu izboljšalo, vendar je šlo le počasi na bolje.

Nekega dne, ko so šli žena in otroci iz hiše, se gospodarju spet zbudi želja, da bi posekal jablano. Gre po sekiro in jo poseka. Res najde pod koreninami zaboj z zlatniki, kakor mu je bila povedala ona žena v sanjah. Ves vesel odhiti družini naproti, rekoč, naj mu ne zamerijo, ker je posekal jablano. Žena in otroci začno jokati; potolaži jih šele z novico, da je pod koreninami drevesa našel zaklad.

Vsi gredo potolaženi domov in se veselijo, da sedaj niso več ubogi. Pогоvarjajo se, kako bi ugotovili, koliko je teh zlatnikov. Gospodar pravi, naj gre hči v sosednji mlin in prosi mlinarja, da bi jim posodil merico za žito. To je okrogla lesena posoda, ki so jo rabili mlinarji.

Ko pride deklica v mlin, jo mlinar sprašuje, le kaj bodo merili ti reveži. Ona mu po otročje pove, zakaj je oče posekal edino jablano, ki so jo imeli. Mlinar molči in ji posodi merico. Deklica jo nese domov in gospodar meri zlatnike. Nameri jih polnih sedem meric.

Hčerka odnese merico nazaj v mlin ter jo izroči mlinarju. Mlinar začne obračati posodico in zagleda na dnu dva cekina. Deklici pravi:

»A tako, zvijačni ste in cekine imate in se delate siromake!«

Deklico sprašuje še naprej in ji zagrozi, češ da so ti cekini od vraga in da bo prišel ponje še nocoj k njim na dom. Pove naj očetu, da so ti cekini vragovi, čeprav so bili zakopani na njihovem vrtu.

Ko pride hčerka vsa objokana domov, pove očetu, kaj je dejal mlinar. Vsi se prestrašijo ob tej novici, žena pa začne tarnati: »I, saj sem vedela, da ne bo sreče, ker se je pokazala prevelika!«

V žalosti in strahu čakajo večera. Gospodar pripravlja zabojček s cekini, otroci skrivaj jočejo. Gospodar njim in tudi ženi svetuje, naj se skrijejo na skedenj, da se ob prihodu vraga ne bodo preveč prestrašili. Žena in otroci res odidejo na skedenj.

Gospodar potrht hodi po hiši in čaka. Vse je tiho, luč gori.

Čas teče počasi. Mož se naveliča hoditi in se usede - kar ga zmoti trkanje na vrata. S strahom gre k vratom in jih odpre. Na pragu zagleda mladeniča, ki ga prosi za prenočišče. Mož se začudi, da ta mladenič ravno pri njih pro-

si "ob noč". Seveda mu to dovoli in mu potoži, kaj ga nocoj čaka. Mladenič ga potolaži, naj se ne boji vraga in da bo on sam namesto njega govoril z njim. Gospodar je zadovoljen, vraga pa dolgo ni bilo.

Kar naenkrat se zasliši rjojenje in rožljanje verig; mož se boji, mladenič ga miri. Vrag prilomasti v hišo, tolče z verigo in gorjačo ob tla ter zahteva cekine. Mladenič ga vpraša:

»Kdo pa si ti?«

»Jaz sem hudič, denar tega človeka je moj, je hudičev!« tuli vrag, mladenič pa ga znova vpraša:

»Le povej, kdo si ti?«

Vrag pa še kar naprej tuli isto.

Tedaj se mladenič odkrije, pokaže rožičke vrh glave ter pravi:

»Hudič sem jaz in ti si hudobni mlinar, ki si se hotel polastiti denarja tega poštenega reveža. Gospodar, odprite okno!«

Gospodar to hitro stori, mladenič pa pograbi mlinarja, mu raztrga našemljeni kožuh, pobere verige in vse skupaj vrže skozi okno naravnost v vodo.

Gospodar se zahvaljuje mladeniču za vso pomoč.

»Zdravi bodite in živite pošteno kot doslej,« pravi ta in odide.

Žena se z otroki vrne s skednja vsa vesela in odslej so živeli dobro in srečno.

TUDI V UČJI ZVENI REZIJANSKA BESEDA

ROBERTO DAPIT

Učja je zaselek, ki ne leži v Rezijanski dolini, ampak v vzporedni dolini Rezije; vendar potok Učja teče v smeri proti vzhodu in priteka v Sočo. Kraj naj bi nastal prvotno kot planšarsko področje Osojske vasi in kasneje postal zaselek, katerega struktura sama kaže na to: Učja ima zelo majhno jedro, Bork, in veliko število manjših skupin hiš oz. planin. Vsak Učjar se zaveda, da ima svoje korenine v Osojski vasi, in kadar hodijo tja, uporabljajo izraz "grémö damúw", kar spominja na obdobje, ko so se v starih časih vračali iz planin v vas. Izraz "ti z Rezija" pomeni druge Rezijane, iz Rezijanske doline. Jezik v Učji (tako kot na Koritu) zgodovinsko spada v skupino osojskega govora, ampak glede na posebnosti, ki jih predstavlja, ima učjarski govor drugačen fonološki sistem. Razlike znotraj rezijanskega sveta zelo poudarjajo Rezijani sami, ki želijo ohraniti svojo individualnost, tudi kadar se zavedajo, da so veje ene same "hrasti". Učjarji so poimenovali svoje oddaljene sorodnike v Osojski vasi "Sajünavi", ti pa dali Učjarjem vzdevek "Gálbrji". Učja je skozi čas vsekakor ohranjala stike "s timi dumáčimi" zaradi osebnih, sorodstvenih odnosov in administrativnih razlogov. Učjarji na primer radi pripovedujejo, da kadar so nosili "na kårst" otroka v Rezijo, so ga dali v "korbu" (nahrbtni koš); "ta maji" je bil zavit v deki in ogrevala ga je pogreta opeka. Glede na to, da je Osojska vas oddaljena skoraj dvajset kilometrov, so Učjarji gravitirali tudi na Obsoško področje, kar je tudi logično ne samo zaradi tega, ker voda teče v to smer in so jim kraji kot Ža-

ga, Srpenica in Bovec bližji, ampak tudi zato, ker imajo soroden jezik in podobno kulturo. V te in druge sosednje kraje so revne družine hodile "pékjati", to se pravi prositi vbogajme, in po pričevanjih naj bi "ti Buški" zelo radi dajali moko ali hlebce, ki so jih pekli "za Sasvaté", za Vse svete. Mož iz Učje se je enkrat tako izrazil: »Mi somô sa rédile ziz to búško múko.« Dejstvo je, da so imeli Učjarji tudi zaradi geografskega položaja več stikov z ostalim sosednjim slovenskim prebivalstvom (tudi s Terskimi Slovenci) kot pa drugi Rezijani.

Z vzhoda se prikazujejo seveda tudi prvi sončni žarki, iznad Bužice, ki je za Učjarje hrib, je pa tudi planina na desni strani doline Učja, v Sloveniji. Lirično opeva podobo zore pesem, ki jo je recitirala Felicita Siega Širôkacawa v Učji 28.6.1998:

Sa klari nu s Cócuw Plaz
gre álba së čiz Búžicu
nu lípa má na ščalê spi
ta-put to plênu na damúw.
Na damúw lipa môj dum
nikôj ta dôma hócawâ
koj nína lipa nimawâ
ke sawâ wsa ga zübilâ.

V tej pesmi, ki je mogoče najbolj znana v Učji, berem v verzu "gre álba së čiz Búžicu" krasno prispodobno, ki naj bi nekaj povedala o odnosu ljudi s kraji, ki so najbližji na strani, kjer sonce vzhaja. Tako doživljanje je bilo še posebej močno pri ljudeh med Učjo in Žago. Meja, ki je bila postavljena kot ostra mejna črta po 2. svetovni vojni, seveda ni upoštevala odnosa ljudi do krajine. Učjarji in Žagarji so bili tesno povezani zaradi pašništva, pa tudi zaradi prijateljskih in družinskih odnosov. Ko so takoj po drugi svetovni vojni zaprli mejni prehod Učja, je dobilo tedanje lokalno gospodarstvo prvi hud udarec, Učjarji so namreč bili, in so še danes, lastniki planin in

gozdov onstran meje "tu-w Búšken". Kljub temu, da so čez nekaj let dobili posebno dovoljenje, so lahko le s težavo opravljali svoje dejavnosti v planini v tuji državi in vozili domov seno in drva. Če bi mejni prehod danes zaprli, bi med drugim dokončno prekinili tudi vse te naravne zveze, ki gotovo niso bile vzpostavljene včeraj.

Kljub temu, da živi v Učji skupaj s cariniki mogoče dvajset ljudi (podatek iz leta 1951 je 404 enot), sem lahko zbral, in še vedno zbiram na terenu, zelo dragoceno gradivo, predvsem iz duhovne kulture. Delno sem ljudsko izročilo dokumentiral v kraju samem, delno pa v krajih, kjer živijo danes Učjarji, kot so na primer Čenta/Tarcento, Magnano, Artegna, Cassacco. Tja se peljem, kadar želim kaj izvedeti o življenju v Učji. Vas je danes obiskana po navadi dvakrat na leto: za praznik sv. Antona 13. junija, "w ségru Svétagâ Santantúnihá", in 1. novembra, "za Sasvaté". Takrat se domačini vračajo, vendar pa že zelo zgodaj popoldne zapuščajo svoje hiše (če jih še imajo), kot da bi se bali mraka in bi lahko samo svetloba odstrla veliko žalost zapuščenega izvirnega kraja. Življenjske razmere so bile v Učji izredno zahtevne, ampak čar narave je edinstven: med osamljenostjo tega sveta in bogastvom vod, travnikov, gozdov in vrhov človek doživlja prvobitno izkušnjo v kraju, kjer je bil odnos do narave velik izziv. Učjarji, ki veljajo med Rezijani za najmočnejše, se niso vdali zato, ker ne bi mogli premagati prehud izziv narave, ampak so se prepustili usodi, ki je žal skupna vsemu našemu alpskemu obrobnemu področju.

Čeprav se zavedam, da bo kraj kmalu pogrešal človekovo prisotnost, želim ob tej priložnosti obrniti nanj pozornost. Učja je na žalost popolnoma pozabljena, vendar je po mojem mnenju varuh najstarejšega rezijanskega izročila in predstavlja nezanemarljiv element za zgodovino rezijanske kulture ter ključ za mnoga vprašanja, ki se nam nenehno postavljajo.

Za poskus objavljam tukaj par primerov rezijanskih besedil iz Učje, ki smo jih lahko zelo redko kje brali ali slišali. Improvizacijska pesem je v Reziji zelo pogosto prispodoba različnih dogodkov in tudi komunikacijsko sredstvo za posredovanje določenih sporočil, ki ne smejo biti kar odkrito po-

vedana v javnosti. Treba jih je povedati na tak način, da bodo vpletene osebe razumele, o čem v pesmi gre. V Učji sem naletel na več takih primerov oz. pesmi, ki jih je prepevala Maria Clemente Drikacawa. Prva pesem je nastala, ko so ukradli sosedi Maliji kanto barve, in poje o tem, da "bomo iskali barvo in pobarvali rože, da bodo zmeraj vesele" (peto 18.9.1993 v Učji):

1. Da lípa má ma Máliã,
 Da lípa má ma Máliã,
 La la jo le le le,
 Da lípa má ma Máliã,
2. Ćémö jti jískat ta kulör...
3. Nu ćémö bwárbat róžica...
4. Da ni bóö rüdi vësala...
 Juhuhuj!

Tudi naslednjo pesem je Maria spesnila nekaj let nazaj, v njej pesnica s pomočjo samih prispodob predstavlja tedanjo situacijo, ko je bilo rečeno, da bi lahko Učja spadala k območju občine Bardo/Lusevera (recitirano 28.6.1998 v Učji):

To gre škür nu to će lèt,
gre tóčã dö po Stårmance:
öjmë ti učjárskih kukuši!

Objavljam še eno Marijino pesem, ki opisuje naravo, ki je priljubljena tema v celem rezijanskem prostoru (recitirano 28.6.1998 v Učji):

Pitá mi dölu nu gorë,
ke mlákica wzidíwaö
nu róžica napīwaö,

da ni ba bila nápita
fès tej ti dúwčiči wodá.

Želim na koncu predstaviti tudi primer pripovedništva iz Učje. Lepa legendarna pripoved govori o sv. Antonu, ki z zvijačami premaga hudiča: ubogi mož ne ve, kako bi prehranil svojo številno družino, in napoti se brez cilja po svetu. Sreča lepo oblečenega gospoda (hudiča), ki bi mu bil pripravljen pomagati, če bi mu čez leto in dan znal povedati sedem besed. Po takem dogovoru ubogi mož dobi sedem prascev in lahko s tem preživi celo leto. Čez leto dni sta mož in žena obsedena od vprašanj, ki jima jih bo gospod postavil in o katerih nimata pojma. Zvečer potrka na vrata možki (sv. Anton), ki ju prosi za hrano in prenočišče. Sv. Anton potem odgovori na vsa vprašanja, ki jih gospod postavi. Družina je rešena. Pripovedovala jo je Elda Di Lenardo Mocesina iz Učje 7.12.1997 v Osoppu, kjer že dolgo stanuje.

To ziz prásce

Alòre bi' da muš, è mèw žanò anu kárjè otrúk nu bi' bòh bòh bòh anu è mèw jtèt, è šòw po ni póti, ni vèduw nánca un nè, da kan an ma jtèt za murèt pujtè' pu nu máju špéza álibö za wudinjájt kèj.

Šòw po jsěj póte, biw dišperân, è srítow nága lípaga múžž, lèpu gánaga, viš, è šòw anu ökuw jsi muš. Alòra jsi šjör è rèkuw da:

“Zaköj öčěš?”

È rèkuw da: “Mân otroká ta-par hiše anu žaná nu nīman nīna rěče za da' èst!”

“E,” - è rèkuw - “ma ci to è za jtö” - è rèkuw - “nu nīso *problemi*” - è rèkuw da - “ci ti će” - è rèkuw da - “cu ti đā pomágât!”

Jsi jzdě è rèkuw da: “Magáre, ba bi mi pomáguw!”

È rèkuw da: “Đā có ti dāt sēdān práscuw nu ko to bo gorē na nās no lētu, ti mās mi vėdē' racèt sēdan basít.”

“Ah,” - ë rëkuw - “*pobèn*,” - ë rëkuw da - “ću ti dobrö racèt za sèdan basit, ko bè t’ë jtò!”

Alòra ë mu dòw jse prásca, paršòw gorë hìše, gorë w hìši su bìli kontènt. Wrédiw prásca nu kèj pröduw nu kèj bo biw sníduw nu *via avanti*. Però ko ë pöčalu bèt lètu, muš pöču w sta’ dölü. Ë rëkuw da:

“Sa zvičináwa lètu, ko za na basída da mán mu racèt dëdu, ku an prídë?” Anu pöču w sta’ dölü. Žanà ë tëla vëdë’, da ko an mã: nì tëw ji racèt. *Finché alla fine* ë ji rëkuw. Ë rëkuw da:

“Čüj, t’ë jtáku nu jtáku,” - ë rëkuw da - “ďá, jtadëj ka si bi’ šòw dö po jsěj póte, da ďá si srítow jsaga šjörja, ka da mi daw ta sèdan práscuw, ma” - ë rëkuw da - “gorë na no lètu nu dan din mán mu vëdë’ racèt sèdan basíd.” *Va bene*, pa žanà ë pöčala sta’ dölü:

“Da ko za na basída to ma bèt?”

Eh, niente, ko t’ë bìlu gorë na no lètu nu nu dzornádu, famèa ë bìla dišperánà. Žvēčarà ë paršòw dan mužëc, ziz kórbicu, popóknuw, báruw parmëš. Be, ni so raktë da an wlëze anu ë báruw da će ni mōraō mu da’ kěj za èst. Ni so mu dále tō ka ni so mēle, da cí ni mōraō ga gá’ spat.

Ma, ti viš, muš ë mēw wžë rat pu njagá gláve, ë rëkuw da:

“Nimamō mēstá!”

Žanà *che voglia o no* n’ë rüdi böj žvēlt, mu ë raktlā da:

“Čüj, múče, ka da bo náma dëluw kompaniju, ka da kogá mi momo mu racèt ko an prídë ta drüge?”

Jsi mužëc ë rüdi múču w anu staw kujët, ma ë vëduw da dišperacijún awmentáwā. Alòre ë rëkuw tu-w nju, ë rëkuw da:

“Ko matā, ka sta jtáku invilíne?”

Da: “Ničár, ničár.”

An di da: “Tō na mōrë bèt!”

Da: “Në, në, da ničár.”

Bíla na čërt óra: da cí amō jti spat. Da në në, da prit to ma mu racèt da ko to mã, perké to na mōrë bèt da jtáko invilínu, da ko ë? Žanà, ka bába ë bö žvēlt, ë mu nawádilā, ë mu raktlā wsë.

“Eee,” - ë rëkuw - “na stütë sa prokopáwât, wzamïta wáša utručïća anu ta-stá spat, ka ću sa rangát đâ!”

Bèn, pöbralu otroká, kontënt anu šlu spat; gálu wsa otroká dònğa k njimâ, perké jïma kwázuw da: “Dějta otroká ta-h wân!” - anu so šlè spat.

Ko t'ë bílu öku puwnóće, t'ë popóknulu tu-w dúre: tòk, tòk. Ti ta-nú w hïše nï rëkuw nicár, rüdi múćuw. Spet popóknulu: *niente*. Ta trëtnjë, ë spet popóknulo: *niente*. Ti ta-zwüna ë rëkuw da:

“Du ë ta-nú w hïše?”

“Ti ka nï ta-zwünâ!

Dân nu dân dwa: muš nu žanâ!”

“Nu ta trëtnjë?”

“Stöw ziz trí nogá.”

“Ta štírnjë?”

“Štíri nöga po mïze.”

“To pétanjë?”

“Pet pârstuw po rokü, tu-w röke.”

“Ta šëjstnjâ?”

“Šëjst dzornád po tëdnë.”

“Ta sëdnjë?”

“Ta sëdan práscuw ka ti si mi daw tï!”

Da Sant Antunín, Sant Antunín ka bi' jïma paršòw pomáгат: Svëti Santantúnišëć.

VIDEMSKA ZGODBA

MARINO VERTOVEC

Zgodba se začne v zgodnjih sedemdesetih letih na šolskem igrišču v Novi Gorici, kjer se dva videmska profesorja, ki poučujeta telesno vzgojo na tehničnem zavodu v Vidmu, z novogoriškim kolegom vpleteta v akademski pogovor o možnostih zbliževanja in sodelovanja ob meji, vsaj na področju kulture in športa, če že ne na političnem nivoju, kar je bilo takrat precej vprašljivo. Soočanje in sodelovanje na športnem področju - razmišljajo - ni težko izvedljivo, saj je šport med mladimi zelo priljubljen, vprašanje nepoznavanja jezika pa, če obstaja resnična volja do vzajemnega spoznavanja in sodelovanja, ne predstavlja nepremagljive ovire za medsebojno komuniciranje. Furlanska profesorja poučujeta na zavodu "Arturo Malignani" v Vidmu, njun slovenski kolega pa na zavodu "Branko Brelih" v Novi Gorici. Začne se tako dolga zgodba prijateljstva in sodelovanja, ki še traja in se uspešno razvija.

Začnejo se vrstiti športna srečanja, spoznavanja med dijaki in profesorji obeh šol, razna medsebojna gostovanja, dokler pride nekaj let kasneje, točneje leta 1982, do uradnega slovesnega pobratenja med zavodoma, kar še danes predstavlja svetlo točko v odnosih med državama.

Leta 1976 se zemlja zatrese v Furlanji, v Beneški Sloveniji in zahodni Sloveniji: takoj priskočijo na pomoč slovenski strokovnjaki, ki pridejo učiti svoje furlanske in tudi italijanske kolege iz raznih krajev Italije novih slovenskih prijemov v protipotresni gradnji ter popotresni obnovi. Stiki se

razširijo tako še na druge ustanove v Sloveniji, na univerzo in še posebej na Inštitut "Jožef Stefan" v Ljubljani. Takrat, leta 1976, pridejo italijanski in furlanski strokovnjaki ter furlanska in italijanska javnost v najširšem pomenu besede morda prvokrat v zgodovini masovno v stik s slovensko tehnično kulturo in znanostjo ter posredno in neposredno s slovensko kulturo ter slovensko civilizacijo nasploh. Pri tem odigra pomembno vlogo posredovanje naših beneških strokovnjakov, predvsem arhitekta Valentina Simonittija in drugih.

Začne se tako večati zanimanje tudi za Slovenijo, za slovensko kulturo ter posredno tudi za jezik in literaturo. Na zavodu "Malignani" je prisotna in zelo dejavna skupina privržencev evropskih idealov in iz te skupine pride pobuda, da bi začeli s tečaji slovenskega jezika in kulture. Na zavodu so me že poznali, ker sem prav tam v poznih šestdesetih letih poučeval angleščino in sem pozneje prevedel listino o pobratenju med novogoriško in videmsko šolo, vsi so tudi vedeli, da je moj materni jezik slovenščina in so me zato povabili k sodelovanju. Začelo se je tako, točno pred desetimi leti, redno poučevanje slovenskega jezika, kulture in literature v Vidmu. Podčrtati moram, da je bilo med prvimi tečajniki nekaj vodilnih ljudi z videmske šole, med njimi podravnatelj, pa tudi precejšnje število profesorjev z drugih videmskih šol ter administrativnega osebja. Sicer pa je bila in še danes ostaja kulturna raven tečajnikov dokaj visoka: prevladovali so in še prevladujejo profesorji, zdravniki, inženirji, državni funkcionarji in študentje. Po narodnosti so to v glavnem Furlani in Italijani, medtem ko so žal Beneški Slovenci bolj redki. Zadnja leta pa opažam vedno več takih, ki so po očetu ali materi slovenskega izvora, a niso imeli možnosti obiskovati slovenske šole, ker so bili rojeni v tujini ali ker so stalno živeli v raznih italijanskih mestih, in si zato želijo poglobiti svoje znanje materinega jezika.

Furlani pa kažejo veselje do učenja jezika sosedov, poleg tega jih zelo zanima iskanje podobnosti med številnimi furlanskimi narečji in slovenščino, kar je ponavadi zelo zanimivo in tudi koristno, ker pripomore k zblževanju med tu živečima narodoma.

Obstaja pa še druga skupina ljudi, ki se izredno zanima za vse, kar je slovensko: to so življenski sopotniki ali sopotnice ali samo prijatelji oziroma prijateljice Slovenk ali Slovencev, ki si iskreno želijo spoznati jezik in kulturo svojega partnerja. Končno je tu še zadnja skupina tečajnikov: to so ljudje, katerim je bilo iz raznih razlogov onemogočeno ali celo prepovedano opredeliti se za svojo narodnost in ki ponavadi v odraslih letih želijo končno poglobiti svoje znanje o lastnih koreninah. To velja posebno za Benečane, pa tudi za druge "skrite" Slovence, ki se očitno deasimilirajo. Glede na naše Benečane se dostikrat opaža tudi tole: poglobljanje poznavanja knjižnega jezika je pogosto sredstvo za razmišljanje in dojemanje lastne prikrite identitete.

Kako pa tečajniki dojemajo slovenščino? Največ preglavic jim delajo besedišče, ki se resnično močno razlikuje od italijanskega, angleškega ali francoskega, sklanjatev, dvojina, točno razlikovanje med pridevnikom in samostalnikom, ki sta v italijanščini dostikrat enaka (v mislih imamo primere kot "italiana", ki pomeni tako "italijanska" kot "Italijanka") ter še posebno razlikovanje dovršnih in nedovršnih glagolov. Toda tu opažam vidne in razveseljive premike in razlike med zdajšnjimi tečajniki in tistimi izpred petih ali desetih let: prej so poglobljanje v pravilno rabo, recimo, sklanjatve neradi sprejemali, kot bi to bilo nebstveno za komunikacijo, zdaj pa poglobljanja sprejemajo in tudi zahtevajo, kar odraža, menim, večje spoštovanje in več resničnega zanimanja do našega jezika, ki je uradni jezik neke suverene, za tujca vsestransko zanimive in hitro razvijajoče se države, in ne več samo eden izmed jezikov večjezične državne tvorbe.

Jezik je ogledalo neke skupnosti, nekega mišljenja, neke kulture: zato ni pojmljivo poučevanje jezika brez vsaj nekaterih splošnih informacij o zgodovini, literaturi ter psihologiji naroda, ki ga govori. V ta namen smo vsako leto organizirali nekaj predavanj v italijanščini: gostje videmske šole so bili, med drugimi, nepozabni Pavel Štranj ter Miran Košuta in Marko Kravos, ki so v italijanščini govorili o zgodovini Slovencev v Italiji, o politiki asimilacije, o šolstvu, o kulturnih in literarnih odnosih med Slovenci in Italijani, o

sodobni slovenski poeziji v naši deželi, o vlogi in važnosti prevajanja in prevajalca ter o svojem delu. Precejšnje število predavanj sem pripravil kar sam in to predvsem z namenom, da bi tečajniki in tudi drugi občani na sploh - predavanja so vedno bila javna - pravilno dojemali, kaj je pomenila in kaj še danes pomeni zgodovinska, jezikovna, kulturna in končno politična samobitnost Slovencev in Slovenije. V ta namen sem se posluževal tudi posnetkov slovenskega telednevnika, raznih videokaset in tudi kaset. Pred leti pa smo v skupnem šolskem prostoru organizirali v sodelovanju z Goriškim muzejem iz Nove Gorice uspešno razstavo slovenskega tiska od 16. stoletja do današnjih dni, kar je bilo med drugim tudi izrednega pomena za potrjevanje ali prebujanje interesa za lastno slovensko identiteto, zgodovino in kulturo pri desetinah in desetinah beneškoslovenskih dijakov, ki obiskujejo zavod. Na zavodu "Malignani" so vsestransko dejavni: prirejajo raznovrstne tečaje, predavanja, srečanja in tudi izdajateljska dejavnost jim ni tuja: leta 1994 so na primer skupaj z zavodom "Jožef Stefan" iz Ljubljane organizirali celodnevni simpozij o znanih fizikih Boltzmannu in Stefanu. Iz referatov simpozija je kasneje nastala knjiga, ki je bila zelo lepo sprejeta v italijanskih znanstvenih krogih in ki je prvič v italijanščini govorila o življenju in delu svetovno znanega slovenskega fizika Jožefa Stefana, rojenega v prejšnjem stoletju v Celovcu, med drugim tudi pesnika v slovenskem jeziku. Za italijanski prevod sem poskrbel jaz, kot za vse drugo, kar se nanaša na odnose med zavodom "Malignani" ter slovenskim kulturnim prostorom, bodisi v zamejstvu bodisi v matični domovini.

Še nekaj bi rad podčrtal in sicer to, da je izvedbo tečajev ter pripravo učnih pripomočkov omogočil Zavod za slovensko izobraževanje iz Špetra Slovenov v Benečiji, kjer že dolga leta uspešno deluje dvojezična šola, dobro poznana tudi v širšem, ne samo slovenskem prostoru.

Zaradi celovitosti informacije je treba povedati še nekaj, kar v stikih z javnostjo vedno izpostavljamo: ustanovitev tečajev slovenskega jezika in kulture je zelo pozitivno pogojevala predhodna ustanovitev tečajev italijanskega jezika in kulture za šolnike in druge uporabnike na novogoriškem za-

vodu "Branko Brelih", zdajšnjem Tehničnem šolskem centru Nova Gorica, ki zbuja več ali manj isto zanimanje kot tečaji v Vidmu.

Še nekaj besed o tem, koliko ljudi je obiskovalo tečaje: bilo jih je skupno čez tristo in menim, da predstavljajo pomemben pozitiven dejavnik v odnosih med ljudmi na tem našem tako občutljivem območju.

Ko je februarja leta 1992 Republika Slovenija dobila status neodvisne in suverene države, smo tečajniki in jaz poslali iskrene čestitke neposredno Predsedniku Republike Slovenije Milanu Kučanu, ki nam je takole osebno odgovoril:

*Istituto Tecnico Industriale
Viale Leonardo da Vinci, 10
Videm - Udine
Repubblica Italia*

Ljubljana, 18. februar 1992

Spoštovani profesorji in študentje tečaja slovenskega jezika in kulture, lepo se Vam zahvaljujem za čestitke, ki nam jih Slovencem in vsem državljanom Republike Slovenije sporočate v trenutku, ko je naša država dobila status neodvisne in suverene države. To je za nas pomembna pridobitev, ki jo bomo morali tudi v prihodnje vzdrževati z dokazovanjem svoje privrženosti načelom in praksi demokracije in obrambe človekove svobode.

Spoštovani, želim Vam uspešno delo in veliko zadovoljstva pri osvajanju novega znanja.

S pozdravi,

Milan Kučan

ZAKAJ SEM SE V SVOJIH NE VEČ ROSNIH LETIH LOTIL UČENJA SLOVENŠČINE?

SERGIO CADORINI

Materinemu očetu je bilo ime Anton Kogoj (pozneje je postal Antonio Coggi). Rojen je bil v Čepovanu in je tam tudi preživel otroštvo. Pozneje se je preselil v Trst in se tam poročil z Virginio Montagna, njena družina je izvirala iz kraja Gaiarine blizu Sacileja. Rodilo se jima je štirinajst otrok, a odraslo jih je samo sedem.

Moj drugi ded pa se je rodil v Trstu, čeprav so bili njegovi predniki iz Cadora. Poročil se je z Marijo Drobež iz Maribora. V njunem zakonu se je rodilo deset otrok in tudi teh je odraslo le pol.

Kri, ki se pretaka po mojih žilah - kakor imamo navado reči - je torej na pol slovenska in na pol italijanska.

Pri teh podrobnostih o moji družini sem se pomudil, ker se mi zdijo značilne za prepleteno etnično situacijo, kakršno doživlja večji del prebivalstva te regije in še zlasti Trsta. Toda prepletenost se ne tiče le etničnega aspekta, kot bom, upam, dokazal v nadaljevanju svoje družinske zgodbe.

Moj dedek Kogoj je bil bister in podjeten človek. Izučil se je za več poklicev: bil je čevljar, potem tudi izučen delavec v neki delavnici, kjer so izdelovali neprepustne cerade, nato pa se je posvetil trgovini in prodajal raznovrstno blago - najprej je odprl trgovino z dežnimi plašči in dežniki, potem pa papirnico - naposled pa je odprl kavarno, sprva v ulici Pondares, pozneje pa v ulici Riborgo sredi Starega mesta. Zelo je bil znan in cenjen, govoril je pet jezikov, ljudje so ga pogosto prosili, naj posreduje v družin-

skih sporih, ali se obračali nanj za nasvet. Posvetil se je tudi družbenemu življenju in je bil eden od ustanoviteljev delavskih zadrug in socialdemokratske stranke.

Umril je po prvi svetovni vojni, zato ga, žal, nisem mogel spoznati.

Moj ded Cadorini - prodajal je sadje in zelenjavo - je bil prav tako podjeten človek in pravi pustolovec. Iz Trsta se je kot slepi potnik z ladjo podal v Benetke, da bi se pridružil Garibaldiju in se pod njegovim vodstvom boril v Dijonu. Ko je umrl - še pod Avstrijo se je bil vrnil v Trst - je bil njegov pogreb pravi politični dogodek, poseči je morala policija (tako je brati v časopisih, ki jih hrani Muzej narodnega preporoda) in nekaj Mazzinijevih pristašev, ki so se ponašali z značilno v pentljo zvezano kravato, je bilo aretiranih.

Prvoborec delavskega gibanja in junaški garibaldinec - to sta bila moja deda! Moj oče, Mazzinijev pristaš in republikanec, ni nikoli vstopil v fašistično stranko in se je, kot predstavnik stranke Partito repubblicano d'azione, udeležil zaključnih bojev za osvoboditev Trsta. Moja mati je delala kot tajnica v Delavski zbornici. Naj vas torej ne čudi, da sem tudi sam naposled zabredel v politiko, čeprav sem se za daljši čas skoraj popolnoma posvetil najprej študiju, potem pa še opravljanju pediatrične prakse in svoji družini.

Mislim, da mi je preplet narodnosti in političnih idealov v moji družini pomagal, da sem lažje razumel tržaška politična in nacionalna trenja. Še kot otrok sem bil priča preganjanja Slovencev. Na lastne oči sem videl, kako so fašisti pretepli nekaj mož, enkrat v neki gostilni na Krasu, drugič pa na cesti na Opčinah, in to le zato, ker so se pogovarjali in peli po slovensko: ta dogodka sta me zelo presunila. Spominjam se tudi, da je včasih to preganjanje nehote postalo prav smešno, kakor takrat, ko so moja strica Alda in Elia Cogoia uradno poklicali, da bi jima spremenili priimek (v italijanščino prestavljeni Cogo je namreč še vse premočno izdajal slovenski izvor priimka). Brata sta se v ločenih pisarnah pogovarjala vsak s svojim uradnikom - in vsakemu je bil predložen drugačen priimek: enemu Coggi, drugemu pa Corsari - brata, pa z različnima priimkoma!

In vendar. Kljub temu, da sem odraščal v protifašističnem okolju, kljub temu, da sem se vedno počutil prijatelj vseh ljudi in vseh narodov, kljub temu, da sem se na liceju družil s fantom, ki je bil Slovenec, pa čeprav sem vedel, da mu sošolci ravno zaradi njegove narodnosti obračajo hrbet. In vendar mislim, da moram priznati, da sem bil tedaj tudi sam prepričan, da je italijanska omika vendarle "višja" od slovenske. Ko je "uradna" omika nekega mesta prepojena s šovinizmom, takrat škodljivi duh pronica tudi v šolsko okolje. Tedaj še nisem srečal svojega poznejšega prijatelja Vladimirja. Z njim sem kot študent v Padovi delil sobo. Šele on mi je s prevajanjem Prešerna in drugih slovenskih pesnikov odprl oči. Predvsem pa me v tistih licejskih časih še ni obšla misel na to, da je omika, ki se je imela za višjo, dejansko že s tem nemara prispevala k jezikovnemu genocidu. Kot deželni svetovalec sem bil avtor predloga zakona za uveljavljanje in zaščito furlanskega jezika in kulture. Predlog je temeljil na evropski listini deželnih in manjšinskih jezikov. Sam sem kot poročevalec nastopil v deželni zbornici; zakon je bil skupaj z nekim drugim predlogom o zaščiti furlanščine sprejet. Prepričan sem bil, da bom tedaj, ko je vlada že sprejela zakon o furlanščini, lahko predlagal še podoben zakon v prid slovenski kulturi in jeziku, a v tem svojem prizadevanju nisem bil deležen podpore, morada tudi zato, ker je ravno tedaj vsedržavni zakon o manjšinskih pravicah vidno napredoval.

Domislil sem se, da bi svoj poseg na zasedanju deželnega sveta pomenljivo začel v slovenščini - in nekdo je celo pripomnil, da je moja izgovarjava vsekakor boljša od Wojtylove. Poskrbel sem tudi za to, da bi društvom in organizacijam slovenske manjšine zagotovil deželne prispevke.

To je bil moj politični doprinos, sam pri sebi pa sem sklenil, da se začnem učiti slovenščine.

NASTAJANJE IN POMEN KOBARIŠKEGA MUZEJA

ZDRAVKO LIKAR

Zelena Soška dolina slovi daleč naokrog po svoji lepoti. Stisnjena med visoke vrhove je od vekomaj dajala zavetje prijaznim ljudem. Kot mešanje vetrov so se tod mešala ljudstva in silila čez predelski prelaz navzdol, od goriške strani ob Soči navzgor, spuščala so se z zahoda pod grebenom Stola in z južnih furlanskih ravníc skozi nadiška vrata v Kobarid. V bližnji in daljni okolici bi težko našli kraj, ki bi stal bolj na prepihu kot prav Kobarid. Prepíh zgodovine je bil tu tak, da je kraj večkrat postavil v središče slovenskega, evropskega in svetovnega dogajanja.

Prav zaradi teh dejstev se mi je nekega poletnega dne leta 1989 porodila ideja, da mora Kobarid predstaviti svojo bogato zgodovino turistom in obiskovalcem. Menil sem, da moj domači kraj potrebuje muzej. V mislih sem imel predvsem prvo svetovno vojno in dogodke na soški fronti. Še bolj natančno: dvanajsto bitko na Soči, v svetu poznano kot "bitko pri Kobaridu".

V avgustu 1989 sem sklical sestanek prijateljev in znancev, za katere sem menil, da bi lahko pomagali urediti muzejsko zbirko. Izbrali so me za predsednika odbora za izgradnjo muzeja. Pri izbiri primerne hiše za postavitev zbirke smo imeli srečno roko. Že od potresa leta 1976 je v Kobaridu samevala le delno obnovljena Mašerova hiša; veliko, lepo poslopje, kot našč za muzej.

Po izbiri stavbe so se dogodki odvijali z bliskovito naglico. Le napol obnovljeno hišo je bilo treba najprej obnoviti in urediti za postavitev muzejske zbirke. Na novo prekrita je bila ogromna streha, urejeni tlaki in stopnišča, novi so bili vsi ometi, postavljene so bile vse napeljave in notranja oprema. Delo smo opravljali prostovoljno, le skupini gradbenih delavcev iz Makedonije smo plačali zahtevnejša strokovna dela. Vseh, ki smo delali pri ustvarjanju muzeja, je bilo skoraj štirideset. Gradbena dela so trajala enajst mesecev. Opravljenih je bilo okoli 15 tisoč prostovoljnih delovnih ur. Vzpo- redno z gradbenimi deli so tekale priprave za postavitev muzejske zbirke.

Že oktobra 1989 sem izdelal osnovno zamisel o bodoči zbirki. Povedati moram, da se je ta zamisel v celoti uresničila. Julija leta 1990 smo k postavljanju zbirke pritegnili še Goriški muzej in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Nove Gorice, ki sta k osnovni ideji dodala še svoje zamisli. Zbirali smo fotografije, orožje, opremo, obiskovali starejše domačine, stikali po zaprašenih podstrešjih in omarah.

Hodili smo po Krnskem pogorju in v dolino prinašali ostanke prve vojne. Na pomoč so nam priskočili tudi zasebni zbiralci, ki so odstopili novemu muzeju lepe eksponate. Srečo smo imeli, da smo prav v času nastajanja muzeja srečali nemškega zgodovinarja dr. Heinza von Licherna, ki je dal na razpolago svoje bogato arhivsko gradivo.

Prav posebno poučna zgodba je, kako smo prišli do potrebnega denarja za obnovo velike Mašerove hiše in za postavitev zbirke.

Začeli smo iz nič. Turistično društvo Kobarid, ki je bilo nosilec celotne investicije, ni na začetku akcije imelo na računu popolnoma nič denarja. Hodili smo od podjetja do podjetja, od obrtnika do obrtnika. Napisali smo okoli tristo prošenj za pomoč. Okoli dve tretjini potrebnega denarja za obnovo hiše in postavitev zbirke smo "nabrali" pri sponzorjih in donatorjih.

Eno tretjino so prispevali Ministrstvo za kulturo, Kulturna skupnost Slovenije, Ministrstvo za turizem in tedanja Občina Tolmin.

In tako je napočil veliki dan ne samo za Kobarid, marveč tudi za celo Posočje.

20. oktobra 1990 so bila odprta vrata Kobariškega muzeja. V sedmih velikih sobah je bilo predstavljenih dvanajst bitk na Soči, še prav posebej 12. soška bitka ali bitka pri Kobaridu. Predstavljeno je bilo bojevanje v gorah, kako so živeli vojaki in kako so umirali. Osnovna ideja pri postavitvi zbirke je bila prikazati trpljenje navadnega vojaka, njegove stiske in žrtvovanja. V ospredju niso slavni vojskovodje, predstavljen je trpeči posameznik v borbi z boleznijo, žejo, lakoto, mrazom, snegom, nasprotnikom.

Od otvoritve muzeja do danes se je zgodilo že marsikaj. Razširjena in dopolnjena je bila muzejska zbirka, v na novo zgrajeni sosednji stavbi so bile urejene tri nove sobe, kjer je na kratko predstavljena zgodovina Kobariške od prazgodovine do danes. Dozidan je bil še lep depo za hrambo muzejskih eksponatov.

V okolici Kobarida je bila oktobra letos otvorjena "Kobariška zgodovinska pot", ki sta jo Kobariški muzej in Turistično društvo Kobarid urejala pet let. Pot ima devet zanimivih postaj. Vodi iz muzeja mimo antične naselbine na Gradiču do italijanske kostnice pri cerkvi sv. Antona. Od tu po prijetni gozdni poti pridemo k poznoantični naselbini na Tonocevem gradu, se spustimo po strelskih jarkih in utrdbah iz prve svetovne vojne do soteske reke Soče. Po novi, elegantni brvi, ki se pne nad smaragdno reko, pride mo na levi breg in po nekaj sto metrih zagledamo dva prekrasna slapova: Mali in Veliki Kozjak. Poznavalci pravijo, da je Veliki Kozjak celo najbolj slikovit slovenski slap. Ob vračanju nas pot zanese med kaverne, strelske jarke in vojaške položaje. Zadnja postaja zgodovinske poti je Napoleonov most, znan po dogodkih iz mnogih vojn.

Kobariški muzej je v osmih letih obstoja zaščitil tudi zgodovinske spomenike in predmete v Krnskem pogorju, Krasjem vrhu in na Kolovratu. Popolnoma je obnovil italijansko vojaško kapelo na Planici pod Krnom. Brez njegove pomoči ne bi bila poznoantična naselbina na Tonocovem gradu tako lepo vzdrževana in urejena. Muzej je založil in izdal zgodovinsko knjigo "Kobarid", "Dnevnik topničarja Albina Mlakarja", dnevnik Erwina Rommla "Pehota napada", knjižico o Alojzu Fonu - Hulju ter še mnoge druge publikacije. Vsako leto muzej pripravi vsaj eno večjo razstavo. Doslej so se predstavili italijanski, avstrijski, češki, madžarski in ameriški muzeji in ustanove. Organiziral je dva znanstvena simpozija o bitki pri Kobaridu. V muzeju so bile številne kulturne predstave, predstavitve knjig, likovne razstave...

Skratka, Kobariški muzej je postal središče kulturnega dogajanja na Kobariškem.

Muzej je nastal na povsem svojski, edinstven način. Zbrala se je skupina ljubiteljev domačega kraja, zgodovine in kulture. Živela in delala je za ureničitev plemenite ideje. Kraju in Posočju je dala kulturno ustanovo, katere pomen je presegel krajevne okvire. Tega se je zavedala tudi država Slovenija, ki je že leta 1992 nagradila muzej z najvišjim slovenskim muzejskim priznanjem - Valvasorjevo nagrado. Tega se je zavedala tudi Evropa, saj je Svet Evrope Kobariškemu muzeju leta 1993 podelil naziv Evropski muzej leta. Muzej je dobil do danes še mnoga druga domača in tuja priznanja.

Nekaj posebnega je bilo vodenje obnove hiše in postavitve zbirke. Nepovnljiv je bil način zbiranja potrebnega denarja. Način postavitve zbirke ni bil običajen, ni potekal po ustaljenih normah muzejske stroke. V dobršni meri so gradivo zbrali, uredili, postavili in predstavili laiki. Ne morem seveda mimo deleža, ki sta ga prispevala Goriški muzej in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Nove Gorice.

Tudi upravljanje z muzejem je nekaj posebnega, saj je status muzeja določen v pogodbi, ki so jo podpisali Ministrstvo za kulturo, Goriški muzej, Turistična agencija Kobarid in Turistično društvo Kobarid.

V novo muzejsko hišo so se vsule trume obiskovalcev. Vse od otvoritve do danes je najbolj obiskan slovenski muzej.

Od tega imajo korist gostilničarji in trgovci po vsej Soški dolini. V muzeju je dobilo zaposlitev nekaj domačinov, še več je honorarnih vodnikov po muzeju in okolici.

V slovenski kulturni prostor je muzej posegel na več načinov. Po otvoritvi muzeja se je močno povečalo zanimanje za prvo svetovno vojno, zbirke so začele rasti kot gobe po dežju. Izdane so bile mnoge nove knjige s to tematiko, posnete radijske in televizijske oddaje.

Kobariški muzej je v slovensko muzejstvo vnesel živahnost, drugačen odnos do obiskovalca, z novimi načini trženja, oglaševanja, novimi urniki, z drugačnim odnosom do medijev.

In kako naprej? Kobariški muzej ima še mnogo načrtov. Še bo slišati o njem. Veseli bodo trgovci, gostilničarji, turistični delavci. Veseli bodo tisti, ki bodo dobili delo pri uresničevanju novih projektov muzeja.

Veseli bomo vsi prebivalci Posočja, saj Kobariški muzej in njemu podobne ustanove prinašajo v Posočje novo kulturno življenje, ustvarjalni nemir in napredek.

ORGANIZACIJA ZAŠČITE PRED NESREČAMI V SLOVENIJI ZDRAVKO LIKAR

Slovenija je klimatsko prehodno ozemlje med sredozemskim in evropskim celinskim podnebjem. Svojo pokrajinsko pestrost, slikovitost in lepote drago plačuje s pogostimi naravnimi nesrečami. Nesreče so poleg gorja, ki ga povzročajo, tudi cokla razvoju, saj vzamejo vsako leto veliko vsoto denarja.

Proti naravnim nesrečam so se Slovenci organizirali že pred več sto leti. Prve organizacije so nastale na področju varstva pred požari, poplavami in potresi.

Leta 1969 je bila v nekdanji Jugoslaviji ustanovljena Civilna zaščita, v Sloveniji je dve leti kasneje Civilna zaščita dobila pomembne zadolžitve pri preprečevanju in zmanjševanju posledic naravnih nesreč.

Po osamosvojitvi Slovenije je parlament sprejel nekatere zakone, ki urejajo posamezna področja varstva pred naravnimi nesrečami. V varstvo pred nesrečami so vključene prostovoljne reševalne organizacije in društva, javne reševalne službe, podjetja, občine in državne organizacije. Vsaka od naštetih organizacij ima pri reševanju točno določene naloge.

Nekatere od teh organizacij so zelo množične, saj ima 1450 gasilskih društev v Sloveniji kar 108.000 prostovoljnih gasilcev, v organizacij

Rdečega križa je nekaj sto tisoč aktivistov in podpornih članov, v Gorski reševalni službi je 642 izurjenih gorskih reševalcev, imamo 43 jamarskih društev, v potapljaških društvih je 1200 potapljačev, v 80 kinoloških društvih je kar 7500 članov, taborniške in skavtske organizacije štejejo 12 tisoč članov. Na področjih, kjer z obstoječimi prostovoljnimi in poklicnimi enotami ni mogoče zagotoviti zaščite, reševanja in pomoči ob nesrečah, organizirajo država, občine in nekatera podjetja enote Civilne zaščite. Take enote so zadolžene za prvo in veterinarsko pomoč, tehnično reševanje ter za varovanje ob vojnih spopadih. Ob nesrečah takoj posredujejo tudi vojska in policija.

Gornje Posočje so doslej prizadele že vse vrste naravnih in vojnih nesreč. Skozi stoletja so jo prizadeli potresi, toča in viharji, suše, žled, poplave in erozija, zemeljski in snežni plazovi, podori, usadi, požari v naravi, kobilice in nalezljive bolezni.

Na ozemlju ob Soči so bili strahotni vojaški spopadi, ki so za sabo pustili gomile mrtvih in razrušene domove.

Poglejmo na primeru zadnje naravne nesreče, ki je prizadela Posočje, kako so delovale reševalne službe.

12. aprila 1998, na Velikonočno nedeljo, so se tla v naših krajih močno zatresla. Dvaindvajset let po katastrofalnih potresih leta 1976 je Posočje ponovno prizadel rušilni potres.

Že nekaj minut po potresu so se sestali občinski štabi Civilne zaščite v Bovcu, Kobaridu in Tolminu. Takoj so se sestala poveljstva gasilskih društev. Štabi Civilne zaščite in gasilci so šli v najbolj prizadete kraje ter začeli reševati ljudi in živino. Na ceste so bili poslani stroji, ki so začeli odstranjevati kamenje in zemeljske plazove. Začele so delati zdravstvene eki-

pe prve pomoči, prepovedana je bila uporaba vode. Že do noči prvega dne so bile vsem prebivalcem, ki so imeli močno poškodovana bivališča, zagotovljena varna prenočišča v šolah, hotelih, turističnih sobah in šotorih. Gasilci so začeli podirati poškodovane dimnike in prekrivati poškodovane strehe, s cisternami so dovažali pitno vodo v vasi. Začele so delati skupne kuhinje za prehrano prebivalstva.

Že prve dni je prišlo v Posočje zadosti bivalnih prikolic in bivalnih kontejnerjev. Humanitarna pomoč je začela prihajati od vsepovsod, tudi iz Benečije in Italije. Začele so z delom komisije za oceno škode. Posebne komisije je ustanovilo tudi Ministrstvo za kulturo, da bi ocenili poškodovanost kulturnih spomenikov.

Reševanje in zaščito so v dneh po potresu vodili občinski, regijski in republiški štabi civilne zaščite. Zaščita je potekala nadvse uspešno. Po naših vaseh je skupno delovalo 1700 ljudi, ki so opravili več kot 24 tisoč delovnih ur.

Že v nekaj dneh po potresu so uredili vse potrebno za začasno namestitvev brezdomcev v hotelih in turističnih apartmajih ter v kontejnerskih naseljih v Bovcu, Kal Koritnici, Drežinških Ravnah in v Magozdu.

Vse nesreče, še zlasti naravne katastrofe, nimajo le žrtev, imajo tudi junake. Velikonočni potres v Posočju je skoraj tisoč ljudi pahnil v brezdomstvo. Številni posamezniki in skupine ljudi so z nadčloveškimi napori dokazali, da je še mogoče zaupati v sočloveka in da je v kritičnih razmerah mogoče računati na pomoč.

Ko govorimo o junakih, imamo v mislih več kot 1500 gasilcev iz domačih društev in iz društev od morja do gorenjskih hribov. Junaki so bili člani štabov civilne zaščite, ki so vodili reševalno in zaščitno akcijo v najtežjih dneh po potresu.

Najbolj se je vsekakor izkazala celotna gasilska organizacija, ki je dokazala, da s svojo organiziranostjo, opremljenostjo in usposobljenostjo obvladuje najtežje razmere. Zato za prvo obdobje po potresu lahko rečem, da je bilo delo ekip ocenjeno z odlično oceno.

Ko so se umirile razmere, je bilo treba začeti z obnovo poškodovanih in porušenih hiš. Vlada Republike Slovenije je za vodenje obnove pooblastila Ministrstvo za okolje in prostor. Ustanovljeni sta bili Državni tehnični pisarni v Bovcu in Kobaridu. Njuna naloga je, da izpeljejo skupaj z Upravno enoto Tolmin in občinami vse potrebne postopke za obnovo poškodovanih hiš in za novogradnje. Pripraviti morajo tudi ureditvene načrte za tiste vasi, kjer bodo na novo pozidani veliki deli naselij.

Sama po sebi se vsiljuje primerjava med obnovo po potresu leta 1976 in sedaj. Pred dvaindvajsetimi leti je obnova takoj stekla, še prav posebej po septembrskem potresu. Solidarno je pomagala takorekoč vsa Jugoslavija, delale so delovne brigade, vojska je pomagala, kjer je bilo najtežje. Do zime so bili v novih hišah skoraj vsi, ki so izgubili streho nad glavo. Storjene so bile tudi napake, saj so bile porušene tudi nekatere hiše in celo vasi, ki bi se jih dalo rešiti.

Sedanja obnova poteka počasneje. Slovenija prav na primeru Posočja izgrajuje svoj sistem ravnanja po naravnih nesrečah. Ohraniti je treba visoko stopnjo solidarnosti, ki je bila tako značilna za prejšnji sistem. Po velikonočnem potresu letos se je solidarnost ponovno potrdila s prispevki številnih državljanov. Država bi se morala bolj opreti na občine in krajevne skupnosti ter upoštevati koristne pobude domačinov. Pri postavljanju novega sistema ravnanja ob naravnih nesrečah je treba upoštevati tudi razvoj goratih in obmejnih krajev, kot je Posočje, kajti obnova brez razvoja in ohranitve poseljenosti nima nobenega smisla.

Na primeru zadnje naravne nesreče v Posočju je bilo prikazano, kako delujejo slovenske službe in organizacije, ki izvajajo zaščito. Lahko napišem, da delujejo zelo dobro in učinkovito. Zaželim si le, da bi bila v prihodnje njihova pomoč čimmanjkrat potrebna!

naša
beseda

trinkov
koledar

PAR STARIN POD HUMAN

GIUSEPPE FLOREANCIG - KOKOC

KUO SO SE ŽENIL

Par starin tle v Benečiji se je mu oženit samuo adan puob par družin. Narvenčkrat tuole je vajalo za te parvega bratra, za te stariš. Vsi te druž so ostal doma za strica, za dielat za družino te oženjenega. Tist, ki nie teu ostat lejdi, se je muoru arangiat uone, uoz hiše.

Kar je biu puob zdreu za se ženit, se je hišni poglavar poguoriu s kajšnim mašetarjem, ki je znu napravjat tele žembe.

Tek so ga imiel potrebo, so se med sabo popraševal: »Dost si ga plaču? Dost si ga plaču?« pa nie blo odgovora an šele donas je velika skrivnost dost, so bli plačani za tole njih dielo.

Seviede so bli plačani samuo, če je dielo paršlo h koncu.

Hišni poglavar se je pru lepue parporočiu mašetarju, naj zbere te pravo neviesto: de bo znala lepue grabst, krave must an de se ji na bo stragalo nosit koše pune gnoja, de bo štautna an močna, saj so pravli: »Če nie garma, nie sience!«.

Adni so miel vražo, de neviesta muora imet debele an močne noge: tu hiš, kjer je neviesta imiela take noge, so za šigurno imel debelo koranje, ki tekrat je bluo skoraj te parvo jedilo za judi an za žvino an bogobar, če je par-mankalo tu kajšni kmetuški družin.

Par starin nieso gledal na lepoto nevieste, te liepe nieso ble štiete pru nič, sa gaspodarji so pravli, de »Te liepe so samuo za jih daržat tu vetrin, ne par kumetu«.

Dielo mašetarja nie bluο pru takuo laho an takuo tudi zbierat te prave no-ge, dobre niedra (če ne na bo mogla redit otruo!) an takuo napri.

Kar je vse tuole kupe spravu an je ušafu "te pravo" neviesto, je deu kupe oba ocjuova an bedan drug nie nič viedeu. Na srečanju so se ocjuva od dote napri do zadnje pičiče vse domenil. Kar so se varnil damu od srečanja, pa so poviedal njih ženā, kaj so se zmenil.

Preca potle so se tudi matera začele poguarjat med sabo, kjer so se ušafale, naj bo par maš al kje drugje.

Judje, kar so tuole omerkal, so hitro zastopil, de se kiek novega kuha...

Šele potle, kar je bluο zaries vse zmenjeno an parpravjeno, so puobu poviedal novico.

Poviedal so mu: »Tle an tle puodeš v vas«, ker dan, kero vičer an tud obkeri ur muora začet hodit v vas cja h "muroz".

Te zadnja je zviedela čeča, kar so ji jal: »Tel an telega smo ti napravli za ženit, donas te pride gledat an lepuo obnaši se z njim.«

Če so šle lepuo reči napri potle, ki so se ženil, mašetar je le napri hodu vino popivat tu tisto družino: če nieso šle lepuo, pa nie še stopnu vič tu tisto hišo. Tuole je bluο skazilo, kuo gredo reči med možan an neviesto.

Kajšankrat so jih mašetarji an fasal z medlo, če so paršli na tap tu hišo, glih kar so se mož an žena kregal!

Vičkrat se je zgodilo, de čeča je jala: »Telega nečen,« pa se je muorla podluožit an ga oženit an se vie, de mašetar nie deu maj vič noge tu tisto hišo, zak je viedu če ne, ka ga čaka...

Lahko se je bluο štielo gor na parste od adne roke, de se je kajšna položla.

Zgodilo se je, de adna, zaries kuražna za tiste cajte, se je pru položla. Kua-
zal so pa ji iti se ženit dol na kamun. Ona nie mogla družega narest ku iti.
Kar jo je šindak poprašu: »Al ga cješ za moža telega an telega?« ona je od-
guorila: »Ne, ga necjen.«

Šindak ji je jezno jau: »Za ka si paršla pa tle?«

»San paršla pravit an van, de ga necjen!«

Tu ni vas blizu Hlocja je živeu an mašetar, ki je imeu pru dvie lepe hčere na žembo. Sevieda jih je teu lepue oženit tu no "močno hišo", ki je imiela puno sveta.

Puno se je premaltru za ušafat kiek dobrega, an na koncu, kar je bluo že vse napravjeno, jih je poklicu an jin poviedu: »Teli an teli pridejo v vas tle h van an lepue sprimita jih!«

Čeče pa so mu odguorile, de majo že poskrivš njih muroze, an de na mislijo za nobedno rieč jih pustit.

Tuole je bluo previč za adnega pravega mašetarja, kuk je bil on! Doletielo ga je an tu malin cajtu je umaru.

Takuo, namest dvie ženitve so tu družin miel adan velik pogreb.

Kar je steku cajt žalovanja, so pa paršle uon dvie zajubjene ženitve!

KONTRABAND

Kar, pred parvo vojsko, dol na Idarji je biu konfin med Italijo an Avstrijo, kontraband je biu zlo močan.

Taz Italije so hodil po blaguo ču Avstrijo: cukar, tabak, kafe, kruh an tud orodje za dielat sviet: makinarje za riezanje, te parve želiezne al gižnaste turkelje, ki so uozil taz Čekožlovakje, ki je bla pod Avstrijo, an druge take reči.

Vse tuole blaguo so naši judje ušafoval tan na Kombrešken, kjer je bluo puno butig, blaguo je malo koštalo an so ga puno predajal Benečanom an Lahom.

Težava je bla, kuo vse tuole prenest v Italijo brez placjat dacja dol na konfine, kjer so jih lepue skriti čakal italijanski financot...

Vsieh sort so jih naš Benečani pogruntal, de jin utečejo, de jih na ušafajo financot na tap an de jin na vse poberejo.

Pru lepo so se jo vegruntal...

An dan so imiel zaries puno reči za pretapjat (prenest čez konfin). Kar so zamerkal, kod se skrivajo an jih čakajo italjanski financot, so napunli an žakij listja an so ga nabasal gor na rame nemu mladenču, ki je lietu buj hitro ku zajac. Potle so ga spustil napri dol pruot financotan. Kar je paršu čez Idarjo, so ga ustavli an ga vprašal »Ka imaš?« On jin je odguoriu: »Tabak!« So mu ukuazal: »Den dol žaki an pokaži!« Tekrat naš mladenč je začeu letat deleč ku sajeta an financot pa zad za njin, za ga ulovit...

Takuo de tekrat kontrabandierji so miel konfin fraj an so lahko na naglin brez težav šli čeriez.

Naš mladenč, kar je odpeju financote an tkaj deleč taz konfina, se je stuoru ujet an jin je pokazu, kajšne sorte "tabaka" je imel tu žakju.

An Marjana je šla an dan po blaguo čez konfin. Kar je paršla nazaj čez Idarjo, so jo ustavli, so ji storli odpriet športo an so ji tiel stuort placjat dacio. Pa ona nie imiela vič sudu ta par sebe, zak jih je bla vse ponucala za blaguo. So ji jal, de jo pridejo tierjat gor damu, naj naprave sude za cajtan. Potle so jo prašal za ime an priimak.

Marjana jin je hitro odguorila: »Marjana Utecčemoriš di Tribil Superiore.« Takuo je, de financot so jo šli gledat an tierjat v telo vas.

Paršli so gu Tarbi an šli tu oštarijo. Tan so vprašal, kje stoji Marjana Utecčemoriš.

Vsi so se jin začel režat an so jin odguoril, de takega priimka tu vas niemajo, an le napri so se jin smejal.

Financot so jih jezno vprašal, zaki se jin smiejejo.

An judje so jin poviedal, ka pride reč "Marjana Utecčemoriš": Marianna Scappasepuoi.

Takuo so se financot z dugin nuosan an brez sudu varnil na njih konfin dol na Idarjo.

SPOMIN

BRUNA BALLOCH

Junja ou Subide so bral čeriešnje, ke so ble zdrave, debele, liepe an čer-niele tej kri. So bral čeriešnje za spravt kako palanko za plačat fogato, fon-diarjo al paj kak drug debet.

Še tej junj dal 1914 je blo tako: možjo, babe, staro an mlado, otroce so miel tlato dielo po rokah an so bral, vič ke so moli. Judje so ble ou čeriešnjah tej tiče: po tri, štir po fameje. Kr koše al pletence so ble pouno, brauce jeh so dou pustle z no uarčico; na tlu pa je bieu kak otrok al kak starčič, ke je presuu tu koše an je spe pošjuu or koše prazne.

Češća taz Niem je kupou čeriešnje dou pod Klancan, etu ke je pustu nja uoze: no malo jeh je pošju tje po Talje, fin tje u Benetke, dau Napoli, naprt ou Auštrijo, tako pravijo naši te stari, an no malo, pouno pouno, jeh je držu za nardite uon žganje.

Ranik Tinić, Scubla Valentino, je mu no veliko famejo an pouno potrebe, je šu še on brat čeriešnje tej use.

Kr je biu pouan nja koš, a je zadu an se je inviju dou po Trojah za jeh ne-ste dou Malino.

Koš je težu: je mu miete oku 60-70 kiloš.

Tinić je pršu dou na plan pr teh zadnjih: je luožu dou počaso nja koš an se je oledu uoku. Je naprt kapu, ke je blo ki, ke ne re. Je uprašu tea, ke je bieu buj blizu: »Kuo je tuo, ke mata šenje koše pouno?!?« Te mu je jau: »Eh, nan je tu dat dan bieu an dan čaren, tako mu jeh ne damo, jeh more rejši vesut tje u patok!«

Bozi judje! So ble obiešeni uas dan u čeriešnje an jen ne plačat, tuo ke vajajo te čeriešnje!

Ure so šle naprej an nuoč je šla dou. Brauce so ble trudne, lačne... an so čakal tej Buoh dobreh dušic, naj pride uon z oštarije Češća. Tjenakada je paršu tana urata: judje so ustal or čenče nanč odpriet ust. Mož jen je uoru or kako palanko vič, tako Subijen so pezal njih koš, a so presul tu uoz, so zavil soude an se so invijal domou pruoť.

Je blo žej sonce zat, kr Tinić se je inviju nazaj.

Štampenja za štapenjo je pršu pod uas: se je odahnu an je jau: »Ah, na ime Boa, san doma!«

Ni finu jat tele besiede, ke je pomerku hiše nad njin: ta na oknah od hiš so ble dna, dvie, tri, še štier lučece, ke so oriele; dne lučece tej te tu luminah, tej dne čandele. Te bo mož se je ustrašu, tako noue a ni so tiele nest vič naprej...

Kr je pršu tu uas, te lučice se so zuble, jeh ni blo vič or na oknah. Je šu damou, je sniedu mor večerje prez prečekerat z ženo, ke je tiela viedet, zakou je tkej bled.

Je mlasku an se je uprašuu, kuo be tielo prit jat, tuo ke je vidu.

Intant senjam svete Ane je biu blizu.

Tinić je biu muneh an tu cirkve je blo pouno diela za nardite: je mu za pomeste, oprate kuote te biele, je mu za očesite čendelirje... Je biu še dan čentador: so ble proue usako nuoč za nardite za Mašo nouo čantat.

Je biu še fabričier an je bla ašta za napravť, zak so miel za lotat za dan prstan an za dno uocino, ke kak človek je šenku svete Ane.

Po usen ten diele Tinić se ni zabu za spomin, ke je vidu na oknah, an majno dielo mu ni šluo od ruoku.

Hćere subiške so miele rado miet ki novea te dan na sveto Ano, ma niso mole uprašat njih te stare za kupit dno kotlo, dan ormau al dan faclet nou. Milja Ğefoua an Giulia se so tiele rado, buj ku so ble sestre: za pospravet kak frank so dečidele za ite u ojodece po hoste.

So uzele njih košece an so šle tje čez Uorh. So merkale, tek host je bla

posiečena kako lieto prej an uoku kuoteščah, zatuso ke etu so rastle ojojodece debele an dišaune. Se so miele uaruat modrasi, an Buohuar, liper... Jen je šlo use pruu: so preca napounele njih košece, se so opočile, se so napile uode te freške, so pokrile z lepenjan ojodece an se so invijale nazaj. Dru dan so šle spe brat ojodece za jete kak frank vič.

Kr se je dielu dan, Milja an Giulia so ble žej tje u Črneuode. Popoudan so šle tje u Nieme jeh prodajat: jeh so miele dvie košece usaka!

So miele 20 ajns an so ble močne an žvelte tej sikje.

Ta na marcade, če kak človek je tu pouzdinet njih ojode, niso tiele nahat jih potipat, ma žvelto so zapiele: »Tako zuoriš, tako zdoliš, učeri ubraniš!« Niso znale buojši čekerat po lašken, ma se so znale branit naše hcere!

So proudale ojodece, so zavile soude tu pč od facleta, a so zaatile tu niedra an so šle rauno tah Giovaninu Lestucu kupauat platno za njih kotle zašite.

So kuple dno platno bieukasto, tu riecrah rože, černjele, črne an ruse: dno platno liepo, na mest. So uzele še no mor pike an puntine za golete nardit "alla marinara", tek so uzal tebat.

So šle damou kontente tej dvie paske.

Dru dan so miele ite rauno tje na Purčinj, tah žnidarce, zatuso ke subiške žnidarce so ble poune diela an ni blo doste cajta za sveto Ano.

So jale za se obriest dru dan pr lipe uoku jutrence.

Je zuonila jutrenca an Giulie ni blo vidat.

Milja je počakala še kak minut an zat je šla tje h nje hiše. Jo je klicala...

Giulia je odprla okno an milo jokuć, milo plakuć je jala:

»Stojin slabo, man fiero močno, me boli laua, treboh: ne moren iti s tabo tje na Purčinj. Muoreš iti sama an nardite še zame: sej mamu to štešo korporaturo!«

Milja ni tiela rado iti sama, ma ta boa stvar ni mola še stat na nouah.

Giulia je spe jala:

»Biež Milja, biež, če ne ne bomo miele kotle noue za sveto Ano!«

Milja je šla an je nardila use še za Giulio tej zanjo.

Te dan na sveto Ano kotle so ble pornjene ta na pastejah, ma kotlo Giulie je so muorli oblejć družjo, zatuo ke ona je umrla lih te dan.

Za njo, tifo je pobrau 65 peršon tu 6 miesci. So umrli po dan, dua, tri, še štir po hiše: tu Subide je pršla dešperacijon.

Dan dan so šle uon s cierkve deset kas...

Je zuoniela ruošnja usak moment.

Tezje, ke so ble tana pasteje, so uprašual, za keja zuoni, an zat so uorile milo: »Zejtra če zuoniete še zame!«

Tek je biu zdru, za mu dat kuražo, je rešpondu: »Buoh nan če pomat, moučel!«

Eko špiegan spomin, ke ranek Tinić je vidu na oknah!!!

Taz Vidna je pršu dan miedeh an dua infermierja an so kural te boune za šest miesci.

Se ni molo ne ite ne prite u Subet.

Tala nasrejća se je odila perviet uode, ke je bla inkuinana.

Pouno judi je oščepalo, poten ke so zauriel uodo prej ko jo nucat, ma pou-no pouno jeh je šlo tje pod Orabo.

luisa tomasetig - dvanajst risb

ILUSTRATORKA LUISA TOMASETIG

PAVEL PETRIČIČ

Luisa Tomasetig je na beneški umetniški sceni aktivna več kot deset let, saj se je zavestno odločila, da se kot glavni dejavnosti posveti ilustraciji za otroke in da se bo s tem ukvarjala poklicno. Kdor je v objavljenih knjigah pozorno in z zadovoljstvom sledil zorenju mlade umetnice, lahko o njej govori le kot o "poklicni" ilustratorki. Njena izbira pripovedovati otrokom z ilustracijami ji je namreč prinesla uspehe in priznanja in to v najbolj zahtevnih krogih. In prav ta je danes njen svet, v katerem se giblje z veliko občutljivostjo.

Luisa Tomasetig je imela srečo, da je lahko od samega začetka svojega delovanja objavila več del, ki so sedaj sestavni del njenega umetniškega opusa. Gre za dela različne stopnje zahtevnosti, od knjig, ki so nastale na osnovi otroških besedil za natečaj Študijskega centra Nediža "Moja vas" in ki so izšle, tiskane v

Trstu, pri založbi ZTT ali pa, natisnjene v Ljubljani, pri založbi Devin, do zadnjih zahtevnejših publikacij, med katere sodita antologiji "Sonce sieje - parve an druge bukva za te male", ki sta izšli pri založbi Lipa v Špetru, da ne govorimo o drugih uspešnicah, v prvi vrsti o knjigi "Kaddish per i bambini senza figli" (Kaddish za otroke brez sinov).

Odločilnega pomena je bila vztrajnost mlade ilustratorke, ki zna gledati okrog sebe, dojemati neusahljive sugestije okolja, življenja in tradicij Nadiških dolin, ter njena sposobnost obvladovanja dražljivega, a zapletenega sveta ilustracije. Predvsem pa njena sposobnost, da črpa iz same sebe in omogoča svojim notranjim silam, da pridejo na površje. Figurativna nadarjenost, poznavanje izraznih govoric, nenehno iskanje ustreznih tehničnih sredstev in dosledna lastna govorica, stalna pripravljenost na eksperimen-

tiranje v okviru iste teme s skicami, pripravljalnimi risbami, grafičnimi poskusi in kompozicijskimi spremembami: to so nje- ne glavne odlike.

Pomembne spodbude so ji poleg no- tranjih nagibov prinesla srečanja z veliki- mi osebnostmi iz sveta umetnosti, tu mi- slim v prvi vrsti na Štěpána Zavřela, ven- dar ni nič manj pomembno dejstvo, da je kot kulturno osnovo sprejela "krajino srca", to je okolje z vsemi podrobnostmi, ki mu dajejo življenje, s človeškimi vezmi, s kulturnimi in pripovednimi tradicijami, s skupnostjo kot celoto. Zato v figurativnih aspektih Luisa osvaja intimno razsežnost krajine Nadiških dolin, ki v večini njenih del ustvarja prizorišče pripovedkam in pravljicam. Gre za avtentični scenarij brez površnega manierizma, konvencio- nalnosti ali teatralnosti, ki se danes vse bolj polaščajo publikacij za otroke in preko njih razširjajo neokusnost.

"Krajino srca" naznanja vsa neposred- nost barve, ki prežema sliko z zlatom sončnega zatona in poletij, z rjavo toplino gozdov in zelenjem travnikov. Ko listamo po ilustracijah, ugotavljamo, da se nam "krajina" spreminja pred očmi in se vrača k izvoru, tako kot zahteva narava, v skle- njenem krogu pripovedi. In v to zlato, rja-

vo ali zeleno barvo so potopljene prota- gonisti zgodbe, ljudje, živali, rastline, stvari. Zgodbe, ki imajo skoraj vedno srečen konec, označujejo tudi dramatični trenutki, kjer slikarka ustvarja pričako- vanja in napetosti polne atmosfere prav s funkcionalno uporabo barv, kakor po- trjuje pravljica "Tri račice".

V antologijah "Sonce sieje" slikarka pre- vzema, ne da bi se odpovedala lastni ek- spresivni govorici, didaktično vlogo (ki ji med drugim pristaja). Naslanja se na re- sno etnografsko raziskavo o tradicijah in posameznih trenutkih življenja v Nadiških dolinah in njeno raziskovalno delo se preliva v ilustracije. Neposreden stik z otroškim svetom v okviru tečajev in semi- narjev likovne vzgoje daje slikarki prilož- nost, da pogloblja interkomunikacijo in bogati figurativno govorico.

Omenili smo že atmosfero tesnobnega pričakovanja, ki prežema mnogo Luisinih slik, kakor tudi izražanje močnega patho- sa njenih junakov, ki se zrcali v vznemirlji- vi prisotnosti majhnih živali, kot so sove, zajci, kosi, mačke, vsi umaknjeni za grmi, med listjem ali skriti med pohištvom, kot da bi šlo za psihološko igro zrcaljenja z junaki zgodbe. Jasno je torej, da smo povsem daleč od tiste konvencionalne ra-

be ilustracije za otroke, kjer smo zelo pogosto priča površnemu ponavljanju stereotipnih oblik in obnašanj, ki so poleg vsega še nevzgojni.

Ko govorimo o ilustracijah, govorimo tudi o slikarstvu. In v tem pogledu v analizi ne zadošča psihološki pristop. Luisa Tomasetig nedvomno obvlada široko paleto slikarskih sredstev in načinov. Slikane površine niso nikoli preprosto obarvane ali osenčene, temveč s tenkimi in diskretnimi teksturami (z rahlo šrafuro, s tenkimi grafiti, s prahom mikroskopskih barvnih brizgov) poustvarjajo obliko in bistvo stvari (trave, vode, lesa), ne da bi slikarka s tem padla v hladen verizem, ki zavira aktivno dojemanje podob.

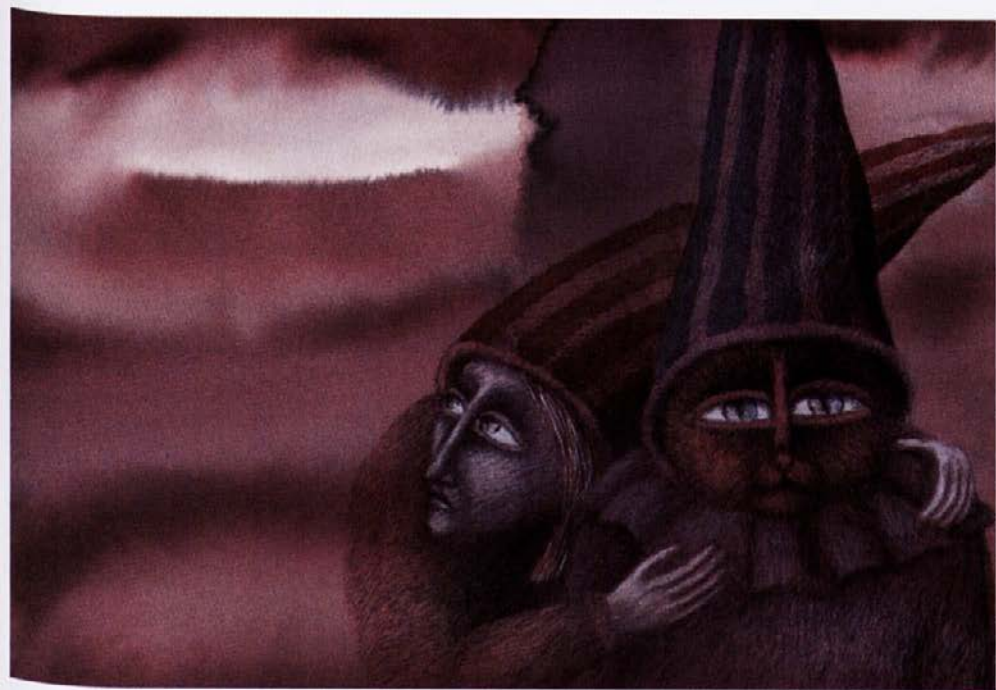
Ilustracije v eni od njenih zadnjih publikacij, v slikanici "Kaddish per i bambini

senza figli", ki je leta 1998 prejela prvo nagrado na natečaju "Sulle ali delle farfalle" (Na krilih metuljev) v Bordanu (Furlanija), predstavljajo v tem smislu pomemben cilj.

Variacije nevtrálnih barv na straneh, ki spremljajo pripoved o Terezinu, izjemno oživijo v neposredni uporabi tehnike in v sveži ročni spretnosti. Mreža šrafur, drznih grafitov in oblakov brizgljajev dajejo razumeti, da je slikarka na emotivni ravni globoko občutila vprašanje morije otrok v Terezinu. Na slikarski ravni lahko dodamo, da ni bil ta ciklus slik nikakor pojojen z založniškimi zahtevami in da je torej v njem slikarka lahko svobodneje izrazila svoje emocije in ekspresivne sposobnosti. Prav s tem delom se za Luiso Tomasetig, slikarko Benečije, odpirajo nove poti in zelo zanimive perspektive.

L'agguato / Zaseda, mešana tehnika (1992)

Senza titolo / Brez naslova, mešana tehnika (1992)

La mela magica
Čudežno jabolko,
mešana tehnika (1992)

Senza titolo / Brez naslova, mešana tehnika (1994)

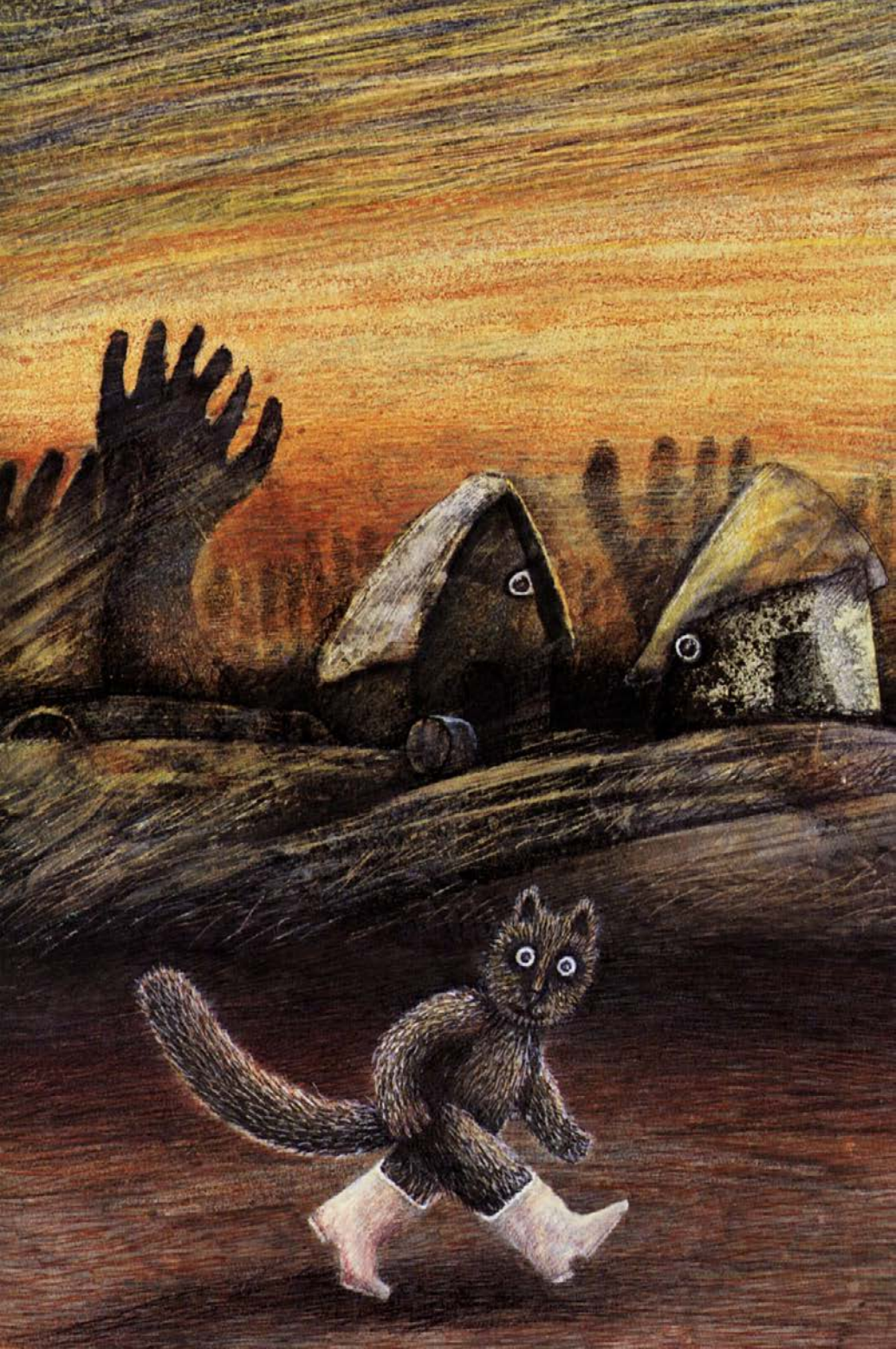

Volpicina / Lisičica, mešana tehnika (1993)

Becchi / Kljuni, mešana tehnika (1994)

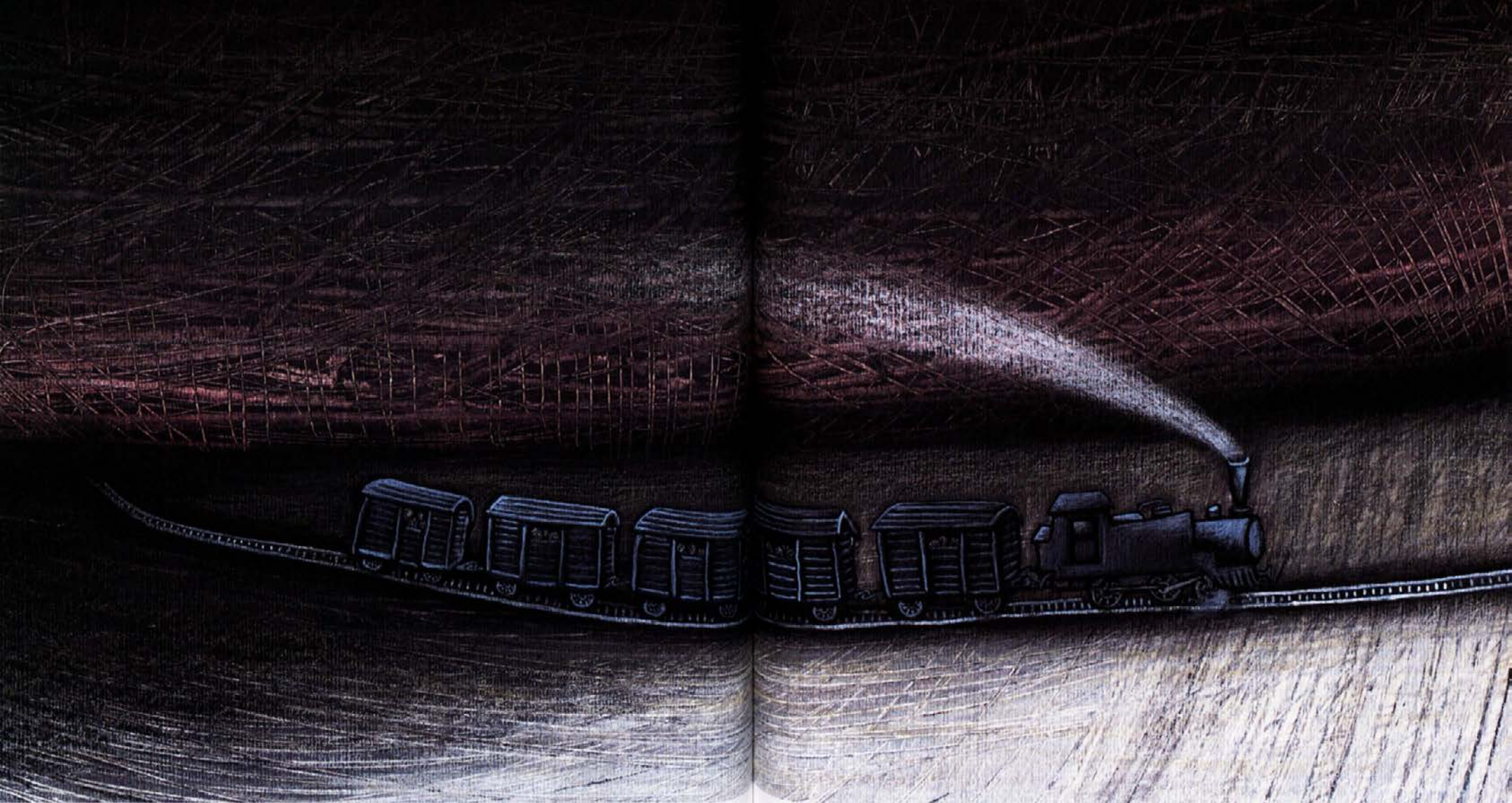
Il gatto con gli stivali / Obuti maček.
mešana tehnika (1996)

Tri račice, mešana tehnika (1995) Devin - Trieste/Trst

Kaddish per i bambini senza figli (Kaddish za otroke brez sinov),
mešana tehnika (1998) Zadruga Pavees - Bordano

Luisa Tomasetig se je rodila v občini Dreka, v Nadiških dolinah. Živi in dela v Čedadu (Videm).

Med njenimi publikacijami naj omenimo:

"Jubica in Arpit",

zadruga Lipa, Špeter, 1995;

"Sonce sieje, parve bukva za te male",

zadruga Lipa, Špeter, 1996;

"Sonce sieje, druge bukva za te male",

zadruga Lipa, Špeter, 1998;

"Tunin il pursit di Sant'Antoni",

Le Marasche, S. Giovanni al Natisone, 1998;

"Kaddish per i bambini senza figli",

zadruga Pavees, Bordano, 1998.

Svoja dela je predstavila na številnih

samostojnih in kolektivnih razstavah,

med katerimi naj opozorimo na naslednje:

Beneška galerija, Špeter (Videm),

1993 in 1996;

Laboratorio delle Parole e delle Figure,

Collodi (Pistoia), 1994;

Il battello a vapore, Verbania, 1995 in 1998;

Circolo culturale Menocchio,

Montereale Valcellina (Pordenone), 1996;

Knjižnica France Bevk, Nova Gorica

(Slovenija), 1996;

Immaginario - nuove proposte di storie

illustrate, Venezia, 1996;

Mednarodna razstava ilustracij za otroke

"Le immagini della fantasia",

Sarmade (Treviso), 1996 in 1998;

Fantasia '97 - illustratori per l'infanzia a Bari,

Bari 1997.

Vodila je številne seminarje za učitelje

in tečaje za otroke na stopnji vrtca

in osnovne šole. Med njimi naj omenimo:

Istituto degli innocenti, Firenze 1993/94;

Castello di Udine, 1995;

Circolo culturale Menocchio,

Montereale Valcellina (Pordenone), 1996;

Galatina (Lecce), 1997;

ter številne tečaje v šolah Nadiških dolin

in dežele Furlanije-Juljske Krajine.

SVETA MARJETECA

BRUNA BALLOCH

Dan bot je bla dna ščica, ke se je klicala Marjeteca. Je bla šenje mikana, kr ji je umankala mama. Nje oča se je spe oženu, tako Marjeteca se je obriedla dno mačoho za mamo.

Še tlata žena je miela dno hči, malo ubi veliko ko Marjeteco.

Mačoha ni marala Marjetece, čeglih je bla pridna.

Marjeteca se ni smiela matajat tej družu otroci: je muorla hodit past ouce an koze, je muorla hodit po uodo dou Patok, je muorla prate... čistite... Je skriuala óci nje tažaue, zatuo k on jo je tu rado ubi ku majnaa družaa na sveto, an ni tiela se ni žalva za njo.

Pr hiše so mieli njive, sanožeti, hosti... an dna hlapca an dno dejklo, ke jen je pomaala dielat.

Tu hlieve so miel puno žvine, ma ta ke je bla narbuj liepa, je bla dna kravca, ke je miela dno štelu bielo tu čele: to so klical use "Štelca".

Dan dan, je bla šenje zima, kr mačoha je jala Marjetece:

»Maš nat Štelco past,

maš oprest dan žaki kouki

an navit dan žaki ureten

an maš prneste damou ojodece;

če ne, kr prideš nazaj, te ni snje!«

Marjeteca usa prestrašena je pobožala Štelco an je šla tje po dne potice jokuć.

Sama s sabo se je kumrala:

»Kako man ja napaste Štelco an ubrate ojodece, ke je šenje snieg na tlu!
Kako man opreste use te koukè an navite zapredek tana uretena!«

Hodić je čula, ke kak jo je klicu: »O Marjeta, pridi or, polovi me!«

Je uzdinela lauo an skuoze souze je vidala, ou Brde, dna človeka, ke je se-
du tna dne pejči.

Marjeteca je šla or h njemo.

Te človek je biu star, zelen, suh... ke mo se je molò zaštiteti use koščice, je
mu brado an lase doue...

Marjeteca a je počela loviti: počaso an liepo.

Malo poten tlate starčić jo je uprašu: »Marjeta, smrdi ma laua al diši?«

»Liepo diši!« mo je jala nazaj Marjeteca.

Alore te mož je popihu dan bot tana tla an snieg je šu ta, se je staju.

Dru bot Marjeteca a je šenje lovila, kr te star jo je spe uprašu: »O Marjeta,
smrdi ma laua ol diši?«

»Diši... diši... tako liepo diši...«

Je popihnu še dan bot an uoku an uoku je počnelo use zelenieti tej vilaža:
travica je bla malo drač ko za sejce, lažnik, petelinc an piskalce se so
smejale tla an tiela.

Štelca je bla lačna, tako je počnela rauno jeste an je pasla, dok je bla sita.
Te star mož alore je uprašu Marjeteco te trejce bot: »O Marjeta, smrdi ma
laua ol diši?«

»Diši... diši, liepo diši,« mo je jala.

Je popihnu še dan bot an ta mez trauo so počnele črnieliet an dišat ojo-
dece: liepe, debele tej pauce. Marjeteca je uzela košeco an je brala... bra-
la... dok jo je napounela: jo je pokrila an ložla tah krajo.

Tjenakada Marjetece je je šlo na jok, zatuo ke enje paj ni viedala, kako nar-
dit za opresti use te kouke, ke je je dala mačoha.

Te star mož, prez jat dne besiede, je odvezu te žaki kouki an a je luožu pred
Štelco.

Štelca je or ustala an počela jesti kouke an srat štriene opredene!!!
Marjeteca je uzomala konac štriene an je počenjala navijat net or na uretena, ma tela je so utiekale uon z roke an se so same brkoliele uoku an so zavijale zapredek.

Čudno ji se je zdielo use tuole, ma je kladala tu žaki uretena navite an ni bla maj tkej vesela.

»Man trošt, - je jala sama s sabo - ke nas mačoha me ne bo burlala, zatuo ke: Štelca je sita,

ojodece so tu košece,
an kouke so opredene.«

Se je liepo odahnila: je miela potrebo! Je se ni zdielo ries use tuo, ke je se je zgodilo.

Je zlo zahualila Svetaa Jura... Ja, enje ke a je liepo pomerkala, a je spoznala!

Te starčić, ke je je pomau napotit reči, je biu Svet Jur, nje nunac!

Prej ko nuojć, Marjeteca je bla domah, an kr mačoha je vidala use nareto tuo, ke ni jupala, je rozno jala tu njo:

»Viš, hrdina, use je nardila tuo, ke je san kuazala, za de je ne dan leuo!«

Kak dan poten mačoha je poslala nje hći past Štelco, za ni bo še ona kapana tej Marjeteca.

Svet Jur je biu spe ou Brde, ma kr jo je or klicu, za a ni polovi, tlata hći mo je jala nazaj:

»Ja niman kada hodit za tabu!«

Svet Jur jo je klicu... an klicu, dok je pršla or.

Čez no srce a je počela loviti...

Svet Jur malo poten je uprašu še njo, če smrdi ol diši nja laua.

»Smrdi... smrdi...« mo je jala.

Tako Svet Jur ni popihu tana snieg, ke je biu uoku njeh, Štelca ni molà pa-sti...

Do trikrat je uprašu še njo, če diši al smrdi nja laua: do trikrat ta hći mo je jala nazaj, de smrdi.

Tako mačohna hći

ni napasla Štelce,

ni ubrala ojodec,

ni opredla kouki:

ja dien, de ta hći je miela, kar se je meretala.

Tjeankada ta hći je zavila nje cule tu dan falceton an je šla ta od hiše, čelih nje mati je počela biet slabouriedna.

Marjeteca paj je ni pustela same: je je kuhala, prala, čistela... ma za mačoho je blo use neč, use je bluo kriuo, tuo ke je dielala Marjeteca, tako jo je nimr burlala: »Kje si, Marjeta?! Pridi or!«

Kr je bla or, ou kambre, paj jo je podila dou.

»Obrni me, Marjeta! Narauni me! Ma ne tako... sako...!«

Kr ji je prnesla za jest, vičkrat je uorla župo za uso skliedo dou na tla, za-tuo ke je uorila, de tuo ni dobro.

Marjeteca tiho je pobierala or an čistela...

Je miela šenje dul tu njo.

Kr kak ji je jau: »Tua mačoha je hrda!« ona je uorila nazaj: »Ne, je stara an bouna!«

Ma judje, ke so čul an vidal usak dan, kuo je dielala z njo mačoha, ni so vič klicali tlato hći samo Mreteca, ma je so počeli uorit "Sveta Marjeteca". Zatuo titul od pravce je "Sveta Marjeteca".

PRAVCA AL RESNICA?

MICHELINA BLASUTIG

Ankrat je bla dna majhana čičica, takuo bleda an slava, de je pariel skor buna. Ona je bla ničasta, vsa mikana: ona je imiela tanke nožice, mikane ročice, kratke stapale... pa za lon je imiela dve duge, duge imena, imena, parpete dni domači štoriji.

Tale "naša čičica" je imiela mamo, tato, dnega bratra an s cajtan potle tud no sestrico.

Ona se je čula bit zlo srečna, zaki tu nje hiš so živiele štier njanje, štier se-stre tatine, an dan star stric, ki je nimar muču, je biu že tatin barba.

Pari čudno... pa je potriebno reč, de le grede tale naša čičica se je čula bit tud zlo zlo nasrečna, zaki tu nje hiš nie imiela ne nonuna ne none, oba sta bla umarla mlada, pried ku ona se je rodila.

Tale resnica jo je žalvala vič, ku kar se more pinsat. Vse nje parjateljice so imele nono an nonuna žive.

Vičkrat ona je vidla none varvat otroke tu šarokin krile, tu dnin tajšnin krile tud "naša čičica" se je bla rada čez dan skrila an pozibala. Ona je viedla, de none po vičerji so pravce pravle, de tu pastiej otroc so z nono an nonunan piel an molil po sloviensko; tud ona je bla tiela rada se navast piet an molit takuo, tud ona se je bla rada z njim potačala tu tisti šaroki pastiej an se čula šigurna z nono, ponoč, kar nje mama je bla deleč od duoma zad za nje dielan.

Vičkrat tale "naša čičica" je vidla none za južno napravrt kuštno jedila an pardat kiek vič tistemu buj potriebnemu...

None so žeke šivale otrokan, nonuni so pa košpe napravli za daž, so cveke bil če pod lies, za kar je biu led; domačin otrokan so lepe an šigurne sanke paračal za snieg.

Tale "naša čičica" je bla vesela, kar je mogla norčinat po hišah, kjer so ble none an nonuni, zaki tekrat oni nieso znal lepua po taljansko, so guoril samuo po sloviensko an prebieral same slovienske molitve. Ona jih je rada poslušala; naglo an lepua je tiela se navast tel jezik, zaki tu nje hiš za karjančo pruoť nje mami, ki po sloviensko nie znala, zaki je bla paršla taz Talje (takuo so pravli tekrat), vsi te velic an otroc so se po taljansko zastopil. Ona pa at v vasi nie tiela bit drugač, nie tiela bit zažmagana.

Vičkrat tela "naša čičica" se je čula sama, čudna za te domače, ki so jo vidli par kraj tu hiš, vso samo so jo čul šepetat med sabo; lohni - so pinsal - de nie normal.

Ona je viedla an se je smejala z nono.

Ona je bla inventala okuole nje vas an svoj sviet, ona je imiela končno dno nono vso zanjo, ki samuo ona jo je vidla an čula. "Naša čičica" je viedla, de kar nona je bla živa, je šivala moške srajce; takuo de ona se je inventala žnidarca an kupe z nono je šivala kikjice tistin pipincan voz culah zašite. Nona je norčinala an dielala vse, kar "naša čičica" jo je za dobruoto vprašala.

Ona je mogla guorit z nono, nucat tiste malo besied, ki je znala an tele besiede jih je obračala takuo, ki je mogla; nona jo nie mai skregala, zaki tud ona nie znala lepua po taljansko, so ble par, so se pomale, se zastopile dna drugo. Z nono je tud piela, molila dno lepo sloviensko molitev, glih tako, ki dna druga nona at v vasi je vsako vičer molila z otruok, pried ku so zaspal. Nječa od tele druge none, tud zlo majhana, jo je pa "naši cičic" učila.

Takuo so one dvie molile:

*Naco v griehe legnen,
jutre Buog vie, al vstanen.*

*Marija te noči,
Svet Jožef tega dne,
tanle so trije jogari,
trije škofi: dan me viža,
drug me spiža,
te treč me peje
gu Sveti Raj.
Kaj gu Svetin Raju?
Zlata miza, zlat stolič,
usmiljen Jezus na njin sedi,
Marija pred njin kleči,
Marija te zavpraša:
srečna bod tista dušica,
ki te je navadla majhano an veliko!*

Kar tale "naša čičica" je začela v šuolo hodit, je že lepuo znala an po sloviensko, se je čula šigurna an vesela, nie imiela nič manj ku te druž. Intant du šuol je zaviedla kiek takega, ki samuo mama an tata so ji bli mogli arzsvetit...

An dan po vičerji kleče ta na kandrej, za se čut buj velika an močna, na glas je vprašala, zaki meštre so jo klicale drugač ku at doma.

Je poviedla, de "all'appello" se je čula druga... se vidla doplih, nje ime, jala, nie bluo tiste, skuoze kar ona se je poznala bit. Tata se je posmejau an špiegu: »Kar ti si se rodila, san ti jest dau an napisu toje ime ta na kamune, ime od moje mame, toje none... samuo je no malo buj dugo. Potle, kar smo te nesli na karst, toje štier njanje so ti dale an napisale, gu cierkvi, drugo ime, ime od mojga tat, tuoj nono... samuo je no malo buj dugo!«

Tale "naša čičica" je pogledala vse tu oči, je stopnila stoje gor na kandrejo an vsien jala: »Zahvalin tato an njanje, ki tesnuo so pinsal na me an zdjušal so mi ime; vse tuole me veseli, donas mi gre pru, pa na vien, ki bo an dan. Sada viedta, de se čujen buj important miez vas; sada bon tud buj lahko

guorila z nono an nonunan, duo vie, al vejo vse tuole onidva, bon čula, ki pinsajo; lohni mi porčejo, de vsi bota muorli mene bugat, an takuo bo!»

Vsi at okuole mize so jo debelo gledal, jo nieso zastopil. Potle, ki se je no malo potalažla, "naša čičica" počas počas je sedinla an poviedla je vsien, kuo je nimar želiela imiet nonune žive an kuo je bla inventala nje življenje z njim at v hiš. Se je še buj mikana nardila, je parjela glavico miez rok an tiho vprašala vsien: »Kaki so bli?»

Tata jau serio za vse: »So bli ku kraj an krajica... on nizak, ona liepa an ve-soka...«

Vičkrat tela "naša čičica" se je vprašala, kaj je teu tata poviedat, kaj je teu ji oznant.

Bit ku kraj an krajica tu ni hiš, je kiek zlo important? Lohni je takuo. Tele besiede jih nie mai pozabila, so ji nimar puno pomale...

Donas "naša čičica" je že vičkrat nona, pa nie lahko se ušafat nona an gre-de pinsat na tisto čičico od ankrat. Sada ona se trošta bit, ku nje te mali navuodi jo vprašajo bit, pa z no malo "furbizie" ona jih gleda nimar podučit. Prav nona, ... norčina nona, ... toli, pieje al mol z njin; na pune roke ponuja an da vsien. Kar z njin je doma, gor, tuk vsi kupe se ušafajo... gor, tuk se je ona rodila, šele buj jih vlieče na nje žug.

Nona kaže hiše, varte, rieko, potica, kjer so ble, kaže vasi, kaže nje zemjo! Že te velik puobič, kar more damu se varnit, tiste doline pustit, se joče, majdan vič ku nona ga more zastopit. Kaže nona an majhane spomine pa velike reči, ku bukvacu, kjer nje nona je prebierala an molila po sloviensko. Gledajo, obračajo tiste bukva intitolane: *Mali duhovni zaklad*.

Jo prosijo, za de jin prebere kiek, jo vprašajo, ki pride reč. Nona resnično povie: »Znan samuo po našin...«

Po vičerji legnejo kupe, nona an otroc, tu tisto pastiejo, ki nona "naši čičic" je zapustila.

Naša "stara čičica" pinsa, de te peta generacion tu tisti pastiej počiva; se odsapne an začne norčinat, zaki otroc jo vlačijo, jo kličejo, jo vprašajo, čejo viedet še puno reči.

Ona prav... guori... jih tud vpraša kiek, jih štaka... intant oni spuščajo slovienske besiede, po sloviensko vprašajo kako potriebo.

Nona tuče veselo roke, že pobiera, počas, počas, kar je vsadila.

Otroc z njo puojo:

»Mi se mamo radi, radi, radi;

Mi se mamo radi, radi, radi...«

Otroc zaspijo.

Nona mol:

»Buog nan di lahko nuoč,

Božjo pomuoč,

naco an vsako nuoč!«

Michelina prisarčno zahval Anito Uršino, ki ji je dala možnost poznat an napisat tele lepe stare molitve v telo zgodbico.

POEZIJE
SONIA GARIUP

MOJI NON

V naruoč lepuo s'me daržala,
mi pravce pravla in prepevala,
za de bon mernuo zaspala
in ti lahko počivala,
stara in trudna si bila že,
lepuo se zmislín zmieran na te,
samuo za druge si ti skarbiela
in zatuo si tudi tarpiela.

Oh nona, oh nona moja,
zdaj san velika, zdi se m'sanja,
kuo s'me lepuo ti zaspivala,
za de na bon sama jokala.

Zdaj san velika, na smien jokat,
četud sama muoran zaspát,
piesmi na čujen več,
odkar zapustila si tel sviet,
moli Boga in prosi za me,
da mi še kajšan pravco pove,
da me še kajšan razveseli,
takuo ki znala si sama ti.

Oh nona, nona, nona moja,
zdaj san velika, zdi se m'sanja,
kuo s'me lepuo ti zmieran učila,
zatuo za te bon vedno molila.

ZVEZDE

Kar sonce ponoc je spalo,
luna je svetila namest njega,
daržu s'me za ročico malo
in jau si mi draga moja.

Zvezda je padla, naša želja.

Zda si deleč od mene,
zvezdi vič na štiejemo skupaj,
žalostno je mene an tebe,
srce pa pravi: Ne obupaj.
Še jih bomo štiela tukaj.

Pohiti, muoj ljubi, nazaj priti,
saj te čakam vsaki dan,
nihče na more nas ločiti,
če ljubezan je med nan.

Skarbi, dragi, ne živi sam.

Doma živiet v domačin kraju,
zvičer na sprehod skupaj oba,
roko v roki kot v rajju,
luna, zvezde, midva sama.

Ti boš muoj, ist bon toja.

Zvezda je padla,
jutro parhaja,
hitro že gre,
moja miseu lovi tebe.

TIST GLAS

LUIA BATTISTIG

Nuoč je bla jasna an zvezde so se svetile, kar jest nad gorenjin balkone moje hiše san gledala naše doline v tami an daleč v planji luči, ki so se bliščale.

Zabolieli so me parsti mojih rokah od velicega mraza, glih tenčas san bla stegnila gvant opran. V tisti temperaturi vse se je hitro polediovalo, moker gvant me se je utardievu v pest; vseglih san ga kladla sušit najrajš ob tisti ur ku drug dan zjutra, kar me se je takuo mudilo iti od duoma.

Stisnila san moje parste an jih parbližala h ust za jih ogriet s sapo. Ostala na balkone še an moment. Je bluo takuo tiho, de san tiela poslušat v tistin mieru, če kiek se je oglasilo.

Blizu moje hiše je kapljala voda tu korito, pustili so jo odparto celo nuoč, de ne zmarzne. Tan v Starmici je laju adan pisic; gou turne Matajurja je bilo deseto uro. Mier je bil an not v moji hiši, otroci so že spali, moža nie bluo še doma.

Tisto nuoč ajar je bil takuo fin an marzu, de od daleča je prihaju h mene, h moji vasi an poseben glas...

San pomislila »Odkar san tle par Mašere, je parvi krat, ki ga čujen! Pa ka je naco v ajarju, de se ga čuje takuo lepua? Za me tel glas je odmev od narguorškega, narstaršega zvona s Čedada! On me se je oglasu! Ka mi če poviedat...?«

San se zmisnila, de v Čedade vsako vičer ob deseti uri v veliki cierkvi zvo-ni počaso an mernuo, sam, te narguorš zvon.

Čedad nie takuo daleč od naših dolin; z mojga balkona ga vidin samuo na pu, stran od starega špitala pruoť Stari Gori. Veliko cierku an mosta nad Nedižo jih na vidin, ostanajo skriti zad za tisto nizko bulo, kjer potle se od-perja vsa furlanska planja.

Le od daleča so parhajali h moji pamet lepi spomini od vsieh tistih zvonuovu, zvončiču, ki so oživjovali moje otročje lieta. San se rodila, san zra-stla an poslušala le tist glas, ki so imieli zvonuovi v turne cierkve Svete Trojice s Te dolenjega Marsina an od Svetega Sarca s Te gorenjega Marsi-na. Preca san zapoznala, kadar je spremenju štimo: če je oznanju mašo, če je klicu v "drugo" an na zadnjo "not". Poznala san glas, ki je kuazu pu-stit dielo an zmolit; glas, ki je pravu, kada se veselit, an drug, kada se žal-vat, jokat.

Je biu tud adan glas takuo močan, de se nie moglo čut guorjenje med jud-mi; kar je bla po vasi precesija s podobo Device Marije, tenčas tarje možje so tukli na vso muoč vsak tu svoj zvon (15. vošta - Rožinca, 8. dičemberja - Marija brez madeža spočeta).

Par sveti maši, ob punoči, kar judje so častili Devico Marijo, ki nan je po-rodila Jezusa, vsi puobči oku utarja so zvonili vsak svoj zvončič, ki so par-nesli od duoma, za se veselit v tisti posebni noči.

Veseu je biu tud planinski glas od vsieh tistih zvonuovu, adan buj mikan ku te drug, ki krave, jinice an teleta so nosile parpete za njih šijo poliete na marsinske planine. Pozime se je spremeniui, je ratu glas pusta: tiste zvone gor s planin puobi so se jih parpeli oku sebe an letali po vaseh obliečeni tu pusta. Tenčas tist glas mi se je zdeu le še buj domač, takuo muoj, de an donašnji dan, kar ga čujen, bije v mene kupe z mojin sarcan.

Za me, ki san paršla dol s Te dolenjega Marsina gor h Mašere, pod varh Matajurja, za neviesto, tist odmev zvona s Čedada mi se je zdeu "nov" glas v mojin novin življenju.

Tist zvon je narbuj star, od kar jih je tle v našin kraju sveta, an zatuo tisto nuoč, pried ku san šla spat, san pomislila, de niesan poznala njega staro zgodovino.

San potle začela spraševat parjatelje s Čedada, zaki vsako vičer ob deseti uri zvoni takuo počaso te veliki zvon. San samuo viedela, de te zadnji krat, ki zvonjo zvone v turne, je ob deveti ur zvičer, kar zvone "uro noči", takuo ki so ankrat par nas zvonil ob sedmi. So me jali, de v Čedade je ostala adna stara navada, ki je začela, al kar so zazidali cierku (1529) al že pried, kar Čedad je bil vas ograjen z velikin zidan za se braniti pruot so-vražniku. Te veliki zvon je oznanu vsien juden, de ob tisti uri, kar je on takuo počaso zvoniu, so se zaperjale vrata mesta.

Donašnji dan niemamo vič tistih težav, ampa druge probleme z drugin no-vin sovražniku. Le zaperjamo vrata...

So adne vrata, ki jih muormo prou lepue varvat, branit an nikdar pustit, de se zaprejo, so vrata našega sarca. Samuo jubezen obogateje človeika.

Te veliki zvon s Čedada je zvoniu an bo zvoniu le naprej v lietah ku do sada, za vse judi, ki ga čujejo, ki ga poslušajo, an vsak človek udobi v tistin glasu svoje misli...

Na balkone, v tisti noči, moje misli so ble an za vse žene, ki pred mano so živiele v Bazielnovi družin. Al so an one na mojin prestoru čule kajšankrat tist odmev...?

V tistih lietah po potresu, kar san paršla za neviesto tle h Bazielnovin, je bla ta na hiš ostala samuo ranca nona Veronika. Pod strieho hiše smo imieli obiešen an liep majhan zvon; ne pozabin, dostkrat nona me je kuazala ga pozvonit...

V naši te stari hiši je biu ankrat adan velik skedinj an ranjik nono mojga moža, Franc, ga je biu posodu vasnjanan sedan liet za imieti not cierku (tist cajt ga lepue puobne muoj mož, ki je biu šele otrok). Mašerci, ki so hodili h maš not če na Tarčmun, so pomislili zbrat tarkaj sudu an jo novo zazidati. Z velikimi težavami so zazidali cierku brez turna, takuo de zvon je ostu le tle par nas. Kar smo začeli strojiti našo hišo, smo ga preložli, obie-sli pod strieho praznega hlieva, ki je na ciesti sred vasi, ki pelje na Matajur. Donas je šele na tistin prestoru; čaka, de kajšan ga pozvoni. Njega glas nie dost močan, ampa po vasi se ga lepue čuje, morebit an od družih kraju.

Donas nad strieho naše cirkve imamo velik megafon; nan se oglasi samuo, če kajšan človek zna partisnit tist registrator, ki ima v kaseti registran glas od zvonuovu, ki zvone drugod.

Na vien, če učakan tist žalostan dan, kar tle po našin briegu, po naših vaseh, po naših hišah vse omuteje...

An glas se oglasi... Prave, de ankrat mi smo bli.

MISLI

MIRCO STURMA

Avto, misli, promet,
čutim se kot ujet
v tej nedelji, kjer
cilji so trgovine
in onesnaženje
je samo beseda,
ki se prepleta v
tej nešteti vrsti,
kjer suho drevo
predstavlja ljubezen
in bogastvo našega
bencina!

Ne moreš brez,
ampak ni mamilo,
v tem je smeh
in majhno razvedrilo
ljudem vsem, ki
radi imajo... silo.

Zbudim se med medvedi
in tam stoji človek,
ki sam sedi, in sédi
ti dober poštenjak,
ki misliš kot vsak,
da narodni korak
lahko požre vsak,
ki ne sedi pri tebi.

JUTRANJI
PLES

Sedma ura bije
an žvelja ropota,
maš iti na dielo
an ti se na da.

Vse okuol se moti
an nič se ne mudi,
pa če prideš pozno,
jih boš slišu ti.

Iz postelje v bargeške,
majco, srajco an rončin,
oku an oku se obračas,
pa očala na dobiš.

Dobra volja iz vesolja,
pridi mu pomagat ti,
škropi voda, bież to moda,
hej, ta oštja je že šu.

Mleko, kava an abanca,
puna miza tam stoji,
junac trebuh si napihne
an ozdravu je hudič.

Ar vstaneš an utečeš,
po ščelinah padeš dou,
zdaj zvonove maš tiu lauo,
fola ti prekleta si!

Dobra volja iz veselja...

Si zaspan, nisi bolan,
se na zbudiš pried ko poudan.
Si zaspan, nisi bolan...

SPOMINI

San te vidu tisti dan,
kot v špigu iskrena luč
se uliva na moje šibko spanje
an v mislih lepe sanje
se mi vrtijo noč za noč.

Auariš an tuo je piesan,
ki v očeh se ti blešči,
če samuo se mi posmeješ,
se tu lavi vse znebi.

Muzika veselo spremlja
an te gladko že tiščim

an teluo me k tebi kliče,
jaz pa težko le zdržim.

Tuajo sliko si ogledam
an bi skoču v nebua,
rad bi tebi srce dajau,
a le solze padajo.

VESELJE

Je hodu po ciesti,
je meu kaman v pesti,
je teu ubiti,
je teu umreti.

Ponoči an podnevi
hodu je v pouni zmedi.
Nobenega ni smisla,
če ti to v lauo vriska.

Imeu je eno ptico,
jo je klicu pravico,
vičkrat so ji strejal
an kajšankrat zadel.

A ponovno je vstala
an tu zrak zletela,
lepa, krasna, bila je biela
an takuo je piela:

Če idejo imaš
in če ti resno igraš,
življenje bo tvoje,
to ti resno poje.

GOZD PRI PIKONU

FRANCO FORNASARO

Ko sta nekaj časa odlašala in premišljala, sta se Tonina in Peter odločila: naslednjo noč se bosta podala v gozd pri Pikonu, skrivaj ne da bi kdorkoli to vedel, kar po stezi, ki vodi na Staro Goro. Po tisti stezi sta šla že neštetokrat, a vedno čez dan: v poletnih jutrih, ko sta uživala hlad gostega rastlinstva, ali ob jesenskih popoldnevih, ko sta stikala za gobami in nabirala kostanj (oba sta bila močno navezana na prastari okus teh gozdnih sadežev).

Da je gozd pri Pikonu čaroben, so ob večernih pogovorih večkrat povedali starejši v družini: to je bil kraj, kjer so se odvijale legende in druge domišljijske zgodbe, zrasle iz ljudskega izročila, na tleh tega tako pomembnega in izvirnega bogastva nadiških ljudi.

Predvsem skoraj stoletna babica Marija, ki se je rodila na pobočju najvišje gore, prav blizu tiste velike jame, je kaj rada pripovedovala o škratih in drugih bitjih, ki so živela v tem gozdu.

Krivopete, škrati ali torke?

Zgodba o njenem prvem srečanju s temi bitji je bila že zavita v meglo, a še vedno zanimiva in privlačna. Tonina in Peter, ki sta bila istih let, pri šestnajstih, in sta si bila že celo življenje blizu, sta bila torej odločena, da stopita na pot Marijinega pripovedovanja. Hotela sta se na lastne oči prepričati o resnici.

Končno se je pojavila prava priložnost: starši so bili ta konec tedna proč,

ker so se že pred časom prijavili za avtobusni izlet, stare starše pa je bilo lahko prelisičiti. Prekrasna priložnost, da se lahko oddaljita, ne da bi ju kdo videl in kaj posumil. Ali to storita to noč ali pa bogvedkdaj.

Ura je 10.30: skrivaj se sestaneta. Ne zato, da bi se pobožala ali si izmenjala poljub, temveč za pravo, resnično dogodivščino.

Odideta.

Peš čez reko in nato gor, v globino gozda. Opremljena z žepno svetilko, ki sta jo našla v očetovi garaži, in rezervnimi baterijami.

“Taktični” nahrbtnik na ramenih.

Potovanje v neznano se pričinja.

Zaslišita neke zvoke, nenadno škripanje, šumenje za hrbtom. Trenutki negotovosti in strahu. A Tonina je bila odločena, da gre do konca, in je kar naprej spodbujala in opogumljala tovariša.

Vendar se nič ni zgodilo, nič posebnega ali čudnega.

Nato pa... ko sta prišla blizu kapelice, sta nenadoma zagledala nekoga.

Res ni bil škrat ali kako drugo gozdno bitje, tudi čarovnica ni bila: bil je preprosto človek, ki je negibno sedel na odžaganem deblu.

Sam v noči, brez svetlobe, brez oporne točke. Ko se ne bi držal trdno pokonci, bi se lahko zdel... mrlič.

A še nekaj posebnega je imel: bil je oblečen zelo čudno, po šegi, ki je sodela vsekakor v drug čas. Tonina in Peter sta premagala strah in začudenje in se mu približala.

Predvsem sta se čudila nenavadnemu klobuku, ki ga je nosil na glavi. Tonini se je zdelo, da je podobno pokrivalo videla pred nekaj meseci v televizijski nadaljevanki o življenju Krištofa Kolumba. Mož, ki ga je Petrova svetilka slepila, se je počasi obrnil proti njima in spregovoril v nerazumljivi govorici, ki je bila starodavna in drugačna, neobičajna, nerazumljiva, a je kaj kmalu opazil, da ga sogovornika (kot se je njega dni pogosto dogajalo) ne razumeta.

Tonina se je opogumila in izjeczljala:

»Kdo si? Zakaj si tako oblečen? Kakšen jezik govoriš?«

Mož jo je molče pogledal in na mah ga ni bilo več.

Izkopnel je.

Izginil.

Prav kakor škrat.

Mlada zaljubljenca sta se močno ustrašila in stekla proti domu, polastila se ju je panika, zmeda je zavladala v njuni duši in vse ju je vznemirjalo.

Skozi okna, ki sta jih bila pustila priprta, sta hitro skočila domov, se skoraj oblečena spravila pod odeje; noge, ki so se jima tresle, so se le s težavo počasi umirile.

Čez nekaj dni sta se tolažila s tem, da sta morda samo sanjala, da sta si le domišljala, da sta se tiste noči podala v gozd, a vedela sta, da to ni bilo res. Petra je še bolelo od padca v gozdu in čevlji obeh so bili še umazani. Minilo je še nekaj dni: med sabo o tem nista več govorila in dogodek je ostal v njuni duši in ju še naprej vznemirjal.

Do presenečenja je prišlo v šoli, po mesecu dni, med uro verouka.

Učitelj je sporočil, da bo čez nekaj dni posvetovanje o življenju, delu in pri-godah škofa Pavla Vergerija; pokazal jim je tudi kopijo programa, kjer se je obraz duhovnika videl zelo jasno, povzet po starem bakrorezu.

Tonina in Peter sta ostala brez besed: bil je prav on, človek iz gozda.

Skrivnostna pojava tiste noči! Bila sta gotova. Učitelj je nadaljeval:

»Letos poteka petstoletnica rojstva Pavla Vergerija, vernega človeka, ki je skušal v naše kraje vnesti reformacijo, ki se je poznal in prijateljaval z Lutrom, Melangtonom, s slovenskim reformatorjem Trubarjem... Ob vsem tem božji služabnik, inovator, tavajoči duh, škof in katoliški apostolski nuncij, ki je postal reformator, "regeneriran", kot je sam zapisal.«

Sledila je še cela vrsta pojasnil: zgodovinski okvir časa, veliki boji med Rimom in nemško Evropo, Anglijo Henrika VIII, spletke na papeškem dvoru, nerazumljene empatije, dvoumna stališča na vseh straneh, predlagane teološke inovacije - odrešenje po veri, odpuščajoča milost - in končno herezija.

Kontraditorna osebnost, izredno sposoben diplomat, humanistični erudit,

velik jurist, brez sistematične teološke izobrazbe, ki mu je uspelo prepričati Trubarja, da je dal biblijo tiskati v latinici in ne v gotici. Človek, ki je bil močno navezan na svojo zemljo in je ujel trenutek verskega protesta svojega časa ter - kot pravi njegov rojak Tomizza - sprejel "zlo, ki je prihajalo s severa".

Ob koncu ure sta bila Tonina in Peter brez besed, potna, blede.

Popoldne sta se sestala in sedla pod lipo, da bi premislila, podoživljala, ponovno pretresla dogodek.

Peter je razumel, da srečanje s tistim človekom (če je sploh... res bilo) ni moglo biti brez vzroka; Tonina je v mislih jemala v poštev možnost, da se je tisti človek pojavil tam iz razlogov, ki sploh niso imeli opravka z njuno prisotnostjo... Cela vrsta vprašanj.

Seveda brez odgovora.

Mešani občutki privlačnosti in nelagodja.

Vprašanja brez vsake logike.

Globoka tesnoba.

Zakaj se je taka dogodivščina pripetila prav njima?

Morda je bila to neke vrste sodobna "signatura"?

Ne, to ni moglo biti res: onadva sta bila povsem enaka svojim sovrstnikom, brezskrbna, mirno vključena v svet mladih, v poplitveno elektronsko in angleško govorečo globalno vas, v epohalno krizo vrednot, brez gotovosti, celo skorajda brez identitete...

Ali morda ne...?

Morda pa je bilo sporočilo Pavla Vergerija (če je sploh... res bilo) vabilo, da poglobita svoje osebno notranje iskanje...

Morda...

NE, NA GRE VSE DOBRO

ANDREINA TRUSGNACH

San srecjala nega starega parjatelja, tale an dan; ku nimar me je prašu
»Kuo gre?«

Tu in žlag tka misli so se začele obracjat an arzvijat tu mene, de san muor-
la pomučat an manku no malo jih poslušat.

Smo vsi trudni pravt, ku ponavad, de vse gre dobro.

Sa videš, kako je: življenje nas ubiva vsak dan, počaso, zak riedkokada se
čujemo tu glih: al smo previc (kar je slavega!) al smo premalo (kar je do-
brega!). Ne, na gre vse dobro.

Je puno poti an stazi na teli zemji, takuo, previc lahko se je zgubit: od spar-
vič hodeš počaso an se gledaš okuole; potle nimar buj hitro, dokjer, se ti
zdi, de brez letat na puodeš zadost napri. Ne, na gre vse dobro.

Lietaš an dielaš vic ku k' se more, vic ku k' se smie: cješ udobit ujsko s
cajtan, pa on te zmaga nimar, an ti, ku an norac, dielaš še buj na moc... za
imiet puno reči, ki ti na nucajo zaries an, le grede, utiekajo buj deleč od te-
be tiste trošte, od kar si bil mlad. Ne, na gre vse dobro.

Se živi za dielat, takuo rata, de si trudan an za se poguorit, si previc obu-
pan za se zgubit tu smieh, necješ vic sanjat, zak potle rata spet buj težkuo,
na znaš bit veseu, za kar imaš, an le kake druge šleutaste stvari te motejo
napri. Ne, na gre vse dobro.

Kikrat se troštaš, de te druž zagonajo toje želje, pa takuo na rata; kikrat bi
teu narest kiek za se čut nazaj lahan, pa se na daš zadost cajta; kikrat judje

na znajo mučat an ti jih muoraš le napri požgerjat, kikat bi teu znat vse an bit vsierode, pa...

San se čula potrest za rame...

»Hej, ali si ratala zjuha? San te prašu, kuo gre s tabo!«

»Ah, dobro, dobro: je vse na mestu. Pa ti? Kuo se maš?«

IMIET

ANDREINA TRUSGNACH

IMIET

sanje mocne za jih živiet, an kar tu uone je že vstalo sonce;
vojo za se smejat, an kar okuole tebe garmi an pada daž;
kuražo za iti napri, čelih ostaneš previc odzad an se strašnuo
buska ta za goro;

sienje veseja tu sarc, an kar oči te že od dugo ščape;
veliko muoč, posebno kar roke te puno bole an teluo že ca-
ga;

rahlo topľuoto tu sebe, za kar ostaneš sam an vic ku tka na
znaš narest;

roke lahne za pobuoscat tega, ki imaš rad;
resnične besiede, čelih so te zlo ujezli an si šele azkarfutnjen;
nazaj vojo za igrat, čelih toje igrače so vse ščejene al, more-
bit, jih nies nikdar še imel;

resnico za pomagat temu, ki je buj šibak an je tu pravic;
no malo srecje, vsakoantkaj, za na zgubit možnosti, ki nama
ponuja življenje;

kuražo za se jokat, čelih že od puno cajta nies vič otrok;
dobre oči za zagledat dobruoto, an kier se zdi, de je vse
umazano an martvo;

špiegu an se ga na bat, čelih nies vic takuo liep an mlad ku
ankrat;

sitost, zavoj ki nie pru bit previc nagudan, kier pried al potle
veričeš vse, kar maš parvic;

viero do kiek al do koga, zak sam si le sam an šigurno na
 puodeš deleč, an še če puodeš... lahko se pa zgubiš;
tuo marc zdravja, ki si potrieban za iti napri, še no malo na-
 pri, an kar boliezan te cje ucjefat;
dobro pamet, an kar sviet te vlieče za sabo an bi te tel stuort
 po njega študierat;
usmiljenje, ne samuo za te druge, pač pa an za te, če kajšin-
 krat se zgrešiš an na prideš, kamar si se troštu od začetka;
ljubezan an jo tarduo tiščat, de kajšan al kiek ti jo na pone-
 sejo proč al pa, še slaviš, de glih ti jo na spustiš, ku an šleut,
 uoz roke;
lakot do pravice an na inkul bit presit od nje;
marščalce go po sebe, ne samuo kar te zebe, pa an kar čuješ
 tisto piesam... ja, pru tisto;
oblisko umazano od diela an na bit pru nič špotljiv, če te vi-
 dejo takuo;
sapo za razpihat mocnuo proč magle an stuort utec deleč si-
 lo, de se na zmoče te suhe senuo;
vsake sort farbe, za kar sviet se ti zdi previc čaren;
parjatelje an z njin piet, čelih niemaš dobrih uh, pa je takuo
 lepuo bit vsi kupe;
nimar kamanje tu gajuf za s fjondo vsakoantkaj se čut nazaj
 otrok;
dužnuost za zahvalit tega, ki te je zrediu al pa te je kiek na-
 vadu;
špot an sram, če kajšinkrat zabeš, kar si ti al kar so te druž;
an prestor, kamar se skrit, za no malo, čepru je velika sila, za
 ušafat no marco pokoja;
strah, kar zastopeš, kuo se zgubjamo: mi, naš jizik, naše sta-
 re navade;
vsedno vojo za se posmejat, čelih se ti mocnuo sarce stiska,

kar naš otroc šele čudno po našin predviekajo, an ušafat ku-
ražo za le napri jih podučit;

Imiet, imiet...

Imiet... cajt!!! Narbuj tistega iman potrebo!

Cajt za živiet an ne samuo preživiet!

za se odpočit, kar na moreš pru nič,
za se oddahnit an pojet lahnjejš tojo pot,
za počakat, kar si te druge preteku,
za poskarbiet, če jih imaš šele dotec.

Cajt za iti nazaj gledat minene plave rožce gu Star Potok,
piskulince gu Mlaka, suzice go na Prieval,
tujce dol Za kri šteng.

Cajt za se ustavt gledat adnega matieja samuo za videt, kuo
lepuo pluje, donas, kier jutre ga na bo vic.

Cajt za te parjet za ruoke an guorit s tabo,
za ti poviedat, ka se čakan, ka se troštan,
ka želin, ka me straše, ka me boli,
ka me stor tarpiet, ka mamu za narest,
ka je bluo, ka je, ka bo,
ka me veseli, ka me žalva.

Cajt an za napisat, vsakoantkaj misle, ki se miešajo tu glavi.

Ja, cajt: če se niesan bla spahnila nogo, na vien, ka san bla
napisala tel žlah!

SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA VIDEMSKÉ POKRAJINE

KSENIJA MAJOVSKI, MAGDA PAVLIČ-MAVER

(Narodna in študijska knjižnica v Trstu)

MONOGRAFSKE PUBLIKACIJE

1997 (Dodatek)

Z zvezdicami (*) smo hoteli opozoriti na nekatere publikacije, ki smo jih popisali, čeprav se njihov izbor ne ujema z našim kriterijem popisovanja, a so se nam zdele pomembne po vsebini ali kot izraz našega prostora.

1. **DORBOLO, Loretta**

La notte dei falò : vent'anni di pittura e di vagabondi pensieri / Loretta Dorbolò ; [testi critici Carlo Sgorlon e Mino Milani ; ricerca e coordinamento a cura di Alberto Melotti]. - [S. l.] : Baraldini, [1997] (Finale Emilia : Baraldini, 1997). - 126 str. : barvne ilustr. ; 31 cm

2. **HOSTNE** - Podlak - Podhostne : med zgodovino in legendo = Costne - Podlach - Podcostne : storia e leggenda. - [Lesa] : Kulturno društvo Rečan = Circolo culturale [Rečan], 1997 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 119 str. : ilustr. ; 24 cm

Ov. nasl. : Hostne = Costne : med zgodovino in legendo. - Besedilo v slov., it. in nadiškem narečju. - Zastopani avtorji: Aldo Clodig, Giuseppe Floreancig, Natalino Zuanella, Rinaldo Luszach, Diana Crisetig. - Bibliografija za enim prispevkom

3. **MERKÚ, Pavle**

La toponomastica dell'Alta Val Torre / Pavle Merkú. - Lusevera : Comune, [1997] (Udine : Grafiche Filacorda, 1997). - 244 str. ; 30 cm

Presentazione / Maurizio Mizza: str. 5-6. - Bibliografija: str. 243-244

4. **NAS** scolastico časopis. - [Špeter : Dvojezična osnovna šola, 1997]. - [20] str. : ilu-
str. ; 30 cm

Besedilo v slov. in it. - Publikacija otrok Dvojezične osnovne šole v Špetru

5. **NAZZI, Faustino**

Alle origini della "Gladio" : la questione della lingua slovena nella vita religiosa della
Slavia Friulana nel secondo dopoguerra / Faustino Nazzi. - [Udine] : La Patrie dal
Friul, [1997] (Torreano di Martignacco : Graf, 1997). - 447 str. ; 22 cm. - (La Patrie dal
Friul ; 2)

Supplemento a La Patrie dal Friul nu. 10, dicembre 1996 (919 de Patrie). - Opombe ob
koncu poglavij. - Kazalo

6. **PODHOSTNE** - Hostne - Podlak : družine prisotne v letu 1912 = Podcostne - Co-
stne - Podlach : famiglie presenti nel 1912. - [Lesia] : Kulturno društvo Rečan = Circo-
lo culturale [Rečan], [1997]. - [39] str. : graf. prikazi ; 30 cm

Ov. nasl. - Strojop. avtogr.

ZEMLJEVIDI

7. **BELOPEŠKA** jezera, Mangrt [Kartografsko gradivo] : bisera Julijskih Alp / zamisel
in koordinacija Geos, Trieste ; grafični načrd [sic] Studio mark, Trieste ; faunistične ilu-
stracije Fabio Perco ; geološke ilustracije Massimo Giorgi ; fotografije Matteo Corradin
... [et al.]. - [1:30.000]. - Tarvisio : Azienda di Promozione Turistica del Tarvisiano e di
Sella Nevea, [1997] (Trieste : Fonda grafiche). - 1 zvd. : barv. ; 21 x 31, zložen na 21 x
11 cm. - (Odkrivajmo naravo)

8. **RUDNI** vrh, Zajzera [Kartografsko gradivo] : po gorah prve svetovne vojne / zami-
sel in koordinacija Geos, Trieste ; grafični načrd [sic] Studio mark, Trieste ; faunistične
ilustracije Grazia Renier ; fotografije Massimo Crivellari ... [et al.]. - [1:20.000]. - [Tarvi-
sio] : Azienda di Promozione Turistica del Tarvisiano e di Sella Nevea, [1997] (Trieste :
Fonda grafiche multimediali). - 1 zvd. : barv. ; 21 x 31 cm, zložen na 21 x 11 cm. - (Odk-
rivajmo naravo)

STENSKI KOLEDARJI*

(* Upoštevani so samo tisti s spremnim besedilom)

9. CENCIG, Emil

Beneški koledar 1998 [Slikovno gradivo] : naše vasi / besedilo Emil Cencig ; domače ricete Luciano Chiabudini ; uredil Giorgio Banchig ; foto Giuseppe Qualizza. - Cividale del Friuli : Dom, [1997] (Maniago : I.P.F.). - 1 koledar (7 listov) : barve ; 32 x 23 cm

Koledar s slikami beneških vasi in besedilom pisanim v beneškem narečju

10. ČENIEBOLA [Slikovno gradivo] = Canebola : kalendar lieto 1998 anno / il calendario è stato realizzato dall'Associazione "Lipa" di Canebola. - [Cividale del Friuli] : Dom, cop. 1998 (Premariacco : Congraf). - 1 koledar (8 listov) : č-b ; 31 x 23 cm
Besedilo v it. in beneškem narečju. - Koledar s fotografijami o življenju beneških Slovencev

11. REZIJA 1998 [Slikovno gradivo] : naš kolindren / a cura del Circolo culturale resiano Rozajanski dum. - [Rezija] : Circolo culturale resiano Rozajanski dum, [1997] (Monfalcone : Studio S.G. Informatica). - 1 koledar (13 listov) : barve ; 32 x 22 cm
Fotografije Rezije

KNJIGE

(do oktobra 1998)

12. BRONT, Lia

Din don : cjantutis par i plui piciui = pesmice za te male = canzoncine per i più piccoli / a cura di, par cure di, pripravila Lia Bront ; disegni di, disens di, narisala Sandra Manzini ; [traduzioni, traduzioni, prevodi Lucio Perès, Tonina Pavličova]. - Udine : Societât filologjiche furlane ; Špeter : Cooperativa Lipa = Zadruga [Lipa], 1998 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 36 str., [3] f. pril. : ilustr., note ; 30 cm

Besedilo v slov., it. in furlanščini. - Tonina Pavličova je psevdonim

-- Din don [Zvočni posnetek] / hanno cantato, e àn cjantât, pele so Marta Dorgnach, Giulia Paoluzzi, Stefania Rucli ; ha curato l'arrangiamento e suonato al pianoforte, al à

fat "rangiament" e al sunât il piano, glasbo je priredil in na klavirju spremljal Davide Clodig. - 1 kaset

13. CLODIG, Aldo

Brez konca ne kraja / Aldo Clodig. - [S. l. : samozal. A. Clodig], 1998. - 21 f. ; 30 cm

Čelni nasl. - Nasl. in datum uprizoritve ročno izpisana. - Beneško narečje. - Uprizorjenje za 8.3.1998

14. GARIUP, Mario

Valbruna : persone e vicende di un paese delle Alpi Giulie occidentali : (appunti per la sua storia) / Mario Gariup. - Cividale del Friuli : Società cooperativa editrice Dom, 1998 (Basaldella-Campoformido : Designgraf). - 303 str. : ilustr. ; 25 cm
Kazalo

15. * GREGO, Milan

Beneška Slovenija = Slavia veneta : fotomonografija / [avtor fotografij, autore delle fotografie] Milan Grego, [spremno besedilo in prevod, testo di commento e traduzione] Živa Gruden. - Ljubljana : Družina, 1998 (Kranj : Gorenjski tisk). - 255 str. : pretežno ilustr. ; 31 cm
Besedilo v slov. s prevodom v it. - Podnasl. nad nasl.

16. JANEK, Miroslav

Topolò : vedute, abitanti, genti da molto lontano / fotografie di Miroslav Janek ; testo Gianfilippo Pedote. - Castiglione del Lago : Edizioni Di, cop. 1998 (Cormòns : Poligrafiche San Marco). - [62] str. : pretežno ilustr. ; 21 x 29 cm

17. MENICHINI, Laura

Il cerchio / Laura dei Gatti. - San Pietro al Natisone = Špietar : [samozal., 1998]. - 66, 66 str. ; 18 cm
Vsebuje tudi prevod, tiskan v obratni smeri: Krog / Lavra Mačkinova ; v slovenščino prevedla Klarisa M. Jovanović

18. MOLIÈRE, Jean Baptiste Poquelin

Jur, zaničan mož / Molière ; prevod v beneško narečje [in priredba] Marina Cernetig. - [S. l. : M. Cernetig, 1998]. - 19 f. ; 30 cm
Izv. stv. nasl.: George Dandin où Le mari confondu. - Čelni nasl. - Besedilo v beneškem narečju. - Igreno za Dan emigranta, 6.1.1998

19. * **NAZ**

Mračna leta Benečije : dejavnost tajnih organizacij v vzhodni Furlaniji / Naz ; [prevdela Vida Gorjup Posinkovič]. - V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1998 (s. l. : Kurir). - 316 str. : ilustr. ; 20 cm

Naz je psevdonim. - Prevod dela: Gli anni bui della Slavia : attività delle organizzazioni segrete nel Friuli orientale. - Predgovor / Marino Qualizza: str. 7-10

20. **NUOVA** poesia slovena / Aleš Debeljak ... [et al.] ; [traduttore e] a cura di Michele Obit ; postfazione di Miran Košuta. - Trieste : ZTT = EST, 1988 (Trieste : Graphart). - 91 str. ; 21 cm. - Collana Alchimie ; 1)

L'eterna ricerca del santo Graal nella nuova poesia slovena / Miran Košuta: str. 171-191

21. **PO** nās : primo libro di lettura in resiano / con collaborazione di Roberto Dapit ... [et al.] ; illustrazioni di Jasna Merku. - Resia : amministrazione comunale, [1998] (S. Dorligo della Valle : Graphart). - 63 str. : pretežno ilustr. ; 24 cm

"I testi sono stati realizzati da Luigia Negro con la collaborazione di Silvana Paletti" --> predgovor

22. **QUALIZZA, Renato**

Vernasso = Barnas : il territorio - la gente / Renato Qualizza ; [foto di anonimi e dell'autore]. - [Barnas] : Associazione culturale Insieme, 1998 (Premariacco : Juliagraf). - 98 str. : ilustr. ; 24 cm

Ov. nasl.

23. **RUCLI, Renzo**

Kozolec : monumento dell'architettura rurale = spomenik ljudske arhitekture / Renzo Rucli ; [a cura del] Centro studi Nediža, [izdal] Študijski center Nediža ; [traduzioni, prevod Živa Gruden ; fotografie, fotografije Michele Voncini, Paolo Petricig ; disegni tecnici, tehnične risbe Gabriele Marini, Renzo Rucli]. - S. Pietro al Natisone = Špeter : Lipa, 1998 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 84 str. : ilustr. ; 28 cm
Ital. besedilo z vzporednim prevodom v slov. - Opombe z bibliografijo: str. [69]

24. **SENJAM beneške pesmi** (23 ; 1998 ; Lese)

[Triindvajseti]

23. Senjam beneške piesmi, Lese, Grmek 24.-25.-26. julija 1998 / [organizator] Kulturno društvo Rečan = [organizzatore] Circolo culturale Rečan. - Lese : Kulturno društvo Rečan, [1998] (Premariacco : Juliagraf). - [16] str. ; 21 cm
Beneško narečje

25. **SONCE** sieje : druge bukve za te male / teksti Giovanni Coren, Mjuta Povasnica ; parpravila Mjuta Povasnica ; ilustrirala Luisa Tomasetig ; [izdal] Študijski center Nediža. - Špietar : Lipa, 1998 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 112 str. : barvne ilustr. ; 25 cm

Berilo za začetnike v Beneški Sloveniji. - Mjuta Povasnica je psevdonim

26. **SREČANJE med pesniki, pisatelji in drugimi ustvarjalci** (1998 ; Mali Garmak)

V nebu luna plava : literarni večer, Mali Garmak, 26.09.1998 = serata di poesia, Grimacco Inferiore, [26.09.1998] / [Srečanje med pesniki, pisatelji in drugimi ustvarjalci, Mali Garmak, 26. septembra 1998, 3. oktobra 1998 ; [pesmi so prispevali] Sonia Gariup ... [et al.]. - [Lese] : Kulturno društvo Rečan = Circolo culturale [Rečan], 1998 (Lies-sa : Kulturno društvo Rečan). - [20] str. ; 21 cm

Besedilo v slov., beneškem narečju in it.

27. **STEENWIJK, Han**

Tre studi resiani : grammatica e storia sociale / Han Steenwijk ; [foto di Erik van Straten]. - 1^a ed. - Padova : CLEUP, 1998 (Padova : C.L.E.U.P.). - 76 str. : ilustr. ; 24 cm
Prevajalca Johannes Hampel, Roberto Dapit. - Bibliografija: str. [59]-62

PERIODIKA 1997

1. **ALL'ombra del Canin** = Pod Canynovo sinco : bollettino parrocchiale di Resia. - Anno 1, n. 7 (1928)-. - Resia : Parrocchia di S. Maria Assunta
70 (1997), n. 1-4. - 35 cm

Četrtnik. - Dir. resp. Duilio Corgnali. - Besedilo pretežno v it. s posameznimi članki v rezijanskem narečju

2. **DOM** : kulturno-verski list. - Anno 1, n. 1 (1983)-. - Cividale : Società cooperativa editrice Dom
32 (1997), št. 1-22. - 43 cm

Petnajstodnevnik. - Odg. ur. Marino Qualizza. - Besedilo v slov., it. in beneškem narečju. - Prih. k št. 22: Beneški kalendar 1998 : naše vasi / besedilo Emil Cencig ; domače rimate Luciano Chiabudini ; foto Giuseppe Qualizza ; uredil Giorgio Banchig

3. **EMIGRANT** : periodico bimestrale dell'Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia

Giulia = Časnik zveze izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine. - 1981, n. = št. 0-. - Cividale :

<Zveza slovenskih izseljencev>

*14 (1996), n. 1/2, 3-4, 5/6. - 30 cm

Dvomesečnik. - Odg. ur. Ferruccio Clavora. - Besedilo v slov., it. in beneškem narečju ter priložnostno v drugih jezikih. - Slovenski podnasl. se spreminja. - *Št. 3, 4, 5/6 tiskane 1997

4. **INSIEME** = Vsi kupe. - 1991, okt.-. - San Pietro al Natisone : Parrocchia di S. Pietro Apostolo

<1997> <tri št.>

Občasno. - Različne mere. - Popis po letniku 1997. - Prej: Parrocchia di San Pietro Apostolo

5. **MED** nami : pod lipo : s križem : foglio interparrocchiale. - 1981, št. 1-. - Prosnid ; Pletišča ; Brezje ; Tipana ; Viskorša ; Vizont ; Zavarh ; Bardo ; Ter ; Podbardo ; <župnije> 1997, <pet št.>. - 30 cm

Občasno. - Z oznako: Supplemento a »La vita cattolica«

6. **NOVI** giornalin za velike an te male. - <1997/98>- . - <Špeter : Dvojezična osnovna šola>

<1997/98>, <ena št.>.- 30 cm

Občasno

7. **NOVI** Matajur : tednik Slovencev Videmske pokrajine. - Leto 1, št. 1(1974)-. - Čedad : Soc. Coop. Novi Matajur

1997, št. 1-49. - 47 cm

Tednik. - Odg. ur. Jole Namor

8. **STUDENCI** = Sorgenti : periodico d'informazione, cultura e politica. - Anno 1, n. 1(1988)-. - Cividale : Circolo culturale = Kulturno društvo Studenci

10 (1997), n. 1. - 24 cm

Občasno. - Dir. resp. Ferruccio Clavora

9. **TRINKOV** koledar za leto.../ <izdalo> Kulturno društvo Ivan Trinko, Čedad. - 1953-. - Špeter : Zadruga Lipa

1997. - 21 cm

Letnik. - Uredili Živa Gruden, Lucia Trusgnach, Marino Vertovec

10. **VARTAC** : slovenska narečna besedila in risbe otrok iz Videmske pokrajine = testi dialettali e disegni dei ragazzi della provincia di Udine. - 1974-. - Špeter : Beneški študijski center Nediža

1997. - 24 cm

Letnik. - Ob natečaju Moja vas

kazalo

PAVEL GREGORČIČ,

- 5 - Pomen jezika za obstoj naroda

MARISA FILIPPIG,

- 7 - Voščilo

EMIL CENCIG,

- 10 - Koledar
- 22 - Leto 1999
- 25 - Ljudska modrost

ADRIANO NOACCO,

- 33 - Efemeride

naša zgodovina

FRANC RUPNIK,

- 41 - Latinska listina iz leta 1170-1190

ENOS COSTANTINI,

- 51 - Furlani z imenom Stane

CATIA QUAGLIA,

- 67 - 160 let folklorne skupine "Val Resia"

GIORGIO BANCHIG,

- 71 - Oznanila za lažansko faro

IOLE NAMOR,

- 79 - "Za delo doma in manjšinske pravice v Benečiji"

naš svet

LARA DUGARO,

91 - Benečija med vero in običaji

LUCIANO CHIABUDINI,

95 - Ščigunska hagada

GIOVANNI COREN,

101 - Kar zazdreleje jesen

LILIANA SPINOZZI MONAI,

107 - Zgodba o besedah, zgodba o ljudeh

JANEZ DOLENC, ANA ZUZZI,

117 - Rezijanska legendarna pravca o hudobnem mlinarju

ROBERTO DAPIT,

121 - Tudi v Učji zveni rezijanska beseda

MARINO VERTOVEC,

129 - Videmska zgodba

SERGIO CADORINI,

135 - Zakaj sem se v svojih ne več rosnih letih lotil učenja slovenščine?

ZDRAVKO LIKAR,

139 - Nastajanje in pomen kobariškega muzeja

145 - Organizacija zaščite pred nesrečami v Sloveniji

naša beseda

GIUSEPPE FLOREANCIG - KOKOC,

153 - Par starin pod Human

BRUNA BALLOCH,

157 - Spomin

161 - Sveta Marjeteca

MICHELINA BLASUTIG,

165 - Pravca al resnica?

SONIA GARIUP,

171 - Poezije

LUISA BATTISTIG,

175 - Tist glas

MIRCO STURMA,

179 - Misli

FRANCO FORNASARO,

185 - Gozd pri Pikonu

ANDREINA TRUSGNACH,

189 - Ne, na gre vse dobro

191 - Imiet

KSENIJA MAJOVSKI - MAGDA PAVLIČ-MAVER,

195 - Slovenska bibliografija Videmske pokrajine

likovni vložek

LUISA TOMASETIG,

Dvanajst risb

PAVEL PETRIČIČ,

Ilustratorka Luisa Tomasetig

3 0M,

uff. sup.

s

TRINKOV koledar '999

inv.št:

4990

zadruga LIPA Špeter

